

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди**

Л.М. Ямпольська

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС ДО СПЕЦІАЛЬНОГО КУРСУ
«ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ НА СХОДІ
(XX – ПОЧАТОК XXI ст.)»**

Для студентів історичного факультету

Харків – 2011

УДК [94(5/6):323.14]:299.5"19/20"
ББК 63.589р30
Я57

Укладач:

Ямпольська Л.М. – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Рецензенти:

Гоков О.О. – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Ніколаєнко О.О. – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Ямпольська Л.М. Навчально-методичний комплекс до спеціального курсу «Етноконфесійні конфлікти на Сході (XX – початок XXI ст.)». Для студентів історичного факультету. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – 90 с.

У виданні надано загальну схему вивчення курсу: плани лекцій і семінарських занять, завдання для індивідуальної та самостійної роботи. До кожної теми семінарських занять розроблені детальні методичні поради, які дозволять студентам краще орієнтуватися в матеріалі, що вивчається; запропонована достатня кількість джерел і літератури. Для закріплення знань із курсу студентам пропонуються теми індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Видано за рахунок автора.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Протокол № 9 від 03.11.2011 р.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2011

© Ямпольська Л.М., 2011

ЗМІСТ

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
II. ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ І ВИДАМИ ЗАНЯТЬ.....	7
III. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ «ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ НА СХОДІ (XX – ПОЧАТОК XXI ст.)»	9
МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КУРСУ. ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ В КРАЇНАХ ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ В НОВІТНІЙ ЧАС	10
МОДУЛЬ 2. МІЖЕТНІЧНІ ТА МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В АРЕАЛІ КОНФУЦІАНСЬКОЇ, ПІВДЕННОАЗІЙСЬКОЇ, ПІВДЕННО-СХІДНОАЗІЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙ І ЧОРНОЇ АФРИКИ В XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ. УРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	15
IV. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	20
V. ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ	34
VI. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НИХ	48
VII. ТЕМИ НА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПРАЦЮВАННЯ	83
VIII. ТЕМАТИКА ІНДЗ	85
IX. КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ	87
X. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА КУРСУ	89

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Спецкурс «ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ НА СХОДІ (XX – ПОЧАТОК XXI ст.)» базується на знаннях про специфіку етнічних і релігійних конфліктів в афро-азійських суспільствах у новітній час, їхній вплив на ситуацію в регіоні та міжнародні відносини на сучасному етапі. Має світоглядно-професійний характер.

Актуальність. Розвиток сучасних міжнародних відносин, які відрізняє не лише висока динамічність, але й складність і багатовимірність, призвів до різкого почастишання міжлюдських контактів. Розширення «площини зіткнення» представників різних цивілізацій і культур ставить на порядок денний необхідність адекватного розуміння мотивів поведінки, тонкощів етнопсихології, етнічного та конфесійного факторів, які впливають на конфліктогенність у регіонах Сходу. Саме цим пояснюється актуальність даного курсу для фахівця-історика.

Теоретичним підґрунтям курсу є новітня історія країн Азії та Африки (XX – початок XXI ст.), етнографія, етнопсихологія, релігієзнавство, історія міжнародних відносин та ін.

У дисципліні розглядаються:

– етнопсихологічні особливості та специфіка національного характеру народів Азії та Африки, що належать до конфуціанського, південно-азійського, південно-східноазійського, ісламського цивілізаційно-культурних кіл, порівняно з етнопсихологічними «архетипами» «християнського світу» Європи; проблеми етносу і нації; ментальності як етнопсихологічної ознаки нації; національної та етнічної самосвідомості;

– роль етнічних, релігійних і культурних чинників у формуванні етнопсихологічних типів; причини процесів конфліктогенності на Близькому Сході, країнах Південної, Південно-Східної Азії, Тропічної та Південної Африки в період «холодної війни» і після її згасання;

– наслідки зростання етнічних і релігійних конфліктів у сучасному світі, корені етнополітичного та конфесійного екстремізму, міжнародного тероризму та ісламського фундаменталізму;

– сучасні форми та методи нейтралізації конфліктів, способи діяльності посередників при вирішенні конфліктів; миротворчі інституції нейтралізації конфліктів і глобальний характер сучасних етнічних і конфесійних процесів.

Предметом спецкурсу «ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ НА СХОДІ (XX – ПОЧАТОК XXI ст.)» є конфлікти на етнічному та релігійному ґрунті в афро-азійських суспільствах у новітній час.

Навчальна дисципліна «ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ НА СХОДІ (XX – ПОЧАТОК XXI ст.)» має на меті дати студентам комплексне уявлення про причини, типи і наслідки сучасних внутрішньополітичних конфліктів та їхню специфіку в окремих країнах Азії та Африки, пов'язану з неоднорідним етнічним і конфесійним складом населення, в контексті сучасної політичної ситуації, на рівні регіонів і світу в цілому.

У завдання курсу входить розгляд особливостей соціально-економічного та політичного становища етнічних меншин і конфесійних груп в історико-культурному розвитку, співвідношення їхніх потреб, інтересів, цінностей; аналіз об'єктивних і суб'єктивних причин посилення етноконфесійного фактору у внутрішньополітичному розвитку багатьох афро-азійських країн на сучасному етапі,

а також стратегії офіційної влади в галузі вирішення національного питання; розгляд ідеології, рушійних сил, мотивації їхніх учасників, способів мобілізації, стадій, механізмів і форм прояву конфліктів і шляхів їх розв'язання. Окремо розглядаються питання участі регіональних і міжнародних організацій у процесі врегулювання.

Під час лекцій, семінарських занять і самостійної роботи студенти повинні оволодіти навичками роботи з науковою літературою, історичними джерелами, систематизації і компаративного аналізу історичного матеріалу. Вивчення курсу повинно допомогти студентам навчитися логічно мислити і робити аргументовані висновки, викладати матеріал, користуватися довідковою літературою.

Територіальні межі спецкурсу поширюються на ареал мусульманської цивілізації (Близький та Середній Схід, Магрибський пояс Африканського континенту, конфуціанського (Китай), індо-буддійського (Південна Азія), південно-східноазійського (Південно-Східна Азія), африканського (Тропічна та Південна Африка) цивілізаційно-культурних кіл. За межі курсу виходять регіони Середньої Азії та Кавказу – пострадянського простору, етноконфесійна ситуація і динаміка розвитку конфліктів у яких вимагають окремого розгляду.

Хронологічні межі спецкурсу охоплюють період новітньої історії азійсько-африканських суспільств (XX – початок XXI ст.). Початок XX ст. – «пробудження Азії», відзначився активізацією національно-визвольних рухів у країнах Сходу, з яскраво вираженими етнічною та релігійною складовими. Розпад колоніальних систем, що почався після Другої світової війни, проблема вибору шляхів розвитку молодими державами Азії та Африки, пошук національної ідентичності, загострення соціально-економічних і політичних інтересів окремих груп населення в результаті краху авторитарних режимів після завершення «холодної війни» стали каталізаторами конфронтації на етнічному та релігійному ґрунті. Більшість конфліктів пов'язані з громадянськими війнами і тероризмом, частина з внутрішньодержавного вийшла на регіональний і міжнародний рівні, а процес врегулювання затягнувся до нашого часу.

Структура. Матеріал курсу умовно розбитий на два модулі. Кожна з тем містить плани лекцій, семінарських занять із методичними рекомендаціями до них, завдання для індивідуальної та самостійної роботи, а також рекомендований список джерел і літератури. Для кращого засвоєння курсу студентам запропоновані індивідуальні навчально-дослідні завдання. Матеріали посібника підібрані таким чином, щоб навчити студентів самостійно мислити і надати базові знання з навчальної дисципліни.

В основі тематичного розподілу матеріалу навчально-методичного комплексу лежить робоча програма курсу «ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ НА СХОДІ (XX – ПОЧАТОК XXI ст.)», розрахована на 36 годин: 20 годин лекційних і 16 годин семінарських занять.

Завданнями навчальної дисципліни є формування наступних **знань, умінь і навичок:**

МОДУЛЬ 1. **ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КУРСУ. ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ В** **КРАЇНАХ ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ В НОВІТНІЙ ЧАС**

Під час вивчення першого модулю студенти повинні набути **знання** про основні проблеми курсу: 1) знати основні терміни та визначення, пов'язані з

етнополітичною та конфесійною проблематикою; володіти інформацією про цивілізаційні теорії; 2) мати загальні географічні, політичні та культурологічні відомості про країни і регіони, що вивчаються; виявляти закономірності розвитку міжетнічних і міжконфесійних комунікацій у політичному та культурному просторі держав східних цивілізацій; 3) з'ясувати механізми формування ситуації етнополітичного та релігійного конфлікту; знати регіональну специфіку вогнищ міжетнічних і міжконфесійних конфліктів; 4) виявляти основні проблеми, пов'язані із впливом етноконфесійних конфліктів на міжнародні політичні процеси.

Студенти повинні знати специфіку етноконфесійних конфліктів в країнах ісламського світу в новітній час; виявляти головні причини (історичні, політичні, соціальні, економічні та ін.) виникнення конфліктів, їхню сутність, особливості протікання і вплив на міждержавні відносини в регіонах Близького, Середнього Сходу та країнах Магрибу, а також на міжнародні відносини в цілому.

При розгляді питань першого модулю студенти повинні **вміти** проаналізувати і дати сутнісну характеристику міжетнічних і міжконфесійних відносин на сучасному мусульманському Сході; виявити фактори, що викликають конфліктні ситуації, а також визначити механізми їх врегулювання. Мати **навички** пошуку шляхів розв'язання регіональних конфліктів на етнічному та релігійному ґрунті.

Вивчення першого модулю повинно допомогти студентам навчитися логічно мислити і робити аргументовані висновки, викладати матеріал, оволодіти навичками історіографічного аналізу та синтезу, користуватися довідковою літературою.

МОДУЛЬ 2. **МІЖЕТНІЧНІ ТА МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В АРЕАЛІ КОНФУЦІАНСЬКОЇ, ПІВДЕННОАЗІЙСЬКОЇ, ПІВДЕННО- СХІДНОАЗІЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙ І ЧОРНОЇ АФРИКИ В ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ КОНФЛІКТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Під час вивчення другого модулю студенти повинні придбати **знання** про особливості міжетнічних і міжконфесійних відносин в ареалі конфуціанської, південноазійської, південно-східноазійської цивілізацій і Чорної Африки в новітній час; визначати причини, характер протікання, наслідки регіональних конфліктів; висловлювати своє ставлення до процесів конфліктогенності в країнах Південно-Східної Азії, Тропічної та Південної Африки в період «холодної війни» та після її закінчення – у глобалізованому світі.

Студенти повинні мати уявлення про основні концепції вирішення і попередження конфліктів, методи їх нейтралізації на сучасному етапі.

При розгляді питань другого модулю студенти повинні **вміти** аналізувати і давати характеристику міжетнічних і міжконфесійних відносин у країнах Південної, Південно-Східної Азії, Тропічної та Південної Африки; визначати фактори, що викликають конфліктні ситуації. Мати **навички** пошуку основних інструментів гармонізації міжетнічних і міжконфесійних комунікацій у даних регіонах Сходу.

Студенти мають удосконалити уміння самостійної роботи з історичними джерелами та літературою, критичного, компаративного аналізу джерельної бази та історіографії, розвивати вміння вести дискусію з найважливіших проблем курсу; удосконалювати навички роботи з політичною картою світу.

II. ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Розподіл навчального часу за семестрами і видами занять

Семестр	Всього годин	Розподіл навчального часу за видами занять						семестрова атестація
		лекції	лабораторні	семінарські	модульний контроль	індивідуальна робота	самостійна робота	
7	72	20	–	16	2	12	24	<u>залік</u>
Всього	72	20	–	16	2	12	24	<u>залік</u>

Розподіл навчального часу за темами і видами занять

Номери та найменування тем модулів	Всього годин	Розподіл навчального часу за видами занять					
		лекції	лабораторні	семінарські заняття	модульний контроль	індивідуальна робота	самостійна робота
Модуль 1. Загальні проблеми курсу. Етноконфесійні конфлікти в країнах ісламського світу в новітній час	46	12		10		8	16
Тема 1. Теоретичні основи, терміни і категорії конфліктології. Етнічні та міжконфесійні конфлікти в сучасному світі. Сучасний стан етноконфесійних проблем у країнах Сходу	10	4		4			2
Тема 2. Етноконфесійні конфлікти як загроза стабільності політичного простору держав	4					2	2
Тема 3. Іслам як релігія і цивілізаційне ядро. Ісламський фундаменталізм. Близькосхідна проблема: витоки і шляхи врегулювання	4	2		2			
Тема 4. Курдська проблема в Туреччині, Ірані, Сирії, Іраку	6	2				2	2
Тема 5. Етноконфесійні проблеми Афганістану в ХХ – на початку ХХІ ст.	6			2		2	2

Тема 6. <i>Етноконфесійні проблеми Ірану в ХХ – на початку ХХІ ст.</i>	4			2			2
Тема 7. <i>Мусульмано-коптські відносини в Єгипті у ХХ – на початку ХХІ ст.</i>	4	2					2
Тема 8. <i>Етноконфесійні конфлікти в Іраці</i>	4					2	2
Тема 9. <i>«Берберське питання» в країнах Магрибу. Політизація етнічного фактору в сучасному Алжирі.</i>	4	2					2
Модуль 2. Міжетнічні та міжконфесійні відносини в ареалі конфуціанської, південноазійської, південно-східноазійської цивілізацій і Чорної Африки в ХХ – на початку ХХІ ст. Урегулювання конфліктів: проблеми та перспективи	26	8		6		4	8
Тема 1. <i>Етноконфесійні конфлікти в Південній і Південно-Східній Азії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Проблеми етнічного сепаратизму в сучасному Китаї</i>	6	2		2			2
Тема 2. <i>Індо-мусульманський конфлікт в Індії. Каширська проблема. Етноконфесійні конфлікти в Пакистані</i>	4					2	2
Тема 3. <i>Таміло-сінгальський конфлікт у Шрі-Ланці</i>	2						2
Тема 4. <i>Особливості відносин між титульною нацією і некорінними національними меншинами в Лаосі та Камбоджі. Релігійна ситуація у В'єтнамі</i>	4	2				2	
Тема 5. <i>Етноконфесійні конфлікти у Тропічній і Південній Африці: виникнення, типологія, шляхи вирішення</i>	6	2		2			2

Тема 6. <i>Проблеми і перспективи врегулювання етноконфесійних конфліктів. Роль ООН</i>	4	2		2			
Всього кредитів: 2	72	20		16	2	12	24

Примітки. Розподіл годин на семінарські заняття, індивідуальну та самостійну роботу вказано з розрахунку на одну групу.

III. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ «ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ НА СХОДІ (XX – ПОЧАТОК XXI ст.)»

МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КУРСУ. ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ В КРАЇНАХ ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ В НОВІТНІЙ ЧАС

Теми 1.1 – 1.2. Теоретичні основи, терміни і категорії конфліктології. Етнічні та міжконфесійні конфлікти в сучасному світі. Сучасний стан етноконфесійних проблем у країнах Сходу. Етноконфесійні конфлікти як загроза стабільності політичного простору держав

Конфлікт і криза в міжнародних відносинах. Соціальні конфлікти, міжнародний конфлікт, регіональний конфлікт, політичний конфлікт, етноконфесійний конфлікт. Цілі та підходи у вивченні міжнародно-політичних конфліктів. Врегулювання, вирішення або трансформація конфлікту. Поняття і методологія класифікації етнополітичних конфліктів.

Етнополітологічний напрям сучасної конфліктології. Функції етнополітичних конфліктів. Основні етапи розвитку етнополітичного конфлікту. Цивілізаційні конфлікти. Внутрішні, локальні і регіональні конфлікти. Поняття регіональної конфліктності. Причини, фактори розвитку і наслідки регіональних конфліктів. Етнічний сепаратизм, екстремізм і тероризм як конфліктогенні фактори.

Підвищення питомої ваги внутрішньодержавних конфліктів на основі етнополітичних та етно-територіальних протиріч при посиленні ролі традиційних факторів. Ірредентизм і сепаратизм. Проблеми співвідношення принципів територіальної цілісності держави і права націй на самовизначення. Посилення ролі етнічного фактору в сучасних конфліктах. Рушійні сили в сучасних конфліктах, мотивація їхніх учасників і способи мобілізації. Труднощі врегулювання (співвідношення потреб, інтересів, цінностей).

Типологія сучасних конфліктів.

Тема 1.3. Іслам як релігія і цивілізаційне ядро. Ісламський фундаменталізм. Близькосхідна проблема: витоки і шляхи врегулювання

Основні причини виникнення палестинської проблеми як етно-територіальної і етно-політичною складової близькосхідного конфлікту. Палестинська проблема в системі арабо-ізраїльських протиріч і особлива складність її вирішення. Поступова трансформація палестинського питання – від проблеми біженців до проблеми реалізації національних прав палестинського народу.

Різні підходи в Ізраїлі до питання про майбутнє палестинських територій (палестинський і йорданський контекст) після «шестиденної війни». Відмова від контактів з Організацією визволення Палестини (ОВП). Трансформація політики ОВП в середині 1970-х - 1980-х рр. Перша «інтифада».

Основні фактори, що сприяли налагодженню ізраїльсько-палестинського діалогу. Початок процесу мирного врегулювання в Осло та його результати. Причини переростання конфлікту в чергову кризову стадію (нова «інтифада», її рушійні сили). Перспективи врегулювання близькосхідної проблеми на сучасному етапі.

Тема 1.4. Курдська проблема в Туреччині

Витоки курдської проблеми. Причини неспроможності курдської державності. Становище курдів в Османській імперії. Політика кемалістського уряду в національному питанні та проблема курдів.

Причини загострення курдської проблеми в сучасній Туреччині. Соціально-економічне і політичне становище курдів. Прискорення розвитку національної самосвідомості турецьких курдів. Спроби утворення курдських політичних партій. Утворення Курдської Робітничої партії. Її програма. Діяльність інших політичних партій і організацій турецьких курдів.

Позиція турецького уряду і погляди політичних партій Туреччини на курдську проблему.

Становище в курдському національному русі після смерті А. Оджалана.

Міжнародний аспект курдської проблеми.

Тема 1.5. Етноконфесійні проблеми Афганістану в ХХ – на початку ХХІ ст.

Етнолінгвістична карта сучасного Афганістану. Етнічна строкатість населення Афганістану. Мовний принцип класифікації народів. Невідповідність лінгвістичних, етнічних і антропологічних кордонів народів Афганістану.

Характеристика етносів країни за мовними групами: іранські народи (пуштуни, таджики, памірці, хазарейці, чараймаки, белуджі, перси, курди, бахтіари, ормури, або парачі); тюркські народи (узбеки, туркмени, уйгури, кизилбаші та афшари, киргизи, казахи); дардські народи (нуристанці, пашаї, або лагманці, тірахи, або тіраї, кохістанці); індоарійські народи (пенджабці, гуджари, джати, цигани та ін.); дравідійські народи (брагуї); семітські народи (араби) та ін. Характеристика народів за чисельністю, часткою в загальному населенні країни, етногенезом, історією розселення на території Афганістану, сучасною географією розселення, родом занять, мовою, віросповіданням, особливостями матеріальної культури.

Основи міжетнічних стосунків в Афганістані (геофізичні, суспільно-політичні, соціально-економічні). Особливості становлення багатонаціональної держави в Афганістані. Роль пуштунського фактору в цьому процесі. Сунніти і шіїти в Афганістані.

Етноконфесійні проблеми Афганістану у першій половині ХХ ст. Стан національних проблем афганського суспільства напередодні Квітневої революції 1978 р. Ситуація всередині НДПА. Фракційна боротьба. «Хальк» і «Парчам», їх національний склад, сутність розбіжностей. Етапи національної політики НДПА після приходу до влади (1978 – 1992). Вихід із підпілля легальної опозиції, що заявляла про необхідність федералізації Афганістану (РОТА). Остаточна відмова НДПА від радикалістських установок у вирішенні національних проблем. Спроба прямого діалогу з етнічними і племінними спільнотами через традиційні адміністративні інститути – джирги. Слабкість результатів нової політики. Нове міжнародне становище. Падіння НДПА.

Національні проблеми Афганістану в період правління моджахедів і талібів (1992 – 2001) та в постталібівський період. Організація за етнічною та релігійною ознаками партій і організацій, що заявили про свої претензії на владу після падіння режиму НДПА. Ісламська партія Афганістану. Претензії Г. Хекмат'яра на роль всепуштунського лідера. Ісламське товариство Афганістану. Б. Раббані, Ахмад-шах-

Масуд. Захоплення влади в Кабулі. Міжнародне визнання. Небажання йти на компроміс із колишніми союзниками по опозиції. Партія афганської єдності Вахдат. Підтримка шіїтського Ірану. Контроль над Хазараджатом і деякими районами Кабула. Узбецькі загони генерала А. Дустума. Підтримка Ташкента. Створення практично незалежного утворення на півночі Афганістану з центром у Мазарі-Шариф.

Вплив громадянської війни в Афганістані на загострення міжнародних відносин. Розкол країни на етнічні анклавні, неконтрольовані кабульською владою, що проводили політику, спрямовану на досягнення незалежності. Перетворення за час війни етнічних меншин, раніше усунених від військової служби (привілею пуштунів), у боекватні сили, здатні відстоювати свої інтереси зі зброєю в руках.

Національне питання в поглядах і політичній практиці руху «Талібан»: пуштунський націоналізм і радикальний іслам. Наступ талібів 1997 р., похід на Кабул. Вихід теми етнічного конфлікту в Афганістані на передній план. Вплив зовнішнього чинника на розвиток міжнародних і міжконфесійних стосунків в Афганістані. Пасивна позиція міжнародного співтовариства по врегулюванню в Афганістані під приводом характеристики конфлікту як етно-релігійного, тобто такого, який не піддається вирішенню випробуваними засобами дипломатії.

Політична боротьба в сучасному Афганістані, вплив на неї національного і релігійного факторів. Сценарії довгострокового розвитку ситуації в Афганістані.

Тема 1.6. Етноконфесійні проблеми Ірану в ХХ – на початку ХХІ ст.

Етнолінгвістична карта сучасного Ірану. Історико-географічні фактори формування сучасного складу населення Ірану. Територія Іранського нагір'я як зона зіткнення стародавніх передньоазійського, еллінського, єгипетського, степового євразійського та індійського культурних ареалів. Роль міграцій, кочового нашестя і завоювань в етногенезі іраномовних та інших народів, які населяють сучасний Іран. Включення Ірану до складу Арабського халіфату та його значення у зміні етноконфесійної картини населення країни. Наслідки тюрко-монгольських нашесть. Багатовічна імперська традиція. Її сучасні прояви у сфері державної політики та повсякденній свідомості населення. Затвердження кордонів сучасного Ірану в епоху Каджарів (1794 – 1925). Розділ деяких етнічних спільнот (азербайджанці, курди, туркмени, араби) державними кордонами.

Класифікація народів, які населяють сучасний Іран, за лінгвістичною ознакою: іранські народи (перси, курди, лури, гілянці, мазендаранці, бахтіяри, белуджі, талиші та ін.); тюркські народи (азербайджанці, кашкайці, туркмени, афшари, тюркські племена Фарсу та ін.); семітські народи (араби, ассирійці, євреї); інші народи.

Характеристика народів за чисельністю, часткою в загальному населенні країни, етногенезом, короткою історією розселення на території Ірану, сучасною географією розселення, родом занять, мовою, віросповіданням, особливостям матеріальної культури.

Особливості міжетнічних і міжконфесійних відносин в Ірані у першій чверті ХХ ст. Фактор міжнародних стосунків в іранській революції 1905 – 1911 рр. (Гебризьке повстання, участь бахтіарських загонів у політичній боротьбі та ін.).

Окупація території Ірану військами Османської імперії, Великої Британії, Росії в роки Першої світової війни та її вплив на національні і регіональні рухи в країні (Іранський Азербайджан, Гілян, Хорасан). Національні і сепаратистські рухи після

Першої світової війни. Відцентрові тенденції в Іранському Азербайджані, Гілянї, Арабістані, Хузистані та фактори, що їх підсилювали. Боротьба з етнічним і регіональним сепаратизмом як одна з умов затвердження режиму Реза-хана.

Етноконфесійні проблеми в епоху Пехлевї (1925 – 1978 рр.). Державна доктрина Реза-шаха. Офіційне трактування поняття «іранська нація». Ігнорування багатонаціонального складу населення країни. Відродження імперської традиції і посилення світського начала в державній ідеології та політиці. Центральна влада та шиїтське духівництво. Централізаторська спрямованість економічної політики Реза-шаха.

Етноконфесійні проблеми у 40-ві – 50-ті рр. ХХ ст. Ослаблення центральної влади. Нове піднесення сепаратистських і національних рухів (Іранський Азербайджан, Курдистан, Хорасан, Арабістан), вплив на них зовнішніх факторів (політика США, Великої Британії, Німеччини, СРСР) у період «холодної війни». Повернення до доктрини «пехлевїзму» після державного перевороту 1953 р.

«Біла революція» (1963 – 1978) і модель «великої цивілізації». Реставрація і розвиток великої формули «вічного царства». Спроби ослаблення релігійного і етнічного начал самоідентифікації іранських підданих. Нова реакція постулату про «єдину іранську націю». Поглиблення суперечностей між владою і шиїтським духівництвом.

Етноконфесійні проблеми в Ісламській Республіці Іран (1979 р. – до нашого часу). Основні принципи національної політики Р.М. Хомейні та його наступників. Поєднання понять шиїтської общини та «іранської нації». Шиїзм як основа загальнонаціональної консолідації. Відносна толерантність режиму до етнокультурної різноманітності країни.

Масова імміграція з Афганістану та Іраку (курди) як демографічний і економічний фактор. Політика керівництва Ісламської Республіки Іран (ІРІ) щодо іранських і зарубіжних курдів. Ідеї «єдиного Азербайджану», незалежних Курдистану та Арабістану як потенційний каталізатор сепаратистських настроїв в Ірані.

Ірано-іракський конфлікт у 80-х рр. ХХ ст. і його наслідки

Зростання напруженості в зоні Перської затоки в 70-х рр. ХХ ст. Претензії двох провідних держав субрегіону – Ірану та Іраку – на домінуючі позиції в цьому геополітично та економічно важливому регіону Близького та Середнього Сходу. Гасло панарабізму – спосіб поширення Іраком свого контролю на всю арабську частину зони Перської затоки. Нарощування воєнного потенціалу в період шахського правління М. Реза Пехлевї – основа претензій Ірану на домінування в субрегіоні. Режим «ісламської революції» Ірану та продовження даного зовнішньополітичного курсу.

Особливості соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку Ірану та Іраку в 70-х рр. ХХ ст. як передумова переростання напружених відносин між обома країнами у збройний конфлікт у 1980 р. Причини ірано-іракської війни (політичні, економічні, релігійні, територіальні та ін.). Порівняння воєнного потенціалу сторін, ступінь залученості до конфлікту інших держав. Перебіг воєнних дій 1980 – 1988 рр. Курдський фактор в ірано-іракській війні.

Реакція арабських держав і міжнародної спільноти на ірано-іракську війну. Дії Ради Безпеки ООН, Ліги арабських держав. Наслідки ірано-іракської війни.

Тема 1.7. Мусульmano-коптські відносини в сучасному Єгипті

Копти – єгипетські християни, представники однієї з найдавніших гілок християнства. Особливості коптської культури, мови, мистецтва; історичні умови становлення коптської общини в Єгипті.

Копти під владою мусульманських правителів, особливості процесу ісламізації. Політика Великої Британії щодо коптів. Зміна становища коптської общини після формального проголошення Єгипту незалежною державою (1922 р.) «Золоте століття» коптської общини (1922 – 1952 рр.).

Причини витіснення коптів із політичного життя після антимоноархічної революції (1952 р.). Політика президента Г.А. Насера щодо коптів.

Зміна міжобщинних відносин в 70 – 80-х рр. ХХ ст.; посилення релігійних настроїв і консолідації коптської общини; ідеологізація ісламськими радикальними рухами мусульmano-коптських відносин. Збільшення кількості інцидентів на релігійному ґрунті як результат «базового» конфлікту між двома процесами «релігійного відродження» – мусульманського і коптського.

Роль коптської общини в сучасному соціально-економічному і політичному житті Єгипту. Міжобщинна конфронтація в 90-х рр. ХХ ст. як форма прояву загального соціального невдоволення. Діяльність держави, спрямована на попередження спалахів міжобщинної ворожнечі.

Тема 1.8. Етноконфесійні конфлікти в Іраці

Особливості становлення сучасної держави Ірак. Неоднорідність етнічного та релігійного складу населення. Місце курдського національного питання в політичному житті Іраку. Сутність курдської проблеми. Декларування рівності курдів і арабів Тимчасовою Конституцією Іракської Республіки (26 липня 1958 р.). Збройна боротьба курдського народу в 1961 – 1975 рр. під керівництвом Мустафи Барзані за свої національні права; причини поразки курдів. Курдське питання в ірано-іракській війні 1980 – 1988 рр. Кувейтська криза 1990 – 1991 рр. і курди. Становище курдів у другій половині 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. Перспективи вирішення курдського питання.

Араби-шіїти Іраку: їх соціально-економічне становище та місце в суспільно-політичному житті країни в новітній час. Прискорення майнового розшарування та соціальної диференціації в суннітській і шіїтській общинах як результат модернізації Іраку. Шіїзм – консолідуюча сила для переважної більшості іракського арабського населення (близько 80%), яка згуртовує його в націю та форма маскування соціальних протиріч всередині громади. Релігійно-общинне суннітсько-шіїтське протистояння – форма зіткнення інтересів різних груп населення Іраку. Шіїтське повстання 1991 р., його придушення багдадською владою. Політика «кнути та пряника» щодо шіїтів в 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. Шіїти в умовах американського окупаційного режиму.

Тема 1.9. «Берберське питання» в країнах Магрибу. Політизація етнічного актору в сучасному Алжирі

Історичні особливості формування населення Північної Африки, берберські правлячі династії; політика Франції щодо берберського населення; берберський фактор у національно-визвольній боротьбі алжирського народу.

Характеристика географічних районів сучасного розселення берберів; різноманітність берберських племен, їхні етно-лінгвістичні відмінності.

Місцеве законодавство Алжиру, Тунісу та Марокко про «берберське питання».

Політика радикального обмеження досягнень берберів у галузі громадянських прав в Алжирі після завоювання політичної незалежності у 1962 р. Соціально-економічне і політичне становище берберів в умовах авторитарного режиму і громадянської війни. Діяльність берберських партій Об'єднання за культуру та демократію (ОКД) та Фронту соціалістичних сил (ФСС). Нова конституція (1996 р.) Алжиру про берберів. Радикалізація берберського руху в 90-х рр. XX ст., діяльність збройного берберського руху (ЗБР) та Альянсу за вільну Кабілію (АВК).

Заснування у Парижі в 1995 р. Всесвітнього Конгресу Амазиг – першої організації за визнання національних прав берберів у країнах Північної Африки.

МОДУЛЬ 2.

МІЖЕТНІЧНІ ТА МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В АРЕАЛІ КОНФУЦІАНСЬКОЇ, ПІВДЕННОАЗІЙСЬКОЇ, ПІВДЕННО- СХІДНОАЗІЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙ І ЧОРНОЇ АФРИКИ В XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ. УРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тема 2.1. Етноконфесійні конфлікти в Південній і Південно-Східній Азії в другій половині XX – на початку XXI ст. Проблеми етнічного сепаратизму у сучасному Китаї

Традиційний «китайський світовий порядок» та історія формування Китаю як поліетнічної держави. Чисельність і географія проживання ханьців (90% населення) та національних меншин (55 «законно встановлених національностей» – 10% населення). Етно-психо-лінгвістичні особливості народів Китаю та концепція «єдиної китайської нації». Проблеми національної ідентифікації та курс на спрощення національного складу КНР.

Утворення КНР та етапи еволюції національної політики «з китайської специфікою»: автономія без національного самовизначення (45 неханьських національностей мають власні автономні одиниці). Деструктивний період політики «злиття національностей» 1957 – 1978 рр. та вплив проблем Тайваню, Тибету, Монголії, «Східного Туркестану» на стан національного питання в Китаї. Конституція (1982 р.) та «Закон про національну автономію» (1984 р.) – правова база, що регулює питання національних відносин. Заходи уряду КНР з подолання нерівномірностей соціально-економічного розвитку неханьських етносів.

Зростання тибетського сепаратизму та ісламського фундаменталізму у Китаї в постбіполярний період після розпаду СРСР. Національне питання та методи вирішення проблем національного сепаратизму, релігійного екстремізму та транскордонного тероризму у сучасному Китаї.

Релігійно-етнічна ситуація у межах «Великого Китаю».

Тема 2.2. Індо-мусульманський конфлікт в Індії

Історичні витоки індо-мусульманських протиріч до і після розподілу Британської колоніальної Індії на дві держави. Експансія ісламу в Індію. Перші

султанати (XIII – XVI ст.) і зіткнення з індійськими князівствами. Делійський султанат (1206 – 1525 рр.); політика султана Туглака щодо «аборигенних» етно-політичних структур.

Індія під владою «загальнонаціональних» мусульманських правителів. Створення імперії Великих Моголів (1526 – 1757 рр.). Зростання індуїстсько-мусульманських протиріч, посилення опору могольському правлінню з боку індійських князів (зокрема раджпутів).

Індо-мусульманські протиріччя в період британського колоніального правління. Піднесення національної самосвідомості, боротьба за національну незалежність, виникнення Індійського Національного Конгресу (ІНК) і Мусульманської Ліги.

Складання підвалин індійської державності та індуїстсько-мусульманські відносини в 50-х – 70-х рр. XX ст. Утворення в 1971 р. Народної Республіки Бангладеш та вплив цих подій на індуїстсько-мусульманську ситуацію в Індії.

Особливості адміністративно-політичного та етно-конфесійного розвитку Індії на сучасному етапі.

Кашмірська проблема: історія та сучасність

Значення Кашмірської проблеми для ситуації в Південній Азії і сучасних міжнародних відносин. Витоки проблеми. Розподіл колоніальної Індії в 1947 р. та передумови виникнення суперечки навколо статусу князівства Дžамму і Кашмір. Перша індо-пакистанська (кашмірська) війна 1947 – 1948 рр. Визнання сторонами резолюцій ООН про припинення вогню і проведення плебісциту. Невдача спроб створити умови для організації плебісциту. Закріплення фактичного поділу колишнього князівства та відмова Індії від проведення плебісциту. Друга кашмірська війна 1965 р. Ташкентська декларація. Поразка Пакистану у війні з Індією в 1971 р., укладення Сімльської угоди, що передбачала вирішення всіх спірних питань на двосторонній основі.

Початок нової фази загострення ситуації навколо Кашміру в середині 1980-х рр. Масові антиурядові виступи в індійському штаті Дžамму і Кашмір на межі 1980-х – 1990-х рр. і активна фаза конфлікту, яка не припиняється до сьогоднішнього часу. Диверсійно-терористичні операції та зіткнення індійських та пакистанських військ на лінії контролю.

Міжнародна антитерористична кампанія 2001 р. та її вплив на становище в Кашмірі. Перспективи вирішення Кашмірського питання. Позиції Індії та Пакистану і можливість міжнародного посередництва.

Етноконфесійні конфлікти в Пакистані

Історичні та соціальні корені виникнення конфліктів на релігійному та етнічному ґрунті. Сутність нагальних у перші десятиліття існування Пакистану протиріч між політичними представниками різних етносів. Наслідки приходу до влади військового диктатора М. Зія-уль-Хака та ініційованої владою кампанії ісламізації.

Поява радикальних груп суннітів школи (секти) деобанді, суннітів школи барелві, шіїтів і пуристів (ваххабітів). Масовий терор і насилля в 1990-х рр. Загострення відносин між представниками етнічних спільнот, насамперед сіндхами, мухаджирами, пенджабцями і пуштунами у пакистанському місті Карачі. Конфлікти на міжрелігійному ґрунті з християнами і сектою кадїані. Основні причини

конфліктів – протиріччя всередині правлячої еліти, її неспроможність подолати затяжну соціально-економічну і політичну кризу.

Тема 2.3. Таміло-сінгальський конфлікт на Шрі-Ланці

Шрі-Ланка як одна з перших колоній у Південній Азії (в колоніальний період і до 1972 р. – Цейлон: з початку {XVI ст. – колонія Португалії, з середини XVII ст. – Голландії, з початку XIX ст. – Великої Британії). Становлення ідеології національно-визвольного руху (друга половина XIX ст.).

Предтечі буддійського культурного відродження і просвітництва. Індуїстське відродження та його особливості (діяльність Арумуча Наварала (1822 – 1879 рр.). Відокремленість національно-визвольного руху на острові, невдачі тенденції до подолання міжобщинної ворожнечі. Створення в 1919 р. першої політичної організації, що об'єднала сінгальських, тамільських і мусульманських підприємців – Цейлонського національного конгресу (ЦНК). Розкол ЦНК в 1921 р., вихід із нього тамільської громадської організації Таміл махаджала сабха, що почала боротьбу за збільшення тамільського представництва в Законодавчій Раді. Закріплення традиції побудови політичних партій за етно-релігійним принципом.

Загострення таміло-сінгальського конфлікту після отримання Цейлоном незалежності в 1948 р. і особливо з другої половини 1950-х рр. Причини загострення конфронтації (ріст сінгальського націоналізму, незадоволені вимоги тамільської сторони, створення в 1972 р. Тамільського об'єднаного фронту визволення (ТОФВ), виникнення низки тамільських терористичних груп, зокрема Тигри визволення Таміл Ілама (ТВТІ).

Ескалація конфлікту в 1980-х рр. (введення індійських сил з підтримки миру в 1987 р., загибель від рук терористів низки провідних індійських і шрі-ланкійських діячів).

Миротворча діяльність світової спільноти в Індії.

Тема 2.4. Особливості відносин між титульною нацією і некорінними національними меншинами в Лаосі та Камбоджі

Особливості формування китайської, тямської, малайської, в'єтської (в'єтнамської) общин у Камбоджі.

Етнопсихологічні та культурно-релігійні складові самоідентифікації кхмерів. Феномен «Ангкорського духу». Соціально-економічні «ніші» некорінних національних меншин у Камбоджі. Проблема несумісності етнокультур і психотипів. «Синофілія» та «в'єтофобія» кхмерів.

Політика кхмерської держави щодо некорінних етнічних меншин у доколоніальний період і в умовах різних політичних режимів після досягнення незалежності (з 1953 р.).

Державна політика Китаю та В'єтнаму і проблема лаоської національно-культурної єдності. «Синофілія» і «в'єтофобія»: лаоська «формула». Міська культура в Лаосі та роль некорінних нацменшин у її формуванні. Соціально-економічні функції хуацяо та в'єткіеу в Лаосі.

«Індокитайська революція» і роль в'єткіеу в Камбоджі та Лаосі.

Соціалістичні режими в Камбоджі та Лаосі і позиція хуацяо.

Особливості релігійної ситуації у В'єтнамі

Особливості поліконфесіоналізму в СРВ. Буддизм, католицизм, протестантизм і «нові» (т. зв. синкретичні) релігії у В'єтнамі: основні віхи історії.

Проблеми і досягнення у врегулюванні релігійних питань після об'єднання країни в 1976 р. Розколи в буддистській і католицькій общинах та їх організаційне оформлення. Конституції СРВ 1980 р. і 1992 р. про релігії. Політично-релігійні секти Каодай і Хоахао в умовах нового політичного устрою: «містичний Південь» і «раціоналістична Північ».

Буддизм і проблема зміцнення національно-державної єдності в СРВ. Соціальна активність плюс політична лояльність в'єтнамського буддиста – офіційна мета релігійної політики Ханоя.

В'єтнамські католики: між патріотизмом і «братством у Христі». Політичні аспекти діалогу Ханоя з Ватиканом.

Перехід СРВ в 1990-х рр. до радикальних соціально-економічних реформ («дой мой») і нові явища в релігійній політиці влади.

Конфесійна «складова» в діяльності нелегальної в'єтнамської опозиції. Її зарубіжні центри. Успіхи та труднощі влади СРВ у діалозі з буддистами, католиками, протестантами, каодаїстами і сектою Хоахао періоду «дой мой».

Тема 2.5. Конфлікти у Південній Африці: виникнення, типологія, шляхи вирішення

Рік Африки і складання основних вузлів протиріч на півдні континенту. Політика ПАР по створенню «санітарного кордону» навколо своїх кордонів (т. зв. «сузір'я держав»). Відповідь незалежної Африки та Організації Африканської Єдності (ОАЄ), стратегія і тактика боротьби проти колоніалізму і расизму на півдні Африки. Проблема Південної Родезії. Одностороннє проголошення незалежності білою меншістю. Початок збройної боротьби африканського народу, її міжнародна підтримка. Спроби внутрішньородезійського переговорного процесу та причини його зриву. Втручання міжнародної спільноти, утворення Зімбабве.

Суперництво СРСР, Китаю та США за вплив на національно-визвольний рух. «Революція гвоздик» у Португалії та надання незалежності колоніям у 1975 р. Схожість і відмінність внутрішньо- і зовнішньополітичних причин виникнення громадянських війн у Анголі і Мозамбіку. Угода Нкоматі. Намібійська проблема та її прив'язка до врегулювання ангольської кризи. Причини продовження громадянської війни (2002 р.) і спроба встановлення миру в Анголі.

Форми і методи боротьби небілого населення ПАР проти режиму апартеїду. Підтримка дій Африканського Національного Конгресу (АНК) і комуністів країнами соціалізму, африканськими та деякими іншими державами. Роль ООН, ОАЄ та групи «прифронтових держав». Зміни у світі в середині 1980-х рр. Домовленості Горбачова – Рейгана щодо ПАР у Рейк'явіку в 1986 р. Зовнішній політичний та економічний тиск на режим білої меншості. Початок і хід переговорного процесу. Перші вільні демократичні вибори, прихід до влади уряду АНК у 1994 р.

Тема 2.6. Роль ООН у врегулюванні конфліктів на Африканському континенті

Проблема розв'язання регіональних конфліктів і криз – пріоритетне завдання ООН з моменту її виникнення. Рада Безпеки як основний інструмент підтримки миру в усьому світі. Механізм проведення миротворчих операцій ООН, міжнародно-правовий статус «блакитних касок» і принципи їх формування.

Збройний конфлікт у колишньому Бельгійському Конго (1960 – 1964 рр.) і залученість до нього ООН. Причини та наслідки провалу військової операції, хвороблива реакція ОАЄ та африканських держав. Їхня спроба усунути ООН від вирішення конфліктних ситуацій на континенті. «Холодна війна» та її вплив на діяльність міжнародних організацій в Африці. Зміни в світовій політиці у середині 1980-х рр. і Чорний континент. Африканська група в ООН, її вплив на прийняття рішень про врегулювання конфліктів.

Новий етап у діяльності ООН на Африканському континенті наприкінці 1980-х – 1990-ті рр. Участь ООН у миротворчих операціях (Ангола, Намібія, Західна Сахара, Мозамбік, Сомалі, Ліберія, Руанда, Руанда – Уганда, Чад – Лівія, Сьєрра-Леоне, Чад). Причини їхньої невисокої активності. Намагання міжнародної спільноти перекласти відповідальність за підтримку миру та безпеки на африканські регіональні організації і новоутворені центри сили.

IV. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Вид заняття	Кількість годин				Семестри, модулі, найменування модулів та тем, теми навчальних занять та навчальні питання, завдання до самостійної роботи	Дидактич не забезпечення занять	Інформаційно-методич не забезпечення
		всього	аудиторні	індивідуальні	самостійна			
		46	2 2	8	1 6	МОДУЛЬ 1. Загальні проблеми курсу. Етноконфесійні конфлікти в країнах ісламського світу в новітній час.		
		12	6	2	4	Тема 1. Етнічні та міжконфесійні конфлікти в сучасному світі.		
1.	Лекції 1-2	10	8		2	<p><u>Заняття 1-2. Теоретичні основи, терміни і категорії конфліктології. Етнічні та міжконфесійні конфлікти в сучасному світі. Сучасний стан етноконфесійних проблем у країнах Сходу.</u></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття конфлікту та основи конфліктології. Загальний механізм розвитку конфлікту. 2. Причини зростання конфліктності. 3. Етнічна мобілізація та релігійний фактор. 4. Сепаратизм. Суперечність між принципами територіальної цілісності держав і правом націй на самовизначення. 5. Типологія етнополітичних конфліктів. Етноконфесійні конфлікти та їх зв'язок із цивілізаційними чинниками. Перспектива «зіткнення цивілізацій». 6. Особливості сучасних етноконфесійних конфліктів. Ситуаційний аналіз. 	карти, схеми, презентації, мікрофільми	1, с. 23-68; 2, с. 6-31; література до теми

2.	Семінарське заняття 1.				<p><u>Заняття 3. Становлення і розвиток теорії нації.</u> <i>Теоретичні основи, терміни і категорії конфліктології</i></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток теорії нації. Сучасні теорії нації. 2. Характеристика понять «націоналізм», «етнос», «народність», «ідентифікація», «національність». 3. Поняття конфлікту та основи конфліктології. Загальний механізм розвитку конфлікту. 	карти, схеми, презентації	література до теми
3.	Семінарське заняття 2.				<p><u>Заняття 4. Особливості сучасних конфліктів і роль етнічного фактору.</u> <i>Сучасний стан етноконфесійних проблем у країнах Сходу</i></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Характерні особливості сучасних конфліктів. Класифікація сучасних конфліктів. 2. Посилення ролі етнічного та релігійного факторів у сучасних конфліктах. Поняття і типологія етнополітичних і конфесійних конфліктів. 3. Етнічні та релігійні конфлікти і загроза міжнародного тероризму та політичного екстремізму. 4. Етноконфесійні проблеми на Сході: загальна характеристика і ситуаційний аналіз. 	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	1, с. 23-68; 2, с. 6-31; література до теми
4.	Самостійна робота				<p><u>Завдання до самостійної роботи:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Опрацювати термінологію теми. 2. Зробити короткий аналіз етнополітичного або конфесійного конфлікту на Сході (за вибором), виділивши причини, 		література до теми

						різновид, стадії розвитку конфлікту, змодельовавши способи його врегулювання.		
		4		2	2	Тема 2. Етноконфесійні конфлікти як загроза стабільності політичного простору держав.		
5.	Індивідуальна робота					<i>Етноконфесійні конфлікти як загроза стабільності політичного простору держав.</i> Питання: 1. Можливості використання етнічних конфліктів для масштабного перегляду кордонів на рівні макрорегіонів. 2. Регіональні особливості впливу етнічних конфліктів на міжнародно-політичні процеси. 3. Вплив етнічних конфліктів на діяльність міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань.		література до теми
6.	Самостійна робота					<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології до теми «Етнополітика».		
		4	4			Тема 3. Іслам як релігія і цивілізаційне ядро. Ісламський фундаменталізм. Близькосхідна проблема: витоки і шляхи врегулювання.		
7.	Лекція 3.					<u>Заняття 1. Іслам як релігія і цивілізаційне ядро. Ісламський фундаменталізм, ісламізм, джихаддизм.</u> Питання: 1. Особливості ісламу як релігії і цивілізаційного ядра. Шаріат. Два мазхаби ісламу – суннізм і шиїзм. Причини суннітсько-шиїтського протистояння. Ваххабізм. Особливості	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	1, с. 106-125; 2, с. 294-317; література до теми

					<p>розвитку мусульманського співтовариства.</p> <p>2. Історичне відставання ісламського світу. «Криза ісламу» або криза мусульманського світу (насамперед арабського)? Невдалі спроби модернізації в арабському світі. Крах світських режимів як побудованих на кшталт західної моделі, так і зорієнтованих на соціалізм. Причини активізації ісламського фундаменталізму.</p> <p>3. Мусульманські радикали і «політичний іслам». Різниця між ісламом і ісламізмом. Причини зростання антизахідних настроїв. Боротьба за збереження ісламських цінностей, захист ісламу від «розтлінного аморального Заходу». Протест проти політики Заходу, особливо США (роль таких подій, як утворення Ізраїлю, американські інтервенції в Афганістані, Іраку, Лівії).</p> <p>4. Зміст поняття «джихад», його однобоке тлумачення мусульманським радикалами. Джихад як священна війна. Некоректність спроб тлумачити боротьбу ісламізму із Заходом як релігійне протистояння («мусульмани проти християн»).</p> <p>5. Причини привабливості та посилення ісламу в наш час.</p>	
--	--	--	--	--	---	--

8.	Семінарське заняття 3.					<p>Заняття 2. <i>Близькосхідна проблема: витоки і шляхи врегулювання (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)</i></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Витоки близькосхідної проблеми, роль етнічного та релігійного факторів. Утворення держави Ізраїль і ескалація арабо-ізраїльського конфлікту. 2. Арабо-ізраїльські війни в контексті близькосхідного конфлікту у другій половині ХХ ст. 3. Палестинська проблема та ісламський екстремізм. 4. Спроби врегулювання палестинської проблеми на межі ХХ – ХХІ ст. 	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	література до теми
		6	2	2	2	Тема 4. Курдська проблема в Туреччині, Ірані, Сирії, Іраку.		
9.	Лекція 4.					<p>Заняття 1. <i>Курдська проблема в Туреччині, Ірані, Сирії, Іраку.</i></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Курди на Близькому Сході. Етнодемографічний нарис. 2. Історія «курдського питання» до початку ХХ ст. Перший поділ Курдистану. 3. Другий поділ Курдистану та боротьба за його незалежність і об'єднання. 4. Курдський рух в період «холодної війни». 5. «Курдське питання» на сучасному етапі. 	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	1, с. 257-273; 2, с. 168-220; 317-336; література до теми
10.	Індивідуальна робота					<p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Турецький Курдистан на початку ХХІ ст. 2. Курдська проблема в Ірані на сучасному етапі. 3. Іракський Курдистан на початку ХХІ ст. 4. Етноконфесійний баланс і 		література до теми

						стабільність у Сирії в нових геополітичних умовах: проблеми і перспективи.		
11.	Самостійна робота					<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології, складання хронологічної таблиці до теми «Курдська проблема в Туреччині, Ірані, Сирії, Іраку».		література до теми
		6	2	2	2	Тема 5. Етноконфесійні проблеми Афганістану в ХХ – на початку ХХІ ст.		
12.	Семінарське заняття 4.					<u>Заняття 1. Етноконфесійні проблеми Афганістану в ХХ – на початку ХХІ ст.</u> Питання: 1. Етнолінгвістична карта сучасного Афганістану. 2. Основи міжетнічних стосунків у Афганістані (геофізичні, історико-політичні, соціально-економічні). 3. Етноконфесійні проблеми Афганістану після приходу до влади НДПА (1978 – 1992). 4. Національні проблеми Афганістану в період правління моджахедів і талібів (1992 – 2001) та в постталібівський період.	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	1, с. 289-314; 2, с. 353-379; література до теми
13.	Індивідуальна робота					Питання: 1. Етноси в сучасному Афганістані: причини напруженості взаємовідносин.		література до теми
14.	Самостійна робота					<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології, складання хронологічної таблиці до теми «Етноконфесійні проблеми Афганістану в ХХ – на початку ХХІ ст.».		література до теми
		4	2		2	Тема 6. Етноконфесійні		

					проблеми Ірану в ХХ – на початку ХХІ ст.		
15.	Семінарське заняття 5.				<p><u>Заняття 1. Етноконфесійні проблеми Ірану в ХХ – на початку ХХІ ст.</u></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Етнолінгвістична карта сучасного Ірану. 2. Особливості міжетнічних і міжконфесійних відносин в Ірані у першій чверті ХХ ст. 3. Етноконфесійні проблеми в епоху Пехлеві (1925 – 1978). 4. Етноконфесійні проблеми в Ісламській Республіці Іран (1979 р. – до нашого часу). 	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	1, с. 274-288; 2, с. 336-353; література до теми
16.	Самостійна робота				<p><u>Завдання до самостійної роботи:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблеми етнокультурної конфліктності в сучасному Ірані. 		література до теми
		4	2	2	Тема 7. Мусульmano-коптські відносини в сучасному Єгипті		
17.	Лекція 5.				<p><u>Заняття 1. Мусульmano-коптські відносини в Єгипті у ХХ – на початку ХХІ ст.</u></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Історичні умови становлення коптської общини в Єгипті. Особливості коптської культури. 2. Копти під владою мусульманських правителів, особливості процесу ісламізації. 3. Політика Великої Британії щодо коптів. «Золоте століття» коптської общини (1922 – 1952). Витіснення коптів з політичного життя Єгипту після Липневої революції 1952 р. 4. Мусульmano-коптська конфронтація як конфлікт між процесами релігійного «відродження» – мусульманським і коптським 	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	література до теми

					у 90-х рр. XX – на початку XXI ст.		
18.	Самостійна робота				<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології до теми «Мусульмано-коптські відносини в сучасному Єгипті» .		література до теми
		4		2 2	Тема 8. Етноконфесійні конфлікти в Іраці		
19.	Індивідуальна робота				Питання: 1. Суннітсько-шиїтський конфлікт в Іраці за часів президентства Саддама Хусейна. Американська окупація Іраку та спроби вирішення конфесійного протистояння. 2. «Курдська проблема» та її вирішення в Іраці на сучасному етапі. Проблема Кіркука.	карти, фотографії, презентації, мікрофільм	1, с. 126-256; 2, с. 76-220; література до теми
20.	Самостійна робота				<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології до теми «Етноконфесійні конфлікти в Іраці».		література до теми
		4	2	2	Тема 9. «Берберське питання» в країнах Магрибу		
21.	Лекція 6.				<u>Заняття 1. «Берберське питання» в країнах Магрибу. Політизація етнічного фактору в сучасному Алжирі.</u> Питання: 1. «Берберське питання» в країнах Магрибу: сутність, історія розвитку. 2. Особливості соціально-економічного та суспільно-політичного становища берберів у країнах Магрибу у другій половині XX ст. Спроби вирішення «берберського питання» (на прикладі Марокко, Алжиру). 3. Причини радикалізації берберського руху в Алжирі в 90-х рр. XX ст. – на початку XXI ст.	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	1, с. 87-105; 2, с. 54-76; література до теми

22.	Самостійна робота					<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології до теми «Берберське питання» в країнах Магрибу».		література до теми
		26	1 4	4	8	МОДУЛЬ 2. Міжетнічні та міжконфесійні відносини в ареалі конфуціанської, південноазійської, південно-східноазійської цивілізацій і Чорної Африки в ХХ – на початку ХХІ ст. Урегулювання конфліктів: проблеми та перспективи		
		6	4		2	Тема 1. Етноконфесійні конфлікти в Південній і Південно-Східній Азії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Проблеми сепаратизму в сучасному Китаї		
1.	Лекція 1.					<u>Заняття 1. Етноконфесійні конфлікти в Південно-Східній Азії у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Проблеми сепаратизму у сучасному Китаї</u> Питання: 1. Політика «національної автономії» та її основні етапи в історії КНР. 2. Загострення національного питання в пореформеному Китаї та методи його партійно-державного врегулювання. 3. Практика національної політики на Тайвані та феномен «демонстраційного ефекту». 4. Релігійно-етнічна ситуація у межах «Великого Китаю». Вплив проблем Тайваню, Тибету, Монголії, «Східного Туркестану» на стан національного питання в КНР на сучасному етапі.	карти, фотографії, мікрофільм	1, с. 440-467; 2, с. 433-530; література до теми
2.	Семінарське заняття 1.					<u>Заняття 2. Етноконфесійні конфлікти в Південній і</u>	карти, фотографії	література

					<p><i>Південно-Східній Азії в другій половині XX – на початку XXI ст.</i></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Індомусульманський конфлікт в Індії. Кашмірська проблема. 2. Етноконфесійні конфлікти в Пакистані. 3. Таміло-сінгальський конфлікт у Шрі-Ланці. 4. Особливості відносин між титульною нацією і некорінними національними меншинами в Лаосі та Камбоджі. 5. Релігійна ситуація у В'єтнамі. 6. Розвиток сепаратистського руху в Індонезії. 	фії, презентації, мікрофільми	до теми
3.	Самостійна робота				<p><u>Завдання до самостійної роботи:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення причин, моделювання сценаріїв розвитку та можливих шляхів вирішення етноконфесійних конфліктів у Південній і Південно-Східній Азії у другій половині XX – на початку XXI ст. (за вибором студента). 		література до теми
		4	2	2	<p>Тема 2. Індомусульманський конфлікт в Індії. Кашмірська проблема.</p> <p>Етноконфесійні конфлікти в Пакистані</p>		
4.	Індивідуальна робота				<p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Становище індуїстської та мусульманської конфесій у незалежній Індії. Історичні витоки напружених відносин між ними. 2. Проблеми індійсько-пакистанських відносин навколо Кашміру та можливі шляхи вирішення цієї проблеми. 3. Міжсектантські та міжетнічні протиріччя в 	карти, фотографії, презентації	1, с. 326-371; 2, с. 407-466; література до теми

						сучасному Пакистані.		
5.	Самостійна робота					<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології, складання хронологічної таблиці до теми «Індо-мусульманський конфлікт в Індії. Кашмірська проблема».		література до теми
		2			2	Тема 3. Таміло-сінгальський конфлікт у Шрі-Ланці		
6.	Самостійна робота					<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології до теми «Таміло-сінгальський конфлікт у Шрі-Ланці».		література до теми
		4	2	2		Тема 4. Особливості відносин між титульною нацією і некорінними національними меншинами в Лаосі та Камбоджі. Релігійна ситуація у В'єтнамі		
7.	Лекція 2					<u>Заняття 2. Особливості відносин між титульною нацією і некорінними національними меншинами в Лаосі та Камбоджі. Релігійна ситуація у В'єтнамі.</u> Питання: 1. Соціально-економічне становище некорінних національних меншостей у Лаосі та Камбоджі: історія та сучасність. 2. Етнопсихологічні та культурно-релігійні складові самоідентифікації кхмерів. Проблема несумісності етнокультур і психотипів на прикладі режиму «червоних кхмерів» у Камбоджі (1975 – 1978). 3. Особливості релігійної ситуації у сучасному В'єтнамі (буддизм, католицизм, протестантизм та «нові релігії»). Проблеми та досягнення у	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	література до теми

					врегулюванні релігійних питань після об'єднання країни в 1976 р.		
8.	Індивідуальна робота				<p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості поліконфесіоналізму в Соціалістичній Республіці В'єтнам. Буддизм, католицизм, протестантизм і «нові» (синкретичні) релігії. 2. Проблеми і досягнення у врегулюванні релігійних питань після об'єднання країни в 1976 р. Розколи в буддистській і католицькій общинах. Політично-релігійні секти Каодай і Хоахао в умовах нового політичного устрою: «містичний Південь» і «раціоналістична Північ». 3. Буддизм і проблема зміцнення національно-державної єдності в СРВ. 4. Успіхи та труднощі влади сучасного В'єтнаму в діалозі з буддистами, католиками, протестантами, каодаїстами та ін. 		література до теми
		6	4	2	Тема 5. Етноконфесійні конфлікти у Тропічній і Південній Африці: виникнення, типологія, шляхи вирішення		
9.	Лекція 3				<p><u>Заняття 1. Етноконфесійні конфлікти у Південній Африці: виникнення, типологія, шляхи вирішення</u></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Причини складання основних вузлів протиріч на Півдні Африки; типологія етноконфесійних конфліктів. 2. Боротьба проти колоніалізму і расизму на півдні Африки. Проблема Південної Родезії. 	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	1, с. 69-87; 2, с. 32-54; література до теми

					<p>3. «Революція гвоздик» у Португалії та надання незалежності колоніям у 1975 р. Причини виникнення громадянських війн у Анголі і Мозамбіку. Продовження громадянської війни (2002) і спроба встановлення миру в Анголі.</p> <p>4. Форми і методи боротьби небілого населення ПАР проти режиму апартеїду (др. пол. 40-х – 80-ті рр. ХХ ст.) та політика деапартеїдизації (кінець 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.).</p> <p>5. Участь ООН у миротворчих операціях на Африканському континенті (Ангола, Намібія, Західна Сахара, Мозамбік, Сомалі, Ліберія, Руанда, Руанда – Уганда, Чад – Лівія, Сьєрра-Леоне, Чад). Причини їхньої невисокої активності.</p>		
10.	Семінарське заняття 2				<p><i>Заняття 2. Етноконфесійні конфлікти у Тропічній і Південній Африці: виникнення, типологія, шляхи вирішення</i></p> <p>Питання:</p> <p>1. «Рік Африки» і складання основних вузлів протиріч у Тропічній і Південній Африці: причини і конфліктопровокуючі фактори, типологія конфліктів. Спроби вирішення конфліктів.</p> <p>2. Режим апартеїду в ПАР у другій половині ХХ ст.: витоки, ескалація, форми і методи боротьби кольорового населення проти расової дискримінації та сегрегації. Деапартеїдизація у 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст.</p> <p>3. Роль ООН у врегулюванні</p>	карти, фотографії, презентації, мікрофільми	1, с. 69-87; 2, с. 32-54; література до теми

					конфліктів на Африканському континенті.		
11.	Самостійна робота				<u>Завдання до самостійної роботи:</u> 1. Опрацювання термінології до теми «Етноконфесійні конфлікти у Південній Африці».		література до теми
		4	4		Тема 6. Проблеми і перспективи врегулювання етноконфесійних конфліктів. Роль ООН		
12.	Лекція 4				<u>Заняття 1. Проблеми і перспективи врегулювання етноконфесійних конфліктів. Роль ООН</u> Питання: 1. Етнічні та релігійні конфлікти і загроза міжнародного тероризму та політичного екстремізму. 2. Прогнозування етноконфесійних конфліктів. 3. Конструктивні технології управління, врегулювання і вирішення конфліктів. 4. Роль ООН з урегулювання і запобігання конфліктів. 5. Конфліктогенні загрози і виклики глобалізації в XXI ст.	карти, схеми, фотографії, презентації, мікрофільми	література до теми
13.	Семінарське заняття 3				<u>Заняття 2. Проблеми і перспективи врегулювання етноконфесійних конфліктів.</u> Питання: 1. Прогнозування етноконфесійних конфліктів. 2. Конструктивні технології врегулювання і вирішення конфліктів. Посередництво, переговорний процес. 3. Роль ООН у процесах урегулювання і запобігання конфліктам.	карти, схеми, презентації,	література до теми

V. ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

Основна література

1. *Конфликты на Востоке: этнические и конфессиональные* / Под ред. А. Воскресенского. – М., 2008.
2. *Этносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие* / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005.
3. Аттали Ж. Отказ от суверенитета и необходимость ограничений // Аттали Ж. На пороге нового тысячелетия: Пер. с англ. – М., 1993. – С. 114-138.
4. Барановский Е.Г., Владиславлева Н.Н. Методы анализа международных конфликтов. – М., 2002.
5. Богданович В.Ю., Маначинский А.Я., Егоров Ю.В. Конфликты и войны после распада СССР. – К., 2007.
6. Валлерстайн И. Непреодолимые противоречия либерализма: права человека и права народов в геокультуре современной миросистемы // Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире: Пер. с англ. П.М. Кудюкина. – М., 2001. – С. 208-226.
7. Васильев Л.С. История религий Востока: Учеб. пособ. для вузов. 3-е изд. – М., 1998.
8. Восток – Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений: Учеб. пособ. / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М., 2002.
9. Дериглазова Л.В. Конфликты в международных отношениях: Учеб. пособие. – Томск, 2005.
10. Дробот Г.А. Региональные конфликты: их истоки и перспективы разблокирования // Научный коммунизм. – 1990. – № 2. – С. 37-45.
11. Ерасов Б.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке (очерки общей теории). – М., 1990.
12. Зарубежные страны в 1998 – 2003 гг. / Под ред. Я.М. Бердичевского. – Запорожье, 2004.
13. Историческая динамика расовой и этнической дифференциации населения Азии. – М., 1987.
14. Кагиян С.Г. Нации, этносы и национализм: социально-философский анализ этно-национального дискурса. 2-е изд., испр. – Саратов, 2004.
15. Козер Л. Основы конфликтологии: Учеб. пособие. – СПб., 1999.
16. Конфликты в современном мире / Под ред. М.М. Лебедевой. – М., 2001.
17. Кременюк В.А. Современный международный конфликт: проблемы управления // Международные процессы, 2003. – Т. 1. – № 1.
18. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов. Подходы, решения, технологии. – М., 1997.
19. Международные отношения: теории, конфликты, организации: Учеб. пособие / Под ред. проф. П.А. Цыганкова. – М., 2004.
20. Нарочницкая Е.А. Этнонациональные конфликты и их разрешение: политические теории и опыт Запада. – М., 2000.
21. Непризнанные государства / Под общ. ред. А.Л. Погорельского. – М., 2006.
22. Политическая конфликтология: Работы российских и зарубежных авторов: Хрестоматия / Под ред. М.М. Лебедевой, С.В. Устинкина, Д.М. Фельдмана. – М.; Н. Новгород, 2002.
23. Региональные конфликты в контексте глобализации и становления культуры мира: Сб. науч. материалов / Ставропольский гос. ун-т; Ин-т социологии РАН, Центр конфликтологии. – Ставрополь, 2006.
24. Религия и конфликт / Под ред. А. Малашенко, С. Филатова; Моск. Центр Карнеги. – М., 2007.
25. Рубан Л.С. Дилемма XXI века: толерантность и конфликт; Моск. бюро по правам человека; Ин-т социально-политических исследований РАН; Моск. ун-т МВД России. – М., 2006.
26. Светлов В.А. Аналитика конфликта: Учеб. пособие. – СПб., 2001.
27. Системная история международных отношений. В 4-х тт. 1918 – 2000 / Под ред. А.Д. Богатурова. – М., 2000.
28. Скотт Дж. Г. Конфликты и пути их разрешения. – К., 1991.
29. Современные проблемы мировой политики: безопасность, конфликты и их анализ / Под ред. М.М. Лебедевой; Ин-т «Открытое общество». – М., 2002.
30. Социальные конфликты в контексте процессов глобализации и регионализации / Ин-т социологии РАН, Центр конфликтологии; гл. ред. Е.И. Степанов. – М., 2005.

31. Степанова Е.А. Роль наркобизнеса в политэкономии конфликтов и терроризма; Ин-т мировой экономики и междунар. отношений РАН. – М., 2005.
32. США и региональные конфликты (80-е годы). – М., 1990.
33. Финдлей Т. Предотвращение, разрешение вооруженных конфликтов и контроль над ними // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 1. – С. 24-68.
34. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. – М., 2003.
35. Цивилизационная структура современного мира / Под ред. Ю.Н. Пахомова, Ю.В. Павленко. В 3-х т. Т.1. Глобальные трансформации современности. – К., 2006; Т.3. Цивилизации Востока в условиях глобализации. – К., 2008.
36. Шеллинг Т. Стратегия конфликта / Пер. с англ.; Ин-т распространения информации по соц. и экон. наукам. – М., 2007.
37. Эмин В. Региональные конфликты и международные организации. – М., 1991.
38. Этническая история народов Азии. – М., 1972.
39. Этнические и региональные конфликты в Евразии. Кн. 3: Международный опыт разрешения этнических конфликтов / Общ. ред. Б. Коппитерс, Э. Ремакль, А. Зверев. – М., 1997.
40. Этнополитический конфликт: пути трансформации: Настольная книга Бергхофского центра / Пер. с англ. Л. Зиминной, Н. Кулаковой; ред. В. Тишков, М. Устинова; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Бергхофский исследовательский центр конструктивного урегулирования конфликтов. – М., 2007.
41. Юхананов Ю.А. Этот расколотый единый мир... : Диалектика. Системность. Международные отношения. Конфликты и «Объединенные Нации». – Madison, 2000.

Етнічні та міжконфесійні конфлікти в сучасному світі

1. Авксентьев В.А. Этнические конфликты: история и типология // Социс. – 1996. – №12.
2. Аг А. Введение в теорию конфликта // Мир политики. Суждения и оценки западных политологов. – М., 1992.
3. Ахиезер А. Культурные основы этнических конфликтов // Общественные науки и современность (ОНС). – 1994. – № 4.
4. Баранов Е.Г. Нациопатия – источник конфликтов // ОНС. – 1996. – № 6.
5. Бородкин Ф.М. Внимание, конфликт! – Новосибирск, 1989.
6. Бреннингмейер О. Предотвращение этнического конфликта // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3.
7. Восток – Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений: Учеб. пособ. / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М., 2002.
8. Востриков С.В. Карабахский узел как конфликтогенный фактор Закавказья // Полис. – 1998. – № 6.
9. Востриков С.В. Урегулирование конфликтов в ближнем зарубежье // Полис. – 1999. – № 5.
10. Гоптарева И.Б. О возможных механизмах разрешения конфликта // Полис. – 1998. – № 6.
11. Грант Н. Конфликты XX века. – М., 1995.
12. Доронина Н.И. Международный конфликт. – М., 1981.
13. Зеркин Д.П. Основы конфликтологии. Курс лекций. – Ростов-на-Дону, 1996.
14. Ковачик П. Предупреждение и разрешение конфликтов. – М., 1994.
15. Корэн Л. Искусство торговаться или все о переговорах: Пер.с англ. – М., 1995.
16. Кременюк В.А. Об исследовании международных конфликтов // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2001. – № 2.
17. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: подходы, технологии, решения. – М., 1997.
18. Мацнев А.А. Этнополитические конфликты: природа, типология и пути урегулирования // СПЖ. – 1996. – № 4.
19. Международные и внутренние аспекты регулирования политических и социальных конфликтов в РФ. – М., 1999.
20. Мирский Г. Еще раз о распаде СССР и этнических конфликтах // МЭиМО. – 1997. – № 2.
21. Михайлов В.А. Принцип «воронки», или механизм развертывания межэтнического конфликта // Социс. – 1993. – № 5.
22. Сперанский В.И. Конфликтогенные факторы и причины конфликтов // СПЖ. – 1996. – № 3.

23. Степанов Е.И. Отечественная конфликтология: к вопросу о становлении и развитии // Социс. – 1998. – № 10.
24. Финдлей Т. Предотвращение, разрешение вооруженных конфликтов и контроль над ними // МЭиМО. – 1996. – № 1.
25. Фишер Р. Подготовка к переговорам. – М., 1996.
26. Чумиков А.Н. Ведение переговоров: коммуникация, фасилитация, медиация. – М., 1997.
27. Чумиков А.Н. Управление конфликтами. – М., 1995.
28. Этнические и региональные конфликты в Евразии. Кн. 3: Международный опыт разрешения этнических конфликтов / Общ. ред. Б. Коппитерс, Э. Ремакль, А. Зверев. – М., 1997.
29. Этнополитический конфликт: пути трансформации: Настольная книга Бергхофского центра / Пер. с англ. Л. Зиминой, Н. Кулаковой; ред. В. Тишков, М. Устинова; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Бергхофский исследовательский центр конструктивного урегулирования конфликтов. – М., 2007.

Етноконфесійні конфлікти як загроза стабільності політичного простору держав

1. Аналитические записки. Проблемы Ближнего Востока. – М., 2004.
2. Ахмедов ВМ. Проблема межконфессионального и межобщинного согласия в современной Сирии // Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие. – М., 2005.
3. Балашов Ю.А. Роль этнических меньшинств, этноконфессий, диаспор и разделенных народов в политическом процессе государств Ближнего и Среднего Востока / Ю.А. Балашов, А.А. Камраков, И.В. Рыжов. – Н. Новгород, 2007.
4. Басов В.В. «Зона племен» Восточного Афганистана (этнодемографический очерк) // Страницы истории и историографии Индии и Афганистана. Сб. статей. – М., 2000.
5. Бодански Й. Талибы, международный терроризм и человек, объявивший войну Америке. – М., 2002.
6. Бугай Н.Ф. Северный Кавказ: новые ориентиры национальной политики. – М., 2004.
7. Гасратян М.А. Курдская проблема в Турции. – М., 2001.
8. Жигалина О.И. Коалиционные силы в Ираке и ситуация в этническом Курдистане // Ближний Восток и современность. Вып. 23. – М., 2004.
9. Жигалина О.И. Этносоциальная эволюция иранского общества. – М., 1996.
10. Кочиева И. Грузия: этнические чистки в отношении осетин. – М., 2005.
11. Лазарева О.А. Национальные и религиозные обычаи народов Афганистана и военная история страны // Востоковедный сборник. Вып.6. – М., 2004.
12. Миротворческие акции ООН (1948 – 1996). – М., 1996.
13. Морозов Г.И. ООН на рубеже XXI века (Кризис миротворчества ООН). – М., 1999.
14. Мусульманские страны у границ СНГ. – М., 2002.
15. Мы, народы Объединенных Наций... – М., 1994.
16. Нешатаева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. – М., 1998.
17. Паничкин Ю.Н. Образование Пакистана и пуштунский вопрос. – М., 2005.
18. Проблемы пограничной политики государства и пути их решения. – М., 2001.
19. Современные международные отношения / Под ред. А.В. Торкунова. – М., 2000.
20. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века. – М., 2001.
21. Хохлышева О.О. Действующее международное право и современный миротворческий процесс. – Н.Новгород, 2000.
22. Хохлышева О.О. Проблемы урегулирования вооруженных конфликтов в условиях меняющегося мира // Конфликты в современном мире. – М., 2001. – С.96-109.
23. Юго-Восточная Азия: параметры безопасности в конце XX столетия / Отв. ред. Г.И. Чуфрин. – М., 1995.

Ислам як релігія і цивілізаційне ядро. Ісламський фундаменталізм. Близькосхідна проблема: витоки і шляхи врегулювання

Джерела

1. Абдуллахи Ахмед Ан – Наим. На пути к исламской реформации. – М., 1999.
2. Абу Мазен (Махмуд Аббас). Путь в Осло. – М., 1996.
3. Архипов В. Палестина глазами русского путешественника // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 1. – С. 59-62.
4. Ближневосточный конфликт. 1947 – 1967. Документы из архива внешней политики Российской Федерации: В 2 т. Т. 1: 1947 – 1956; Т. 2: 1957 – 1967. – М., 2003.
5. Виноградов В. Дипломатия: люди и события. Из записок посла. – М., 1998.
6. Даян М. Арабо-израильские войны 1956, 1967: Пер. с англ. / М. Даян, Ш. Тевет. – М., 2003.
7. Зейналов М.М. Незабываемые встречи с Председателем Арафатом (Записки дипломата). – М., 2002.
8. Каддафи М. Изратина. Белая книга // Интернет: <http://www.kaddafi.ru>.
9. Меир Голда. Моя жизнь. – Чимкент, 1997.
10. Наркисс Узи. За единый Иерусалим. – М., 1990.
11. От первого лица. Генеральный секретарь “Хезболлы” Хасан Насралла о текущем моменте и планах организации (интервью) // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 10. – С. 48-49.
12. Палестино-израильский конфликт в зеркале общественного мнения и международной дипломатии: (после саммита в Кэмп-Дэвиде и начала «интифады Аль-Акса»): [Сб. статей и документов] / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2004.
13. Палестинская проблема. Документы ООН, международных организаций и конференций. – М., 1984.
14. “Партия Аллаха” в зеркале мировой прессы // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 10. – С. 45-47.
15. Перес Шимон. Новый Ближний Восток. – М., 1994.
16. Примаков Е.М. Анатомия ближневосточного конфликта. – М., 1978.
17. Примаков Е.М. Ближний Восток на сцене и за кулисами: (вторая половина XX – начало XXI в.): конфиденциально. – М., 2006.
18. Программы урегулирования палестино-израильского конфликта: три года после переговоров в Кэмп-Дэвиде и Табе: [Сб. статей и документов] / Под ред. А.Д. Эпштейна; Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2004.

Література

1. Аналитические записки: Израиль и арабо-израильский конфликт: [Сб. статей] / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2004.
2. Арабо-израильский конфликт: старые проблемы и новые планы: [Сб. статей] / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2003.
3. Бакланов А. Ближневосточный мирный процесс: как восстановить динамику? // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 6. – С. 32-42.
4. Бакланов А. Ближневосточный узел противоречий // Международная жизнь. – 2004. – № 4-5. – С. 153-158.
5. Бакланов А.Г. Ближний Восток на рубеже XXI века: к созданию системы региональной безопасности. – М., 2001.
6. Бакланов А.Г. Ближний Восток: «дорожная карта» региональной безопасности / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2006.
7. Барамки Г. Терроризм и израильско-палестинские отношения // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 10. – С. 49-51.
8. Бард М. Мифы и факты: путеводитель по арабо-израильскому конфликту / Пер. с англ. А. Курицкого. – М., 2007.
9. Беленькая М. Арафат: лидер и его наследие // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 4. – С. 19-24.
10. Беленькая М. Ближний Восток: большая политика “Большой восьмерки” // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 6. – С. 43-47.
11. Ближневосточная политика великих держав и арабо-израильский конфликт. В 2-х т. Т. 1.: Закономерности и особенности. Ч. 1 / Арзамасский гос. пед. ин-т им. А.П. Гайдара;

- Нижегородский гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского, Ин-т стратегических исследований ; под общ. ред. О.А. Колобова. – Н. Новгород, 2008.
12. Большой Ближний Восток: стимулы и предварительные итоги демократизации / В.А. Гусейнов; Ин-т стратегических оценок и анализа. – М., 2007.
 13. Брасс А. Палестинские истоки. – М., 2004.
 14. Добаев И. Неправительственные религиозно-политические организации исламского мира // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2002. – № 4.
 15. Звягельская И., Карасова Т., Федорченко А. Государство Израиль. – М., 2005.
 16. Израиль и ближневосточный конфликт в исследованиях молодых российских ученых. Вып. 1 : От Кемп-Дэвида до интифады Аль-Акса / Русское о-во друзей Еврейского ун-та в Иерусалиме. – М., 2005.
 17. Израильско-палестинский конфликт // Интернет: <http://www.israelipalestinianprocon.org/>
 18. Ислам и общественное развитие в начале XXI века / Отв. ред. В.Я. Белокреницкий, А.З. Егорин, Н.Ю. Ульченко.). – М., 2005.
 19. Капитонов К.А. Террор. Война без правил : израильско-палестинское противостояние. – М., 2006.
 20. Кеппель Ж. Джихад. Экспансия и закат исламизма. – М., 2000.
 21. Киселев В. Махмуд Аббас (Абу Мазен). Штрихи к портрету // *Азия и Африка сегодня*. – 2005. – № 7. – С. 44-45.
 22. Киселев В., Рами М. Перспективы урегулирования палестино-израильского конфликта // *Азия и Африка сегодня*. – 2005. – № 3. – С. 19-24.
 23. Киселёв В.И. Палестинская проблема в международных отношениях. – М., 1988.
 24. Киселёв В.И. Палестинская проблема и ближневосточный кризис. – К., 1981.
 25. Кожушко Е. Современный терроризм. – Минск, 2000.
 26. Кон-Шербок Д. Палестино-израильский конфликт: две точки зрения / Д. Кон-Шербок, Д. Эль-Алами; Пер. с англ. В. Новикова. – М., 2002.
 27. Кон-Шербок Д., Эль-Алами Д. Палестино-израильский конфликт: Две точки зрения. Пер с англ. – М., 2002.
 28. Кудрявцев А.В. Исламский мир и палестинская проблема. – М., 1990.
 29. Медведко Л. Россия, Запад, ислам: «столкновение цивилизаций»? – М., 2003.
 30. Мирский Г. Американская сверхдержава против исламистского терроризма // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2004. – № 3.
 31. Мирский Г. Багдадский приговор // *Новое Время*. – 2006. – № 46.
 32. Мирский Г. Израиль и палестинцы: самый длительный конфликт // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2001. – № 3.
 33. Мирский Г. Ислам и транснациональный терроризм // *Политический класс*. – 2005. – № 10.
 34. Мурадян И.М. Проблемы безопасности в ближневосточной политике США. – Ереван, 2003.
 35. О цивилизационном факторе в мировой политике. Дискуссия // *Мировая экономика и международные отношения*. – 1994. – № 11.
 36. Оганян Р. Театр террора. – М., 2006.
 37. Озеров О. Post-Arafat Ближний Восток // *Международная жизнь*. – 2004. – № 11-12. – С. 148-163.
 38. Озеров О. Жаркое лето на Ближнем Востоке // *Международная жизнь*. – 2006. – № 11. – С. 28-41 (о ливано-израильском конфликте летом 2006 г.).
 39. Олимпиев А.Ю. Ближний и Средний Восток: актуальные проблемы международных отношений. – М., 2004.
 40. Пластун В. Эволюция деятельности экстремистских организаций в странах Востока. – М., 2002.
 41. Пластун В.Н. Эволюция деятельности экстремистских организаций в странах Востока. – Новосибирск, 2002.
 42. Полисар Д. Выбирая диктатуру: Ясир Арафат и формирование органов власти Палестинской администрации: Пер. с англ. / Под ред. А.Д. Эпштейна; Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2003.
 43. Пырлин Е.Д. Трудный и долгий путь к миру: взгляд из Москвы на проблему ближневосточного урегулирования / Фонд содействия развитию арабистики и сотрудничества с арабскими странами. – М., 2002.
 44. Рубби А. Палестинский марафон = Con Arafat in Palestina: 30 лет борьбы за мир на Ближнем Востоке: Пер. с итал. Г.П. Смирнова. – М., 2001.
 45. Рубинштейн А. От Герцля до Рабина и дальше. – М., 2002.

46. Сатановский Е. “Новый Ближний Восток“ // Международная жизнь. – 2005. – № 3-4. – С. 130-143.
47. Сатановский Е. Палестинская проблема – век XXI // Международная жизнь. – 2003. – № 11. – С. 107-117.
48. Смирнов А.И. Арабо-израильские войны. – М., 2003.
49. Смирнов А.И. Израиль в огне джихада. – М., 2004.
50. Современный терроризм. Учебн. пособ. для высшей школы / Под общ. ред. Н.И. Горлача, М.П. Требина. – Харьков, 2006.
51. Сурков Н. За кулисами Кэмп-Дэвида // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 3. – С. 65-69.
52. Ткаченко А. Большой Ближний Восток: судьба реформ // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 6. – С. 48-49.
53. Хазанов А. Израиль – “Хезболла“: невыученные уроки // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 10. – С. 42-44 (о ливано-израильском конфликте летом 2006 г.).
54. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. – М., 2003.
55. Шамир И. Хозяева дискурса: американо-израильский терроризм. – М., 2003.
56. Шеин А. Рубежи ближневосточного урегулирования // Международная жизнь. – 1996. – № 1.
57. Эпштейн А.Д. Бесконечное противостояние. Израиль и арабский мир: войны и дипломатия: история и современность / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2003.
58. Эпштейн А.Д. Израиль и проблема палестинских беженцев: история и политика / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2005.
59. Эпштейн А.Д. Израильская война против «Хезболлы» и формирование новых контуров ближневосточной политики / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2006.
60. Эпштейн А.Д. Почему провалилась «дорожная карта»? о причинах прошлых дипломатических неудач и возможных новых инициативах в целях снижения остроты палестино-израильского конфликта / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2006.
61. Эпштейн А.Д. ХАМАС в региональной политике: Израиль, Иордания и Палестинская национальная администрация перед вызовом исламского фундаментализма / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2007.

Курдська проблема в Туреччині, Сирії, Іраку

1. Ахмедов В. М. Проблема межконфессионального и межобщинного согласия в современной Сирии // Этноссы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 220-230.
2. Дружиловский С.Б. Курдская проблема в Турецкой Республике // Этноссы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 317-336.
3. Дружиловский С.Б. Турецкая Республика в 80-90-е годы. – М., 1998.
4. Загорнова Е.В. Курдский вопрос в Сирии // Востоковедный сборник. Вып.6. – М., 2004.
5. Конфликтная этничность и этнические конфликты. – М., 1994.
6. Конфликты на Востоке: этнические и конфессиональные: Учеб. пособ. для вузов / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М., 2008.
7. Курдская проблема. Международный аспект. – М., 2001.
8. Курдский вопрос в Западной Азии в начале XXI века: Сб. статей / Ин-т востоковедения РАН; Ин-т Дальнего Востока РАН; отв. ред. О.И. Жигалина. – М., 2006.
9. Матвеев И.А. Этноконфессиональный баланс в Сирии в новых геополитических условиях: проблемы и перспективы // Этноссы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 230-244.
10. Новейшая история Турции. – М., 1968.
11. Сирия: проблемы внутривосточной стабильности и внешней безопасности. – М., 2004.
12. Степанова Н.В. Проблема курдов в Ираке // Этноссы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 168-220.
13. Турция между Европой и Азией. – М., 2001.
14. Южный Курдистан сегодня. – М., 1997.

Етноконфесійні проблеми Афганістану в ХХ – на початку ХХІ ст.

1. Абаева Т.Г. Очерки истории Бадахшана. – Ташкент, 1964.
2. Алексеев П. Аграрный вопрос в афганском Туркестане. – М., 1933.
3. Афганистан. Война и проблемы мира. – М., 1998.
4. Ахрамович Р.Т. Афганистан в 1961 – 1966 гг. – М., 1967.
5. Багдасаров С.Б. Население Ирана, особенности его культуры, быта, нравов. – М., 1977.
6. Бартольд В.В. Историко-географический обзор Ирана. – СПб., 1903.
7. Босин Ю.В. Национальный состав Афганистана к 70 – 80-м гг. // Афганистан: проблемы войны и мира. – М., 1996.
8. Босин Ю.В. Проблема афганских беженцев // Восток и современность. – 1990. – № 2.
9. Босин Ю.В. Этнический фактор во внутриафганском конфликте (исторический анализ). – Восток. – 1999. – № 5.
10. Брук С.И. Население мира. – М., 1986.
11. Булатов Ю.А. Хальк и Парчам: основные этапы борьбы за завоевание политической власти в Афганистане. – М., 1997.
12. Гамильтон А. Афганистан. – СПб., 1908.
13. Ганковский Ю.В. Империя Дуррани. Очерки административной и военной системы. – М., 1958.
14. Ганковский Ю.В. Народы Пакистана. Этапы этнической истории. – М., 1964.
15. Гареев М.А. Афганская страда; Академия военных наук. – 3-е изд., уточн. и доп. – М., 2002.
16. Грюнберг А.А. Нуристан. Этнографические и лингвистические заметки. Страны и народы Востока. Вып.10. – М., 1971.
17. Губар М.Г. Афганистан на пути истории. – М., 1987.
18. История Афганистана. – М., 1982.
19. История вооруженных сил Афганистана 1747 – 1978 гг. – М., 1985.
20. История таджикского народа. В 2-х т. – М., 1964.
21. Йеттмар К. Религии Гиндукуша. – М., 1986.
22. Конституции государств Ближнего и Среднего Востока. – М., 1956.
23. Конституция Афганистана. – Кабул, 1964.
24. Коргун В.Г. Афганистан в 20-30-е гг. ХХ в. Страницы политической истории. – М., 1979.
25. Коргун В.Г. Интеллигенция в политической жизни Афганистана. – М., 1983.
26. Лалетин Ю.П. Этнос в Афганистане: напряженность взаимоотношений // Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 353-379.
27. Лебедев К.А. Афганский народ – пуштуны. – М., 1997.
28. Логашева Б.Р. Этнокультурная ситуация в Афганистане. Расы и народы. Вып. 16. – М., 1986.
29. Массон В.М., Ромодин В.А. История Афганистана В 2-х т. – М., 1964.
30. Мореден П. Талибан: Война и религия в Афганистане / Пер. с нем. – М., 2002.
31. Назаров Х. Народные и просветительско-антифеодальные движения в Афганистане. – Душанбе, 1976.
32. Народы мира. Историко-этнографический справочник. – М., 1988.
33. Народы Передней Азии. – М., 1957.
34. Народы Средней Азии и Казахстана. В 2-х ч. – М., 1962, 1963.
35. Ошанин Л.В. Антропологический состав населения Средней Азии и этногенез ее народов В 3-х ч. – Ереван, 1959.
36. Пластун В.Н. Эволюция деятельности экстремистских организаций в странах Востока. – Новосибирск, 2002.
37. Рейснер И.М. Независимый Афганистан. – М., 1928.
38. Рейснер И.М. Развитие феодализма и образование государства у афганцев. – М., 1954.
39. Риштия С.К. Афганистан в XIX веке. – М., 1958.
40. Робертсон Дж.С. Кафиры Гиндукуша (извлечение): Пер. с англ. А.Половцева, А.Снесарева. – Ташкент, 1906.
41. Сикоев Р.Р. Талибы: религиозно-политический портрет. 2-е изд. – М., 2004.
42. Снесарев А.Е. Афганистан. – М., 1921.
43. Современный Афганистан. – М., 1960.
44. Спольников В.Н. Афганистан. Исламская оппозиция. Истоки и цели. – М., 1990.
45. Страны и народы. Зарубежная Азия. Юго-Западная Азия. – М., 1979.

46. Таннер С. Афганистан: история войн от Александра Македонского до падения «Талибан». – М., 2004.
47. Темирханов Л. Хазарейцы. Очерки новой истории. – М., 1972.
48. Файз Мухаммад. Книга упоминаний о мятеже. – М., 1988.
49. Фундаментализм / Под ред. З.И. Левина. – М., 2003.
50. Эдельман Д.И. Дардские языки. – М., 1965.

Этноконфесси́нные проблемы Ирану в XX – на початку XXI ст.

1. Агаев С.Л. Иран между прошлым и будущим. События, люди, идеи. – М., 1987.
2. Агаев С.Л. Иран между прошлым и настоящим (Пути и формы революционного процесса). – М., 1986.
3. Алиев С. Нефть и общественно-политическое развитие Ирана в XX веке. – М., 1985.
4. Алиев С.М. К национальному вопросу в современном Иране // Краткие сообщения Института народов Азии АН СССР. – № 77. – М., 1960.
5. Бабушкин Ю.Д. Ирано-иракская война. Положение в Персидском заливе. – М., 1987.
6. Барзегар К. Тегеран – союзник, а не противник в борьбе против терроризма // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 3. – С. 38-39.
7. Гусейнов Г.Б. Место и роль ислама в социально-политической жизни современного Ирана. – Баку, 1986.
8. Дорошенко Е.А. Зороастрийцы в Иране. – М., 1982.
9. Дорошенко Е.А. Шиитское духовенство в современном Иране. 2-е изд. – М., 1985.
10. Жигалина О. Курдский вопрос в ИРИ: решение в диалоге сторон // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 10. – С. 27-31.
11. Жигалина О.И. Национальное движение курдов в Иране. – М., 1988.
12. Жигалина О.И. Проблемы этнокультурной конфликтности в современном Иране // Этносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 336-353.
13. Жигалина О.И. Этносоциальные процессы в Иране в XIX – XX вв. – М., 1966.
14. Жигалина О.И. Этносоциальная эволюция иранского общества – М., 1996.
15. Иванов И.С. Племена Фарса. – М., 1961.
16. Иванова М.Н. Национально-освободительное движение в Иране в 1918 – 1922 гг. – М., 1961.
17. Иран: ислам и власть. – М., 2001.
18. Иран: эволюция исламского правления. – М., 1998.
19. Иранская революция 1978 – 1979 гг. Причины и уроки. – М., 1989.
20. Исламская республика Иран в 90-е годы: (Экономика, политика, культура). – М., 1998.
21. История Ирана / Под ред. М.С. Иванова. – М., 1977.
22. Клешторина В.В. Иран 60 – 80-х годов. От культурного плюрализма к исламизации духовных ценностей: Идеология. Политика. Литература. – М., 1990.
23. Конфликты на Востоке: этнические и конфессиональные / Под ред. А. Воскресенского. – М., 2008.
24. Логашева Б.Р. Туркмены Ирана. – М., 1976.
25. Ниязматов Ш.А. Ирано-иракский конфликт: Исторический очерк. – М., 1989.
26. Пикулин М.Г. Белуджи. – М., 1959.
27. Савин А. Свет блистательного Хорасана // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 8. – С. 73-78 (о менталитете персов).
28. Скляр Л.Е. Иран 60 – 80-х годов: Традиционализм против современности. Революция и контрреволюция. – М., 1993.
29. Современный Иран. Справочник. – М., 1993.
30. Современный Курдистан. Проблемы национального движения. – М., 1995.
31. Трубецкой В.В. Бахтиары. – М., 1966.
32. Хиро Д. Иран под властью аятолл // Афро-азиатский мир в XX веке: власть и насилие. Вып. 2. – М., 2000. – С. 52-114.
33. Хонарманд М. Пахлависм (Пехлевизм). – Тегеран, 1966.
34. Этносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005.

Мусульmano-коптські відносини в сучасному Єгипті

1. Беляков В. Копты – «недоарабизированные» египтяне // Азия и Африка сегодня. – 1999. – № 6.
2. Борисов А.Б. Роль ислама во внутренней и внешней политике Египта (XX в.). – М., 1991.
3. Видясова М.Ф., Умеров М.Ш. Египет в последней трети XX века. – М., 2002.
4. Войтоловский Ф.Г. Националистические идеологии в идейно-политическом спектре глобализирующегося мира // Современные международные отношения: этнополитический контекст. – М. – Н. Новгород, 2003.
5. Комар В.И. Северная Африка: национальные модели политической культуры. – М., 1997.
6. Конфликты на Востоке: этнические и конфессиональные : Учеб. пособ. для вузов / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М., 2008.
7. Копты: религия, культура, искусство. – СПб., 1999.
8. Кудрявцев А.В. Мусульmano-коптские конфликты в Египте(70-е годы XX века – начало XXI века) // Ближний Восток и современность. Вып. 14. – 2002.
9. Новейшая история арабских стран Африки, 1917 – 1987. – М., 1990.
10. Сапронова М.А. «Берберский вопрос» в странах Магриба // Этносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 54-76.
11. Толмачева Е.Г. Копты: Египет без фараонов. – М., 2003.
12. Труевцев К. Политические системы арабских стран: между авторитаризмом и демократией // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 7. – С. 15-21.
13. Умеров М.Ш. Четверть века «демократизации сверху». Осенние парламентские выборы 2000 г. в Египте // Ближний Восток и современность. Вып. 11. – 2001.

Етноконфесійні конфлікти в Іраці

1. Аналитические записки. Проблемы Ближнего Востока. – М., 2004.
2. Данилин И.В. Глобализация, панамериканизм и развитие этнического фактора в международных отношениях // Современные международные отношения: этнополитический контекст. – М. – Н. Новгород, 2003.
3. Ислам. Справочник. – М., 1986,
4. История Курдистана. – М., 1999.
5. Львов В.В. Современная политическая элита Ирака // Политическая элита Ближнего Востока. М., 2000.
6. Михайлов А. Иракский капкан. – М., 2004.
7. Петров Н.Я. Шиитский фундаментализм и политика экспорта исламской революции. – М., 1990.
8. Примаков Е.М. Мир после 11 сентября и вторжения в Ирак. 2-е изд., доп. – Екатеринбург, 2003.
9. Слинкин М.М. Ирано-иракская война 1980 – 1988 гг. Борьба на море / Таврический нац. ун-т. – Симферополь, 2001.
10. Степанова Н.В. Ирак: 1968 – 1988: Учеб. пособ. – М., 1992.
11. Степанова Н.В. Проблема курдов в Ираке // Этносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 168-220.
12. Степанова Н.В. Южный Курдистан на пороге XXI века // Курдская проблема: международный аспект: Учеб. пособ., ДА МИД РФ. – М., 2001.
13. Уткин А.И. Правда об Ираке, или Битва в Месопотамии. – М., 2007.

«Берберське питання» в країнах Магрибу. Політизація етнічного фактору в сучасному Алжирі

1. Аргентов В.А. Старина и новь Магриба. – М., 1997.
2. Ланда Р.Г. История Алжира. XX век. – М., 1999.

3. Сапронова М.А. Проблема политизации этнического фактора в современном Алжире // Национализм и фундаментализм на Ближнем Востоке. – М., 1999.
4. Уржумов П. Берберский след // Азия и Африка сегодня. – 1996. – № 1.
5. Жюльен Ш. Андре. История Северной Африки (гл. 1.3. Берберия и берберы). – М., 1961.

Етнічний сепаратизм у Китаї

1. Галенович Ю. КНР: общество гармонии и согласия? // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 2. – С. 21-27; № 3. – С. 16-19.
2. Границы Китая: история формирования. – М., 2001.
3. Дикарев А.Д. Демографические проблемы национальных меньшинств КНР. – М., 1996.
4. Жоголев Д.А. Малые народности и великий Китай. – М., 1994.
1. История Китая с древнейших времен и до наших дней / Под ред. Л.В. Симоновского и М.Ф. Юрьева. – М., 1974.
2. История Китая. Учебник / Под ред. А.В. Меликсетова. – М., 1998.
5. Китай и соседи в новое и новейшее время. – М., 1982,
6. Китай на пути модернизации и реформ (1949 – 1999). – М., 1999.
7. Китайская Народная Республика в 1987 – 1996 гг. Политика, экономика, культура. Ежегодник / Под ред. М.Л. Титаренко. – М., 1989 – 1997.
8. Корсун В.А. Китайский «мировой порядок»: альтернативная интерпретация исторической трансформации внешнеполитической парадигмы // Китай в мировой политике. – М., 2000.
9. Корсун В.А. поиски и находки в решении проблем этнического сепаратизма Китая // Этносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 494-530.
10. Куликов В.С., Бергольцев Л.Е., Корнюшин В.Н. Китай. (Фотоальбом с текстом). – М., 1989.
11. Курбатов В.П. Актуальные проблемы КНР: демография, агросфера, экология. – М., 1996.
12. Крупянко М.И. Восточная Азия после «холодной войны»: зона конфронтации или сотрудничества? / Ин-т востоковедения РАН. – М., 2006.
13. Национальный вопрос в КНР (1949 – 1994 гг.). В 2-х ч. / Под ред. А.А. Москалева. – М., 1996.
14. Новейшая история Китая: 1917 – 1927 / Сост. А.В. Меликсетов, А.С. Магрузин, К.В. Шевелев и др. – М., 1983.
15. Новейшая история Китая 1917 – 1970 гг. – М., 1972.
16. Рахимов Т.Р. Судьбы неханьских народов в КНР. – М., 1981.
17. 40 лет КНР / Отв. ред. М.Л. Титаренко. – М., 1989.
18. Титаренко М.Л. Китай: цивилизация и реформы. – М., 1999.
19. Энциклопедия нового Китая. – М., 1989.

Індо-мусульманський конфлікт в Індії. Кашмірська проблема. Етноконфесійні конфлікти в Пакистані

1. Алам Музаффар. Индо-исламское взаимодействие в Северной Индии в средние века // Восток. – 1995. – № 4.
2. Баранов С.А. Опыт борьбы центрального правительства с проявлениями сепаратизма в независимой Индии. – М., 2000.
3. Баранов С.А. Сепаратизм в Индии; Ин-т востоковедения РАН. – М., 2003.
4. Белокреницкий В.Я., Москаленко В.Н., Шаумян Т.Л. Кашмир: забрежит ли свет в конце туннеля? // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 3.
5. Белокреницкий В.Я. Пакистан. Особенности и проблемы урбанизации. – М., 1982.
6. Белокреницкий В.Я. Пакистанский исламорадикализм – эволюция и связь с региональным терроризмом // Исламизм и экстремизм на Ближнем Востоке. – М., 2001.
7. Белокреницкий В.Я., Москаленко В.Н. Кашмирский очаг исламского экстремизма // Азия и Африка сегодня. – 2002. – № 1.
8. Белокреницкий В.Я., Москаленко В.Н., Шаумян Т.Л. Южная Азия в современном политическом мире. Взгляд из Москвы. – Нью-Йорк, 2001.

9. Белокреницкий В.Я. Этнические, религиозные и сектантские конфликты в Пакистане // Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 407-433.
10. Бельский А.Г. Идеология и политика современного индусского коммунизма. – М., 1984.
11. Бельский А.Г. Мусульманский коммунизм в Индии: возникновение, идеология и политика. М., 1988.
12. Ганковский Ю. Пакистан. Суннито-шиитское противостояние // Азия и Африка сегодня. – 1999. – № 1.
13. Горохов С. Индия: время межконфессиональных проблем // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 10.
14. Ерепешева Л. Раздел Британской Индии: новый взгляд на драматические события полувековой давности // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 2.
15. Зарубежные страны. 1998 – 2003 гг. История. Экономика. Политика. Международные отношения / Сост. Я.М.Бердичевский. – Запорожье, 2003. – С.336-350.
16. Ключев Б.И. Религия и конфликт в Индии. – М., 2002.
17. Крысин М.Ю. История необъявленной войны в Кашмире (1947 – 1948) / Пензенский гос. ун-т архитектуры и стр-ва. – Пенза, 2004.
18. Москаленко В.Н. Политическая роль пакистанской армии // Армия и власть на Ближнем Востоке. – М., 2002.
19. Москаленко В.Н. Проблемы современного Пакистана. – М., 1970.
20. Пакистанское общество. Экономическое развитие и социальная структура / Под ред. Ю.В. Ганковского. – М., 1987.
21. Плешов О.Б. Ислам, исламизм и номинальная демократия в Пакистане. – М., 2002.
22. Шаумян Т.Л. Кто и почему воюет в Кашмире? – М., 1999.
23. Энциклопедия Пакистана / Под ред. Ю.В. Ганковского. – М., 1998.
24. Южная Азия: конфликты и геополитика / Под ред. В.Я. Белокреницкого. – М., 1999.

Таміло-сінгальський конфлікт у Шрі-Ланці

1. Антонов А. Шри-Ланка. Трагедия острова // Азия и Африка сегодня. – 1990. – № 5.
2. Байков В. Шри-Ланка. В гостях у «тигров» // Азия и Африка сегодня. – 1994. – № 5.
3. Васильев Л.С. История Востока. В 2-х т. Т. 2. – М., 2005.
4. Виноградов Ю. Конфликт в Шри-Ланке // Международная жизнь. – 1988. – № 3.
5. Оберет Р. Политика этнического предпочтения в Шри-Ланке // Общественные науки за рубежом. Востоковедение, африканистика. – 1989. – № 1.
6. Республика Шри-Ланка: история и современность. – М., 1977.
7. Талмуд Э.Д. Общественно-политическая мысль Шри-Ланки в новое время. – М., 1982.
8. Тамило-сингальский конфликт в Шри-Ланке // Новейшая история стран Азии и Африки. XX век / Под ред. А.М. Родригеса. В 3-х ч. Ч. 2 (1945 – 2000 гг.). – М., 2001.
9. Эволюция ланкийского буддизма и социальные влияния // Общественные науки за рубежом. – 1990. – № 5.

Етноконфесійні відносини в країнах Індокитайського півострова

1. Индокитай на рубеже веков. (Политика, идеология). – М., 2001.
2. Индокитай: 90-е годы. (Политика, экономика). – М., 1999.
3. Корнев В.И. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. – М., 1983.
4. Косиков И.Г., Егоруни О.В. Современная этническая ситуация в Лаосе // Этнографическое обозрение. – 1992. – № 1.
5. Народы Юго-Восточной Азии. – М., 1966.
6. Этнические процессы в странах Юго-Восточной Азии. – М., 1974.
7. Юго-Восточная Азия: культура и идеология. – М., 2001.

Етноконфесійні конфлікти у Тропічній і Південній Африці: виникнення, типологія, шляхи вирішення

Джерела

1. Декларация Генеральной Ассамблеи ООН о предоставлении независимости колониальным странам и народам (14 декабря 1960 г.) // Хрестоматия по новейшей истории. В 2-х ч. Ч. II. 1945 – 1974 / Под ред. Н.Н. Яковлева. Изд. 2-е, доп. – М., 1976. – С. 198-199.
2. Документы panaфриканского движения // Расы и народы. Вып. 7. – М., 1977.
3. История Африки в документах. 1870 – 2000. В 3-х т. / Под ред. А.Б. Давидсона. – М., 2005.
4. Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации. Утверждена резолюцией Генеральной Ассамблеи 2106 (XX) от 21 декабря 1965 года // Интернет: <http://www.ethnoconflict.ru/documents/004-racediscriminationUN.htm>
5. Хартия Организации африканского единства (Аддис-Абеба, 26 мая 1963 г.) (извлечение) // Хрестоматия по новейшей истории. В 2-х ч. Ч. II. 1945 – 1974... – С. 222-224.

Література

1. Апартеид. Правда о расизме в Южной Африке: Пер. с англ. – М., 1975.
2. Африка: особенности политической культуры. – М., 1999.
3. Африка: региональные аспекты глобальных проблем. – М., 1994.
4. Африканский Юго-Запад: опыт миротворчества. – М., 2000.
5. Балезин А.С. Тропическая и Южная Африка в новое и новейшее время. Люди, проблемы, события: Курс лекций. – М., 2007.
6. Балибар Э., Валлерстайн И. Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности. – М., 2003.
7. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология XXI века. – М., 2003.
8. Валлерстайн И. После либерализма. – М., 2003.
9. Васильев А. Большая африканская война // Азия и Африка сегодня. – 2001. – № 1-2.
10. Васильев А.М. Африка – падчерица глобализации. – М., 2003.
11. Глобальные и стратегические исследования. Вып. 1. – М., 2002.
12. Даш Дореш Себастьян Б.Л. Ангола. – М., 1999.
13. Дейч Т. Как погасить огонь в «горячих точках» Африки? // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 12. – С. 20-26.
14. Дейч Т., Кравченко В. Достижим ли мир в Сомали? // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 6. – С. 19-24.
15. Емельянов А.Л. Конфликты на Африканском континенте и пути их урегулирования // Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 32-54.
16. Иноземцев В. «Не-развивающийся» мир // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 10. – С. 2-9; № 11. – С. 2-8. (о причинах кризиса афро-азиатского мира на современном этапе).
17. История Тропической и Южной Африки. 1918 – 1988 / Под ред. А.Б. Давидсона, И.И. Филатова. – М., 1989.
18. Касаткин Д. X форум африканистов (май 2005 г.) // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 9. – С. 2-47 (Африка и глобализация, проблемы африканской экономики, конфликтогенность).
19. Ключевая проблема XXI столетия: последствия распада империй / Под ред. А.Б. Давидсона. – М., 2006.
20. Кризис в районе Великих озер: Руанда, Бурунди, Заир / Сост. П.В. Кукушкин, Д.В. Поликанов. – М., 1997.
21. Куклина И.Н. ООН и проблемы южноафриканского региона. – М., 1990.
22. Мирский Г.И. Армия и политика в странах Азии и Африки. – М., 1970.
23. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / Под ред. П. Бергера и С. Хантингтона: Пер.с англ. – М., 2004.
24. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира»: Пер. с англ. – М., 1972.
25. Нажесткин О.И. Сверхдержавы и события в Анголе. 1960-1970-е гг. // Новая и новейшая история. – 2005. – № 4. – С. 30-41.
26. Поликанов Д.В. Конфликты в Африке и деятельность международных организаций по их урегулированию. – М., 1998.

27. Саватеев А. Мифы глобализации и национально-культурные реальности Африки // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 12. – С. 31-36.
28. Слипченко С.А. На африканском юге. Роль «прифронтовых» государств в антиимпериалистической борьбе. – М., 1986.
29. Соколова Р.Б. Эволюция этнического конфликта в Бурунди. – М., 1998.
30. Тетекин В. ЮАР: молодежь против апартеида // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 11. – С. 73-77.
31. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. – М., 2003.
32. Шаревская Б.И. Старые и новые религии Тропической и Южной Африки. – М., 1964.
33. Шубин Г.В. ЮАР: создание нерасового государства. – М., 1998.
34. Щербаков Н.Г. Панафриканские конгрессы и становление антиколониальной идеологии // Расы и народы. – 1985. – № 12. – С. 90-108.
35. Эволюция восточных обществ: Синтез традиционного и современного. – М., 1979.

Проблеми і перспективи врегулювання етноконфесійних конфліктів. Роль ООН

Джерела

1. Заявление «четверки» международных посредников по урегулированию ближневосточного конфликта от 20 сентября 2006 г. // Интернет: Официальный сайт ООН: <http://www.un.org/russian/news/focus.asp?focusID=5>
2. Организация Объединенных Наций: сборник документов/ Под ред. В.В. Вахрушева. – М., 1981.
3. Палестинская проблема: документы ООН, международных организаций и конференций / Сост. Р. Давыдков. – М., 1984.
4. Текст резолюции Совета Безопасности ООН 1397 // Интернет: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2002/>
5. Текст резолюции Совета Безопасности ООН 1559 <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2004/index.html>
6. Текст резолюции Совета Безопасности ООН 1701 <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2006/res1701.htm>

Література

1. Авксентьев В.А. Этнические конфликты: история и типология // Социс. – 1996. – № 12.
2. Айманбетова А.С. Региональные организации коллективной безопасности. – М., 2004.
3. Аналитические записки – Израиль и арабо-израильский конфликт. Институт изучения Израиля и Ближнего Востока / Сост. А.О. Филоник. – М., 2004.
4. Арешидзе Л.Г. Международные отношения в Восточной Азии: угрозы и надежды. – М., 2007.
5. Ахизер А. Культурные основы этнических конфликтов // Общественные науки и современность (ОНС). – 1994. – № 4.
6. Батюк В.И. Миротворческая деятельность ООН и великие державы // США: экономика, политика, идеология. – 1996. – № 12.
7. Бодански Й. Талибы, международный терроризм и человек, объявивший войну Америке. – М., 2002.
8. Большая игра. Ближневосточный передел // Евразия сегодня. – 2003, июнь.
9. Бородкин Ф.М. Внимание, конфликт! – Новосибирск, 1989.
10. Бреннингмейер О. Предотвращение этнического конфликта // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3.
11. Временные силы ООН в Ливане – справочная информация // Интернет: Официальный сайт ООН: <http://www.un.org/russian/peace/pko/unifil/index.html>
12. Гоптарева И.Б. О возможных механизмах разрешения конфликта // Полис. – 1998. – № 6.
13. Грант Н. Конфликты XX века. – М., 1995.
14. Гусаров В.И. Ближневосточное урегулирование: проблемы и перспективы. // Восток. – 1998. – № 2.
15. Заемский В.Ф. ООН и миротворчество: курс лекций. – М., 2008.
16. Каррас Ч. Искусство ведения переговоров. – М., 1997.
17. Ковачик П. Предупреждение и разрешение конфликтов. – М., 1994.

18. Корнелиус Х. Выиграть может каждый: как разрешать конфликты. – М., 1992.
19. Коэн Л., Гудман П. Искусство торговаться, или Все о переговорах. – М., 1995.
20. Крисберг Л. Мирозидание, миросохранение и разрешение конфликтов // Социс. – 1990. – № 11.
21. Крицкий Е.В. Восприятие конфликта как индикатор межэтнической напряженности // Социс. – 1996. – № 9.
22. Куклина И.Н. ООН и проблемы южноафриканского региона. – М., 1990.
23. Курс ведения переговоров с установкой на сотрудничество. – Рига-СПБ., 1995.
24. Ландбасо Ангуло А. Терроризм и этнополитические конфликты. Книга 2. Терроризм сегодня. – М., 2004.
25. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: подходы, технологии, решения. – М., 1997.
26. Международные отношения: теории, конфликты, организации / Под ред. проф. П.А. Цыганкова. – М., 2004.
27. Митрошенков О.А. Эффективные переговоры. – М., 2000.
28. Михайлов В.А. Принцип «воронки», или Механизм развертывания межэтнического конфликта // Социс. – 1993. – № 5.
29. Морозов Г.И. ООН: опыт миротворчества // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 7.
30. Новосельцев В.И. Системная конфликтология. – Воронеж, 2001.
31. Нравственные ограничения войны: проблемы и примеры / Под общ. ред. Б. Коппитерса, Н. Фоушина, Р. Апресяна. – М., 2002.
32. Нэх В.Ф. Политический конфликт, технология инициирования, регулирования, разрешения // Вестник Московского университета. Серия 12. – 1995. – № 4.
33. Овчинников В.С. Политические конфликты в международных отношениях и пути их разрешения. – М., 1990.
34. Основные сведения об Организации Объединенных Наций. – М., 1991.
35. Полианов Д.В. Антонио Кимуаби Жуниор. Деятельность ООН по мирному урегулированию в Анголе // Восток. – 2001. – № 4.
36. Сикевич З.В. Этносоциология: национальные отношения и межнациональный конфликты. – СПб., 1994.
37. Скворцов В.В. Способы разрешения конфликтов. – М., 1986.
38. Современный терроризм: состояние и перспективы. – М., 2000.
39. Соловьев Э.Г. Трансформация террористических организаций в условиях глобализации. – М., 2006.
40. Терроризм в современном мире: истоки, сущность, направления и угрозы. – М., 2003.
41. Финдлей Т. Предотвращение, разрешение вооруженных конфликтов и контроль над ними // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 1.
42. Фишер Р. Подготовка к переговорам. – М., 1996.
43. Хохлышева О.О. Международное миротворчество и коллективная безопасность: схемы, карты, графики, таблицы. – М. – Н. Новгород, 2003.
44. Чумиков А.Н. Управление конфликтами. – М., 1995.

VI. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НИХ

Заняття 1. Становлення і розвиток теорії нації. Теоретичні основи, терміни і категорії конфліктології

Питання до семінарського заняття

1. Розвиток теорії нації. Сучасні теорії нації.
2. Характеристика понять «націоналізм», «етнос», «народність», «ідентифікація», «національність».
3. Поняття конфлікту та основи конфліктології. Загальний механізм розвитку конфлікту.

Методичні вказівки

Поліетнічність і поліконфесійність є характерними ознаками і структуротворчими елементами розвитку азійсько-африканських суспільств від давніх часів до сьогодення. На Сході сконцентрована переважна більшість народонаселення світу: 60 % з 6,4 млрд. жителів планети припадає на азійські країни і близько 15 % – на африканські. Тільки в Азії проживає більше 100 великих етносів, не враховуючи малих етнічних груп. Досить строкатою є релігійна структура Сходу, в якій основну роль відіграє іслам (більше 1,3 млрд. віруючих із 4,6 млрд. жителів регіону), індуїзм (близько 900 млн. жителів п-ва Індостан), конфуціанство (близько 400 млн. чол.), буддизм (близько 380 млн. чол.), іудаїзм, християнство, національні релігії Азії та локальні етнорелігії Африки.

Пов'язані з соціальною взаємодією етносів і конфесій конфлікти та їх подолання на сучасному етапі обумовлені складним переплетенням політичних і економічних протиріч, каталізаторами яких стали крах колоніальних імперій, а потім тоталітарних і авторитарних режимів, що забезпечували за рахунок силового тиску міжетнічну і релігійну стабільність у регіоні. Тож студенти мають усвідомити важливість вивчення етноконфесійних проблем для аналізу ситуації в країнах Сходу, її прогнозування, вироблення механізму превентивних дій у разі виникнення конфліктів.

1. Для більш глибокого розуміння ролі етнічного чинника у створенні конфліктних ситуацій, підведення під цю проблему наукового підґрунтя студенти повинні проаналізувати теорії націй у їхньому розвитку, приділивши увагу і сучасним концепціям.

Почати слід з аналізу етимології слова «нація» (від лат. кореня *nasci* – «народжуватися», *cognatio* – «кровна спорідненість»). Зробити акцент на розвитку поняття та збагаченні його новими смисловими відтінками у різні епохи: вживання лат. *natio* в розширеному сенсі по відношенню до племен і союзів племен у працях античних авторів на початку нової ери; перехід терміну *natio* в західноєвропейській мові в епоху середньовіччя (вживання як синоніму до слова народ (лат. *populus*), поступове розширення кола понять, що охоплюються словом нація – народ, місце його проживання, держава тощо; запозичення слова нація російською мовою з французької в новий час (звужене його значення в російській мові – стійка етнічна спільність; невідповідність меж понять «нація» в сучасній російській і англійській

мові (етнічна спільність, народ, федерація народів, територія, країна, держава, незалежна держава).

Більш детально зупинитися на розвитку теорії нації. З'ясувати її сутність, завдання (вирішення конкретних суспільно-політичних завдань кожної окремої епохи в кожній окремій державі), пригадати основоположників теорії нації та їхні концепції.

І.Г. Фіхте (1762 – 1814), «Промови до німецької нації» (1808): обґрунтування необхідності політичного об'єднання Німеччини, боротьба проти наполеонівської окупації; «комплекс духовних особливостей» нації; поділ націй на «нормальні» та «дикі» – нездатні до «духовної творчості».

Е. Ренан (1823 – 1892): сутність нації – її «дух», який складається з «загальної славної історії» і «бажання жити разом»; спільність території, мова, економічні зв'язки – другорядні; типи етнічних спільнот не диференціюються (всі вони називаються «nation»); на відміну від І. Фіхте, супротивник расизму і шовінізму.

К. Маркс (1818 – 1883): поділ етносів на стадіальні типи – племена, народності, нації, які відповідають певним суспільно-економічним формаціям; нація – особлива форма етнічної спільності людей, властива капіталістичній формації; визначення – «старі» і «нові» нації – стосовно докапіталістичних і буржуазних етнічних спільнот.

М. Вебер (1864 – 1920): критика традиційних ознак нації на прикладі євро-американських націй.

В.І. Ленін (1870 – 1924): п'ять ознак нації – спільність території, мови, культури і звичаїв, національна свідомість, економічні зв'язки; економічний фактор – домінуючий у визначенні нації; завдання економічного детермінізму Леніна – критика «опортуністичної» і «націоналістичної» позиції соціалістичних партій країн Європи під час Першої світової війни, обґрунтування розколу націй на антагоністичні класи, породжені буржуазним розвитком суспільства, ототожнення зв'язків національних з економічними; неминучість класової боротьби і «облудливість» націоналізму в країнах розвинутого капіталізму.

Дати коротку характеристику сучасних теорій нації. Звернути увагу на термін «*nation-state*» («*нація-держава*»), його вживання для опису розвинених цивільних суспільств у концепціях західних вчених. Проаналізувати східні теорії національного розвитку: теорію «двох націй» Мухаммеда Алі Джинни (обґрунтування політичного завдання поділу субконтиненту), теорію «мусульманської нації» Хасана аль-Банни тощо.

У висновках зробити акцент на множинності концепцій розвитку нації та відмінності підходів у західній і східній історіографії.

2. Ключовими в теоріях нації є поняття «націоналізм», «етнос», «народність», «ідентифікація», «національність». Студенти повинні вільно володіти цими термінами, знати їхню етимологію та відчувати смислові відтінки кожного з них.

Коротку характеристику поняття «*націоналізм*» слід подати, відштовхуючись від ідеї єдиної нації. Проаналізувати історико-політичні умови виникнення націоналізму. Звернути увагу на специфіку термінів «етнічний націоналізм», «державний націоналізм», «шовінізм». Яка роль націоналізму в державах Сходу? Розкрити зміст понять «титульна народність», «національні меншини». У чому полягає сутність національного питання? (навести приклади з нової та новітньої історії Азії та Африки).

Термін «*етнос*» відносно новий в історичній науці. Звернути увагу на історію поняття: етимологію слова від старогрецького коріння; первинне вживання терміну і похідних від нього (насамперед «етнічний») виключно відносно примітивних

племінних і язичницьких спільнот. Проаналізувати процес формування сучасного поняття «етнос», починаючи з другої половини XIX ст. у працях французьких і німецьких антропологів. Показати внесок у розвиток теорії етносу на початку XX ст. французьких учених Дж. Денікера, Ф. Рено, німецького соціолога М. Вебера, а також російських дослідників – М.М. Могилянського і С.М. Широкогорова. Зробити акцент на тривалому вживанні терміну «етнос» у різних контекстах і для опису різних реальностей: у російськомовних дослідженнях – у значенні «народ» (наприклад, «народи світу»), в західних працях – «*ethnic group*», «*ethnic community*», «*ethnic unit*» – відносно невеликих людських співтовариств архаїчного типу; а також на сучасному збігу змісту терміну «*ethnicity*» в зарубіжних дослідженнях із російським еквівалентом та активному його вживанні в розширеному сенсі, тобто по відношенню не тільки до нечисленних народів, але будь-яких співтовариств людей, зокрема традиційно іменованих націями.

Термін «народність» введений академіком В.В. Струве в 1939 р. для опису докапіталістичних спільнот. У сучасній мові часто збігається з поняттям «народ» або «нечисленний народ».

При визначенні терміну «ідентичність» («*identity*») зосередитися на сукупності ознак, які дозволяють ідентифікувати етнічну спільноту, іноді в розширеному сенсі – самі народи; незначній популярності терміну в російській мові; його похідних у сучасній мові: «ідентифікація», «самоідентифікація» та їхнє значення.

Термін «національність» слід пов'язати з приналежністю до народу. Пригадати використання терміну «національність» у радянських переписах населення і паспортах; у світовій практиці переписів замість терміну «національність» – пункт «мовна приналежність» («рідна мова»). Термін «*nationality*» в сучасній англійській мові має ширший сенс: окрім приналежності до народу, є заміником поняття «народ» або навіть «нація».

Звернути увагу на критику основних ознак нації (або етносу) на прикладі країн Сходу (спільність території, національна самосвідомість, мова, культура і традиції, економічні зв'язки, політичні інститути). Роль самоідентифікації народів мусульманського Сходу не співпадає із загальноприйнятою західною класифікацією. Показати широкий спектр понять: «кабіля», «каум» («плем'я», «рід»); «ватан», «майхан», «хеса», «велайат», «джа», «махаль» («батьківщина», «територія», «провінція», «місце»); «дін», «мазхаб» (віросповідання); «шахрі», «дехоті» («городянин», «сільський житель»); дихотомічні кліше, наприклад, «афган-ференг», «кафір-мосольман» тощо.

Закінчити відповідь на питання студенти повинні висновками про неможливість прослідкувати зв'язок типів етносу на Сході із суспільним устроєм. Причини – багатоукладність і загальна господарська відсталість, млявість інтеграційних процесів, співіснування традиційного і сучасного секторів економіки, невизначена соціальна структура суспільства. Наголосити на континуальній природі будь-якої етнічної спільноти; виділити фази в історичному процесі етносотворення: виникнення, асиміляція, консолідація, поділ, загибель етносів. Поняття «зрілість» («розвиненість етносу») залежить від чіткості його ознак.

3. Розпочати відповідь на третє питання студенти повинні із визначення поняття *конфлікту* як крайнього загострення протиріч. Звернути увагу на типологізацію конфліктів – особові, групові. Види групових конфліктів – міжетнічні, міжрелігійні, міжобщинні, міжрегіональні, міждержавні та ін.

Проаналізувати загальний *механізм розвитку конфлікту*, виділивши в ньому три етапи та показавши їхню специфіку:

1-й етап – «сприйняття» (*perception*): представник одного етносу (релігійної общини) наділяє себе і своїх одноплемінників рисами, не властивими іншим етносам, і, навпаки, бачить в інших народах риси, не типові для свого етносу: фізична зовнішність, мова, норми поведінки, традиції, обряди, трудові навички тощо. Проакцентувати на зв'язку механізму сприйняття з процесом соціалізації та відсутності негативного відтінку етнічних відмінностей на цій стадії конфлікту.

2-й етап – «мотивація» (*motivation*): представник етносу починає відчувати загрозу, що витікає від іншого етносу або бачить в ньому перешкоду для своїх дій. Залежно від зовнішніх обставин виділяють млявий або бурхливий перебіг стадії мотивації, її перетворення на нав'язливу ідею, що оволоділа масами людей і вимагає практичного здійснення.

3-й етап – «дія» (*action*): протікає з різним ступенем інтенсивності і запеклості, але завжди призводить до відтворення мотивації на новому, вищому рівні, утворюючи замкнуте коло та наростаючий розмах перебігу конфлікту.

Студенти мають пам'ятати, що не слід обмежувати дефініцію етнічних і релігійних конфліктів зведенням їхньої сутності лише до третьої стадії – дії. Ключовим у розвитку конфлікту є етап мотивації. В основі його механізму – перетворення особистих і корпоративних інтересів на общинні, регіональні та державні. Далі треба проаналізувати *теорію інтересів*, звернувши увагу на інтереси особисті та групові, їхнє співвідношення. Групові інтереси – сімейні, корпоративні (станові, професійні тощо), общинні (етнічні, племінні, кланові, кастові, сектантські, релігійні), адміністративні, регіональні, державні, загальнолюдські. Види інтересів – економічні, політичні, геополітичні, стратегічні, воєнні, інтереси безпеки. Зробити висновок про те, що зіткнення інтересів є рушійною силою розвитку групових конфліктів.

Наприкінці семінарського заняття студенти мають дійти висновків про те, що мотивація конфлікту відбувається політичними засобами, вживаними політичними лідерами і партіями в своїх особистих і корпоративних цілях. Анатомія конфлікту – зіткнення політичних і економічних інтересів певних суспільних сил. Для того, щоб заручитися широкою підтримкою, ці сили ототожнюють свої персональні або корпоративні інтереси з настроями общини (етносу, релігійної громади) або створюють такі настрої, якщо вони відсутні. Звернути увагу на роль масової пропаганди в сучасному суспільстві, її дію на етнічну, релігійну та ін. види свідомості.

Джерела

1. Могілянський Н.М. Этнография и ее задачи. Ежегодник Русского географического общества при Императорском С.-Петербургском университете. – СПб., 1909.
2. Ренан Э. Что такое нация. – СПб., 1888.
3. Широкогоров С.М. Этнос. Исследование основных принципов изменения этнических и этнографических явлений. – Шанхай, 1923.

Література

1. Аттали Ж. Отказ от суверенитета и необходимость ограничений // Аттали Ж. На пороге нового тысячелетия: Пер. с англ. – М., 1993. – С. 114-138.
2. Балибар Э., Валлерстайн И. Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности. – М., 2003.
3. Босин Ю.В. Этнический фактор во внутриафганском конфликте (исторический анализ). – Восток. – 1999. – № 5.

4. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М., 1983.
5. Брук С.И. Население мира. – М., 1986.
6. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология XXI века. – М., 2003.
7. Валлерстайн И. Непреодолимые противоречия либерализма: права человека и права народов в геокультуре современной миросистемы // Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире: Пер. с англ. П.М. Кудюкина. – М., 2001. – С. 208-226.
8. Ганковский Ю.В. Национальный вопрос и национальные движения в Пакистане. – М., 1967.
9. Западная Азия. Этно-политическая ситуация. – М., 1993.
10. Межэтнические конфликты в странах зарубежного Востока. – М., 1991.
11. Национальные отношения. Словарь. – М., 1997.
12. Нации и национализм. – М., 2002.
13. Национализм и формирование наций. – М., 1994.
14. Национальный вопрос в освободившихся странах Востока. – М., 1986.
15. Национальный вопрос в странах Востока. – М., 1982.
16. Поздняков Э.А. Нация. Национализм. Национальные интересы. – М., 1994.
17. Современный Курдистан. Проблемы национального движения. – М., 1995.
18. Стоклицкий С. О причинах конфликта в Ливане // Международная жизнь. – 1987. – № 5.
19. Топинар П. Антропология. – СПб., 1879.
20. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. – М., 2003.
21. Хрусталева М. Гражданская война в Таджикистане. – М., 1997.
22. Чиркин В.Е. Об особенностях федерализма в развивающихся странах. Правовое регулирование национальных отношений. – М., 1980.
23. Эволюция восточных обществ. Синтез традиционного и современного. – М., 1984.

Заняття 2. Особливості сучасних конфліктів і роль етнічного фактору. **Сучасний стан етноконфесійних проблем у країнах Сходу**

Питання до семінарського заняття

1. Характерні особливості сучасних конфліктів та їх класифікація.
2. Посилення ролі етнічного та релігійного факторів у сучасних конфліктах. Поняття і типологія етнополітичних і міжконфесійних конфліктів.
3. Етнічні та релігійні конфлікти і загроза міжнародного тероризму та політичного екстремізму.
4. Етноконфесійні проблеми на Сході: загальна характеристика і ситуаційних аналіз.

Методичні вказівки

1. Використовуючи знання, здобуті на попередньому семінарському занятті, студенти мають з'ясувати специфіку сучасних конфліктів, звернувши увагу на зростання конфліктності після згасання «холодної війни», краху СРСР і порушення силового паритету в світі, а також на підвищення питомої ваги у внутрішньодержавних конфліктах етнополітичних і етнотериторіальних протиріч при посиленні ролі традиційних факторів (розглянути релігійний чинник). Довести, що в основі етнополітичних конфліктів лежить проблема співвідношення принципів територіальної цілісності держави і права націй на самовизначення. Дефініціювати поняття «сепаратизм» та «іредентизм». Визначити труднощі врегулювання такого роду конфліктів, виходячи із співвідношення потреб, інтересів, цінностей окремих етнічних груп, релігійних громад, політичної еліти держав тощо. Необхідно

зупинитися на традиційних класифікаціях міжнародних конфліктів, якими часто користуються на практиці. Конфлікти розрізняють на основі того:

- скільки сторін в них бере участь, які прямі і непрямі учасники конфлікту (згідно з цим критерієм, виділяються внутрішні конфлікти, міждержавні, регіональні конфлікти, світові війни);
- які інтенсивність і характер конфліктної взаємодії, тобто обмежується конфлікт лише конфліктними стосунками чи в ньому мають місце збройні дії;
- на якому ґрунті виявляються суперечності (етнічному, релігійному, ідеологічному і т.д.) і в чому полягає предмет суперечки (територія, ресурси, сфери впливу).

Можна ознайомитися з ін. класифікаціями, які існують в політології, соціології, історії та ін. науках. Студентам слід мати загальну уяву про можливі підходи і методи рішень у конфліктній ситуації.

2. Особливої уваги заслуговують поняття «етнополітичний» і «міжконфесійний конфлікт». Більш детально слід зупинитися на проблемах і варіантах визначення феномену етнічного конфлікту. Зробити акцент на тому, що етнополітичний напрям є одним із основних у сучасній конфліктології. На основі вивчення навчальної, наукової та довідкової літератури студенти повинні з'ясувати, як відображені етнічні конфлікти в працях американських, європейських та азійських етнополітологів; що таке джерела інформації про етнічні конфлікти та особливості їх використання. Визначити основні етапи розвитку етнополітичного конфлікту.

Студенти повинні аналізувати причини етнічних конфліктів, визначати чинники, що впливають на їх ослаблення або інтенсифікацію (національна політика держави, специфіка етнічних культур конфліктуючих етносів, інтенсивність міграційних потоків, етносоціальна стратифікація, етностатусні системи, міграційні процеси, активність діаспори тощо).

Студенти мають розібратися в класифікації етнічних конфліктів і наводити відповідні приклади: латентні та актуалізовані конфлікти; насильницькі і ненасильницькі; інституційні і демонстративні; етностатусні, етнотериторіальні; етнічні конфлікти на соціально-економічному, культурно-мовному ґрунті; цивілізаційні конфлікти; внутрішні, локальні і регіональні конфлікти. Дефініціювати поняття «*регіональна конфліктність*», «*конфліктогенні фактори*». Визначити причини, фактори розвитку і наслідки регіональних конфліктів.

3. Етнічні та релігійні конфлікти є поживним середовищем для активізації політичного екстремізму та міжнародного тероризму. Сучасна політологія розглядає тероризм у контексті зіткнення бідних і багатих, як продукт заздрощів і ненависті, як прояв протиріч постіндустріальних і традиційних суспільств. Прокоментувати думку З. Бжезінського з цього приводу: «Світ пробудився до політичного усвідомлення нерівності. Нові комунікації, грамотність спровокували зростання рівня політичного мислення широких мас, зробивши їх сприйнятливими до емоційного потенціалу націоналізму, соціального радикалізму і релігійного фундаменталізму» (див. *Бжезінский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство. – М., 2004*).

Доцільно використати елементи дискусії для інтерпретації термінів «*екстремізм*» і «*тероризм*». Визначити напрями тероризму: лівий, правий, етномотивований. Довести, що етномотивований тероризм виступає в якості зброї у боротьбі національних меншин (таміли, курди, палестинці тощо).

Пов'язати етноконфесійні конфлікти з розвитком екстремістських рухів і терористичних організацій в країнах Близького і Середнього Сходу, Південної та

Південно-Східної Азії. Зосередитись на таких аспектах: мета і завдання екстремістських і терористичних організацій конфліктуючих сторін; особливості ідеології екстремістських і терористичних організацій і рухів, що беруть участь у етнічних та релігійних конфліктах; інституційні особливості відповідних організацій і рухів; характеристика напрямів дії терористичних, екстремістських організацій і рухів на міжнародно-політичні процеси.

4. Завершити вивчення теми семінарського заняття слід загальною характеристикою і ситуаційним аналізом етноконфесійних конфліктів у афро-азійському регіоні на сучасному етапі. З'ясувати, як впливають етнічний та конфесійний фактори на суспільно-політичні та соціально-економічні процеси в країнах Сходу, проаналізувати причини зростання конфліктності на межі ХХ – ХХІ ст., звернувши увагу на те, що етнічна, племінна, релігійна строкатість, фрагментарний характер східних суспільств – «сприятливий» матеріал для виникнення етнополітичних і релігійних конфліктів. Економічна відсталість, слабкість демократичних інститутів, розділені народи, дискримінація нетитульних етносів, релігійних громад, боротьба локальних еліт за пріоритетний доступ до економічних ресурсів і зміцнення режиму особистої влади спровокували протиріччя національного та релігійного характеру в країнах Сходу в ХХ – на початку ХХІ ст. Найбільш поширені гасла мотивації конфлікту – утиски чи загроза інтересам своєї общини, автономія, незалежність, суверенітет (або, навпаки – територіальна цілісність, унітаризм, придушення чужої общини) розглядалися як необхідні умови подальшого розвитку свого етносу (конфесії, регіону, держави). Враховуючи ці фактори, зробити відповідні висновки.

Використовуючи набуті знання з новітньої історії Азії та Африки, етнології, політології, соціології, релігієзнавства та ін. навчальних дисциплін, дати загальну характеристику курдської (Туреччина, Ірак, Сирія), пуштунської (Афганістан, Белуджистан), палестинської (Ізраїль, арабські держави) проблем, індо-пакистанського (Кашмір), вірмено-азербайджанського (Нагірний Карабах) та грузино-осетинського конфліктів, проаналізувати сценарії розвитку та можливі варіанти вирішення.

Джерела

1. Бутрос-Гали Б. Повестка дня для мира. Превентивная дипломатия, миротворчество и поддержание мира: Доклад генерального секретаря ООН. – Нью-Йорк, 1992.
2. Декларация ООН о правах коренных народов. Принята резолюцией 61/295 Генеральной Ассамблеи от 13 сентября 2007 г. // Интернет: <http://www.ethnoconflict.ru/documents/004-racediscriminationUN.htm>
3. Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам // Тураев В.А. Этнополитология. – М., 2004. – С. 200-204.
4. Конвенция о статусе беженцев. Принята 28 июля 1951 г. Конференцией полномочных представителей по вопросу о статусе беженцев и апатридов, созданной в соответствии с резолюцией 429 (V) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1950 г. // Интернет: <http://www.ethnoconflict.ru/documents/004-racediscriminationUN.htm>
5. Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации. Утверждена резолюцией Генеральной Ассамблеи 2106 (XX) от 21 декабря 1965 г. // Интернет: <http://www.ethnoconflict.ru/documents/004-racediscriminationUN.htm>
6. Рамочная конвенция о защите прав национальных меньшинств. Страсбург, 1 февраля 1995 г. // Интернет: <http://www.ethnoconflict.ru/documents/004-racediscriminationUN.htm>

Література

1. Авксентьев В.А. Этнические конфликты: история и типология // Социс. – 1996. – №12.

2. Аг А. Введение в теорию конфликта // Мир политики. Суждения и оценки западных политологов. – М., 1992.
3. Ахизер А. Культурные основы этнических конфликтов // Общественные науки и современность (ОНС). – 1994. – № 4.
4. Баранов Е.Г. Нациопатия – источник конфликтов // ОНС. – 1996. – № 6.
5. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство. – М., 2004.
6. Бородкин Ф.М. Внимание, конфликт! – Новосибирск, 1989.
7. Бреннингмейер О. Предотвращение этнического конфликта // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3.
8. Восток – Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений: Учеб. пособ. / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М., 2002.
9. Востриков С.В. Карабахский узел как конфликтогенный фактор Закавказья // Полис. – 1998. – № 6.
10. Востриков С.В. Урегулирование конфликтов в ближнем зарубежье // Полис. – 1999. – № 5.
11. Геллнер Э. Нации и национализм. – М., 1991.
12. Гозман Л.Я., Шестопап Е.Б. Политическая психология. – Ростов-на-Дону, 1996.
13. Гоптарева И.Б. О возможных механизмах разрешения конфликта // Полис. – 1998. – № 6.
14. Грант Н. Конфликты XX века. – М., 1995.
15. Доронина Н.И. Международный конфликт. – М., 1981.
16. Звягельская И.Д. Этно-политические конфликты в современном мире // Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокрыцкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 12-31.
17. Зеркин Д.П. Основы конфликтологии. Курс лекций. – Ростов-на-Дону, 1996.
18. Интернационализация диалога и переговорных процессов. Гостинный двор «Международной жизни» // Международная жизнь. – 1989. – № 1.
19. Искусство дипломатических переговоров // Международная жизнь. – 1989. – № 8.
20. Израэлян В.Л. Дипломаты лицом к лицу. – М., 1990.
21. Израэлян В.Л., Лебедева М.М. Переговоры – искусство для всех // Международная жизнь. – 1991. – № 11.
22. Ковачик П. Предупреждение и разрешение конфликтов. – М., 1994.
23. Конфликтная этничность и этнические конфликты. – М., 1994.
24. Конфликты на Востоке: этнические и конфессиональные / Под ред. А. Воскресенского. – М., 2008.
25. Корэн Л. Искусство торговаться или все о переговорах: Пер.с англ. – М., 1995.
26. Кременюк В.А. Об исследовании международных конфликтов // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2001. – № 2.
27. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: подходы, технологии, решения. – М., 1997.
28. Мацнев А.А. Этнополитические конфликты: природа, типология и пути урегулирования // СПЖ. – 1996. – № 4.
29. Международные и внутренние аспекты регулирования политических и социальных конфликтов в РФ. – М., 1999.
30. Мирский Г. Еще раз о распаде СССР и этнических конфликтах // МЭиМО. – 1997. – № 2.
31. Михайлов В.А. Принцип «воронки», или механизм развертывания межэтнического конфликта // Социс. – 1993. – № 5.
32. Пушмин Э.А. Посредничество в международном праве. – М., 1970.
33. Рубин Дж., Салакюз Дж. Фактор силы в международных переговорах // Международная жизнь. – 1990. – № 3.
34. Сикевич З.С. Социология и психология межнациональных отношений. – СПб., 1999.
35. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. – М., 1997.
36. Сперанский В.И. Конфликтогенные факторы и причины конфликтов // СПЖ. – 1996. – № 3.
37. Степанов Е.И. Отечественная конфликтология: к вопросу о становлении и развитии // Социс. – 1998. – № 10.
38. Удалов В. Баланс сил и баланс интересов // Международная жизнь. – 1990. – № 5. – С. 16-25.
39. Финдлей Т. Предотвращение, разрешение вооруженных конфликтов и контроль над ними // МЭиМО. – 1996. – № 1.
40. Фишер Р. Подготовка к переговорам. – М., 1996.

41. Цыганков П.А. Конфликты и сотрудничество в международных отношениях // Международные отношения. – М., 1996.
42. Чумиков А.Н. Ведение переговоров: коммуникация, фасилитация, медиация. – М., 1997.
43. Чумиков А.Н. Управление конфликтами. – М., 1995.
44. Этнические и региональные конфликты в Евразии. Книга 1. Центральная Азия и Кавказ / Под ред. А. Малашенко, Б. Коппитерс, Д. Тренина. – М., 1997.
45. Этнические и региональные конфликты в Евразии. Кн. 3: Международный опыт разрешения этнических конфликтов / Общ. ред. Б. Коппитерс, Э. Ремакль, А. Зверев. – М., 1997.
46. Этнические стереотипы поведения. – М., 1985.
47. Этнос и этнические процессы. – М., 1993.
48. Этничность и власть в полиэтничных государствах. – М., 1994.
49. Этнические процессы в современном мире. – М., 1987.
50. Этнополитический конфликт: пути трансформации: Настольная книга Бергхофского центра / Пер. с англ. Л. Зиминной, Н. Кулаковой; ред. В. Тишков, М. Устинова; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН; Бергхофский исследовательский центр конструктивного урегулирования конфликтов. – М., 2007.
51. Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокрыцкий, М.А. Сапронова. – М., 2005.

Заняття 3. Близькосхідна проблема: витоки і шляхи врегулювання (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)

Питання до семінарського заняття

1. Витоки близькосхідної проблеми, роль етнічного та релігійного факторів. Утворення держави Ізраїль і ескалація арабо-ізраїльського конфлікту.
2. Арабо-ізраїльські війни в контексті близькосхідного конфлікту у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.
3. Палестинська проблема та ісламський екстремізм.
4. Спроби врегулювання палестинської проблеми на межі ХХ – ХХІ ст.

Методичні вказівки

Близький Схід був і є найбільш нестабільним регіоном у світовій політиці другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Більш ніж півстоліття безперервної конфронтації, шість арабо-ізраїльських війн характеризують ситуацію на арабському Сході. Мета семінарського заняття – з'ясувати витоки арабо-ізраїльського конфлікту, проаналізувати його протікання у трьох основних вимірах – релігійному, етнічному, державному, визначити можливі перспективи його врегулювання на початку ХХІ ст.

1. Перш за все, необхідно визначити основні чинники виникнення і сутність близькосхідної проблеми. Особливу увагу треба приділити розгляду цивілізаційних основ арабського світу. Студенти мають усвідомити, що спільна історична доля, релігія, мова, культура стали витоками ідей арабської єдності. Проте геостратегічне становище арабських країн (на розломі світових цивілізацій), стало причиною розширення сфер впливу західних держав і СРСР в період «холодної війни» на даний регіон, що поглибило розкол арабського світу і загострило ситуацію на Близькому Сході.

Особливої уваги заслуговує ідея «єврейського відродження», котра активно починає ініціюватися наприкінці ХІХ ст., після виникнення сіонізму як суспільно-політичного руху. Треба пригадати завдання і плани Всесвітньої сіоністської організації стосовно Палестини. Які фактори стали об'єднуючим підґрунтям для

єврейства? Визначити наслідки сіоністської колонізації Палестини після Першої світової війни. Яку позицію займали в цьому процесі Велика Британія, США, СРСР? Якою була реакція палестинських арабів? Визначити причини політизації ісламу в 1920 – 30-х роках, з'ясувати специфіку палестинського національного руху.

Чому близькосхідна проблема набула нового забарвлення після Другої світової війни? Студенти мають проаналізувати рішення Генеральної Асамблеї ООН 1947 р. про поділ Палестини на дві держави – Ізраїль і Палестину та його сприйняття палестинськими євреями, арабами та світовою спільнотою. Чому проголошення держави Ізраїль (15 травня 1948 р.) вплинуло на ескалацію арабо-ізраїльського конфлікту?

У підсумку студенти мають з'ясувати сутність близькосхідної проблеми. Визначити причини, які загострювали арабо-ізраїльський конфлікт: боротьба єврейства за відтворення своєї держави, втраченої дві тисячі років тому; сприйняття Ізраїлю в арабському світі як форпосту західної цивілізації і провідника американської політики; міжнародний характер конфлікту, що виявився в боротьбі наддержав за поділ сфер політичного та економічного впливу на Близькому Сході в період «холодної війни».

2. Гострим проявом близькосхідного конфлікту стали арабо-ізраїльські війни, що почалися одразу після проголошення держави Ізраїль. Студентам треба визначити характер, учасників, хід війн, регіон військових дій та їх наслідки.

Від першої арабо-ізраїльської війни 1948 – 1949 рр. беруть витoki проблема окупованих Ізраїлем арабських територій і проблема палестинських біженців, які так і не змогли асимілюватися на території сусідніх арабських держав.

1950 – 60-ті роки були періодом «арабського соціалізму», зростання ідей арабського націоналізму та його крайнього прояву – панарабізму. Студенти мають виявити особливості арабського націоналізму, проаналізувати його втілення через основні фігури на близькосхідному політичному полі – Гамалю Абдель Насера, Анвара Садата, Ясира Арафата, Саддама Хусейна, Хафеза Асада, Муамара Каддафі, короля Хусейна, визначити їх позиції щодо палестинської проблеми. Доцільними формами роботи в цьому плані є обговорення рефератів або презентація політичних біографій лідерів Близького Сходу.

Боротьба за лідерство в арабському світі породила глибокі протиріччя і конфлікти. На цьому тлі слід розглядати арабо-ізраїльські війни 1956 і 1967 рр. Друга арабо-ізраїльська війна була пов'язана з Суецькою кризою, ключову роль у ній відігравав Єгипет. Чому конфлікт набув характеру боротьби двох протилежних систем у період «холодної війни»? Чому в середині 1950-х років змінилася позиція СРСР – він однозначно став на сторону арабів? Третя «шестиденна війна» 1967 р. закінчилася найбільшою поразкою арабів (визначити території, анексовані Ізраїлем у арабських країн). Чому війна завдала удару по престижу арабського світу і викликала розчарування у палестинців, частина яких почала схилитися до тероризму? Дати оцінку діяльності арабських палестинських організацій ФАТХ («Руху за національне визволення Палестини») і ОВП («Організації визволення Палестини»).

«Двадцятиденна війна» 1973 р. спричинила світову енергетичну кризу і усвідомлення Єгиптом необхідності виходу із протистояння з Ізраїлем. Проаналізувати Кемп-Девідські угоди (вересень 1978 р.) між Єгиптом та Ізраїлем і їх наслідки. У результаті арабо-ізраїльської війни на території Лівану (1982 р.) практично була знищена організаційна і військова структура ОВП в цьому регіоні.

Чому виник розкол в ОВП (поміркване крило на чолі з Я.Арафатом і радикальне, яке злилося з терористичною організацією ХАМАС)?

У рамках близькосхідного конфлікту в період «холодної війни» бажано проаналізувати політику зовнішніх щодо арабського світу сил і держав (вплив інтересів США, Західної Європи, СРСР у регіоні).

3. Поширення ідей арабського націоналізму і політизація ісламу в кінці 50-х – 60-х роках ХХ ст. спричинили «ісламський ренесанс» – сплеск ісламських рухів і виникнення екстремістських організацій. Ідеї створення ісламських держав, «ісламського способу правління», «ісламської економіки», ісламського права і моралі (дати визначення терміну шаріат) були відповіддю релігійних лідерів на складні протиріччя в арабському світі, у тому числі й на палестинську проблему. Студенти мають подискутувати, чому іслам займає активну позицію в сучасному світі. У чому сутність «ісламського шляху» розвитку – своєрідної альтернативи західній цивілізації? Чому підґрунтям сучасного ісламізму є боротьба за владу?

Слід зробити акцент на неоднорідності ісламістського руху: пригадати відмінності поміркваного та екстремістського напрямків. Приділити увагу діяльності радикальних ісламістських угруповань як фактору, що загострює ситуацію на Близькому Сході, зокрема політичної партії ХАМАС, асоціацій «Брати-мусульмани», «Аль-Джихад», «Бригади мучеників Аль-Акси», «Хезболла» та ін. Студенти мають визначати специфіку палестинського екстремізму як частини ісламського фундаменталізму [див. *Кожушко Е. Современный терроризм. – Минск, 2000; Пластун В.Н. Эволюция деятельности экстремистских организаций в странах Востока. – Новосибирск, 2002*].

Чому на межі ХХ – ХХІ ст. відбувається еволюція в політиці екстремістських організацій, їх позиції помітно слабшають, починається децентралізація радикального ісламського руху (за принципом «виноградного грона»)? Як вплинули події 11 вересня 2001 р. на зміну ситуації на Близькому Сході? Бажано приділити увагу боротьбі з ісламським фундаменталізмом в арабських країнах Сходу, зокрема в Палестинській автономії, на сучасному етапі.

4. Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років поступово склалися умови для виходу із «глухого кута» близькосхідної проблеми: згасала «холодна війна», були відновлені дипломатичні відносини СРСР з Ізраїлем (1991 р.), у 1992 р. змінився ізраїльський уряд, готовий до врегулювання проблеми за принципом «мир – в обмін на територію», США та Ізраїль визнали необхідність переговорного процесу з палестинцями. Слід дати оцінку рішенню про створення Палестинської автономії на Західному березі Йордану і в секторі Гази (1993 р.) та проаналізувати основні етапи її становлення у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.

Студенти повинні з'ясувати, чому США виступають у якості монопольного арбітра в палестино-ізраїльському протиборстві та в переговорному процесі з урегулювання палестинської проблеми.

Смерть загальновизнаного лідера палестинського руху Я. Арафата (листопад 2004 р.) викликала чергову кризу в арабо-ізраїльських відносинах. Обрання нового президента Палестинської автономії Махмуда Аббаса не вирішило проблеми. Загострення ситуації в Палестинській автономії спровокувала перемога на парламентських виборах 2006 р. радикального угруповання ХАМАС. Спираючись на новітні сходовознавчі дослідження і публікації, студенти повинні глибше проаналізувати ці процеси.

У підсумку заняття студенти мають зробити висновки стосовно перспектив вирішення близькосхідної кризи. Чому, незважаючи на досягнуті успіхи у врегулюванні близькосхідної проблеми у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст., залишаються серйозні перешкоди. Більшість із них пов'язані з діяльністю радикальних елементів як в Ізраїлі, так і в арабських країнах. Це робить непередбачуваним подальший розвиток ситуації на Близькому Сході.

Джерела

1. Абу Мазен (Махмуд Аббас). Путь в Осло. – М., 1996.
2. Архипов В. Палестина глазами русского путешественника // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 1.
3. Ближневосточный конфликт. 1947 – 1967. Документы из архива внешней политики Российской Федерации: В 2 т. Т. 1: 1947 – 1956; Т. 2: 1957 – 1967. – М., 2003.
4. Виноградов В. Дипломатия: люди и события. Из записок посла. – М., 1998.
5. Даян М. Арабо-израильские войны 1956, 1967: Пер. с англ. / М. Даян, Ш. Тевет. – М., 2003.
6. Зейналов М.М. Незабываемые встречи с Председателем Арафатом (Записки дипломата). – М., 2002.
7. Каддафи М. Изратина. Белая книга // Интернет: <http://www.kaddafi.ru>.
8. Меир Голда. Моя жизнь. – Чимкент, 1997.
9. Наркисс Узи. За единый Иерусалим. – М., 1990.
10. От первого лица. Генеральный секретарь “Хезболлы“ Хасан Насралла о текущем моменте и планах организации (интервью) // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 10.
11. Палестино-израильский конфликт в зеркале общественного мнения и международной дипломатии: (после саммита в Кэмп-Дэвиде и начала «интифады Аль-Аксы»): [Сб. статей и документов] / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2004.
12. Палестинская проблема. Документы ООН, международных организаций и конференций. – М., 1984.
13. “Партия Аллаха“ в зеркале мировой прессы // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 10.
14. Перес Шимон. Новый Ближний Восток. – М., 1994.
15. Примаков Е.М. Анатомия ближневосточного конфликта. – М., 1978.
16. Примаков Е.М. Ближний Восток на сцене и за кулисами: (вторая половина ХХ – начало ХХІ в.): конфиденциально. – М., 2006.
17. Программы урегулирования палестино-израильского конфликта: три года после переговоров в Кэмп-Дэвиде и Табе: [Сб. статей и документов] / Под ред. А.Д. Эпштейна; Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2004.

Література

1. Аналитические записки: Израиль и арабо-израильский конфликт: [Сб. статей] / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2004.
2. Арабо-израильские войны. Арабский взгляд. – М., 2008.
3. Арабо-израильский конфликт: старые проблемы и новые планы: [Сб. статей] / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2003.
4. Бакланов А. Ближневосточный мирный процесс: как восстановить динамику? // Азия и Африка сегодня. – 2006.
5. Бакланов А. Ближневосточный узел противоречий // Международная жизнь. – 2004. – № 4-5.
6. Бакланов А.Г. Ближний Восток на рубеже ХХІ века: к созданию системы региональной безопасности. – М., 2001.
7. Бакланов А.Г. Ближний Восток: «дорожная карта» региональной безопасности / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2006.
8. Барамки Г. Терроризм и израильско-палестинские отношения // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 10.
9. Бард М. Мифы и факты: путеводитель по арабо-израильскому конфликту / Пер. с англ. А. Курицкого. – М., 2007.
10. Беленькая М. Арафат: лидер и его наследие // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 4.
11. Беленькая М. Ближний Восток: большая политика “Большой восьмерки“ // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 6.
12. Ближневосточная политика великих держав и арабо-израильский конфликт. В 2-х т. Т. 1.: Закономерности и особенности. Ч. 1 / Арзамасский гос. пед. ин-т им. А.П. Гайдара;

- Нижегородский гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского, Ин-т стратегических исследований; под общ. ред. О.А. Колобова. – Н. Новгород, 2008.
13. Ближневосточная политика великих держав и арабо-израильский конфликт. В 2-х т. Т. 1. : Закономерности и особенности. Ч. 2 / Арзамасский гос. пед. ин-т им. А.П. Гайдара; Нижегородский гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского, Ин-т стратегических исследований; под общ. ред. О.А. Колобова. – Н. Новгород, 2008.
 14. Большой Ближний Восток : стимулы и предварительные итоги демократизации / В.А. Гусейнов; Ин-т стратегических оценок и анализа. – М., 2007.
 15. Брасс А. Палестинские истоки. – М., 2004.
 16. Израиль и ближневосточный конфликт в исследованиях молодых российских ученых. Вып. 1 : От Кемп-Дэвида до интифады Аль-Акса / Русское о-во друзей Еврейского ун-та в Иерусалиме. – М., 2005.
 17. Израильско-палестинский конфликт // Интернет: <http://www.israelipalestinianprocon.org/>
 18. Капитонов К.А. Террор. Война без правил : израильско-палестинское противостояние. – М., 2006.
 19. Киселев В. Махмуд Аббас (Абу Мазен). Штрихи к портрету // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 7.
 20. Киселев В., Рами М. Перспективы урегулирования палестино-израильского конфликта // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 3.
 21. Киселёв В.И. Палестинская проблема в международных отношениях. – М., 1988.
 22. Киселёв В.И. Палестинская проблема и ближневосточный кризис. – К., 1981.
 23. Кожушко Е. Современный терроризм. – Минск, 2000.
 24. Кон-Шербок Д. Палестино-израильский конфликт: две точки зрения / Д. Кон-Шербок, Д. Эль-Алами; Пер. с англ. В. Новикова. – М., 2002.
 25. Кон-Шербок Д., Эль-Алами Д. Палестино-израильский конфликт: Две точки зрения. Пер с англ. – М., 2002.
 26. Кудрявцев А.В. Исламский мир и палестинская проблема. – М., 1990.
 27. Мурадян И.М. Проблемы безопасности в ближневосточной политике США. – Ереван, 2003.
 28. Озеров О. Post-Arafat Ближний Восток // Международная жизнь. – 2004. – № 11-12.
 29. Озеров О. Жаркое лето на Ближнем Востоке // Международная жизнь. – 2006. – № 11 (о ливано-израильском конфликте летом 2006 г.).
 30. Олимпиаев А.Ю. Ближний и Средний Восток: актуальные проблемы международных отношений. – М., 2004.
 31. Пластун В.Н. Эволюция деятельности экстремистских организаций в странах Востока. – Новосибирск, 2002.
 32. Полисар Д. Выбирая диктатуру: Ясир Арафат и формирование органов власти Палестинской администрации: Пер. с англ. / Под ред. А.Д. Эпштейна; Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2003.
 33. Попков В.В. Реванш Востока. Соотношение Запада и Востока в глобальных геополитических трансформациях (конец XX – начало XXI века). – Харьков, 2010.
 34. Пырлин Е.Д. Трудный и долгий путь к миру: взгляд из Москвы на проблему ближневосточного урегулирования / Фонд содействия развитию арабистики и сотрудничества с арабскими странами. – М., 2002.
 35. Рубби А. Палестинский марафон = Con Arafat in Palestina: 30 лет борьбы за мир на Ближнем Востоке: Пер. с итал. Г.П. Смирнова. – М., 2001.
 36. Сатановский Е. “Новый Ближний Восток“ // Международная жизнь. – 2005. – № 3-4.
 37. Сатановский Е. Палестинская проблема – век XXI // Международная жизнь. – 2003. – № 11.
 38. Смирнов А.И. Арабо-израильские войны. – М., 2003.
 39. Смирнов А.И. Израиль в огне джихада. – М., 2004.
 40. Современный терроризм. Учебн. пособ. для высшей школы / Под общ. ред. Н.И. Горлача, М.П. Требина. – Харьков, 2006.
 41. Сурков Н. За кулисами Кэмп-Дэвида // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 3.
 42. Ткаченко А. Большой Ближний Восток: судьба реформ // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 6.
 43. Хазанов А. Израиль – “Хезболла“: невыученные уроки // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 10 (о ливано-израильском конфликте летом 2006 г.).
 44. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Пер. с англ. – М., 2003.
 45. Цуркан А.А. Эволюция исламского радикализма // Вопросы истории. – 2010. – № 11.
 46. Шамир И. Хозяева дискурса: американско-израильский терроризм. – М., 2003.

47. Эпштейн А.Д. Бесконечное противостояние. Израиль и арабский мир: войны и дипломатия: история и современность / Ин-т изучения Израиля и Ближнего Востока. – М., 2003.
48. Эпштейн А.Д. Израиль и проблема палестинских беженцев: история и политика / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2005.
49. Эпштейн А.Д. Израильская война против «Хезболлы» и формирование новых контуров ближневосточной политики / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2006.
50. Эпштейн А.Д. Почему провалилась «дорожная карта»? о причинах прошлых дипломатических неудач и возможных новых инициативах в целях снижения остроты палестино-израильского конфликта / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2006.
51. Эпштейн А.Д. ХАМАС в региональной политике: Израиль, Иордания и Палестинская национальная администрация перед вызовом исламского фундаментализма / Ин-т Ближнего Востока. – М., 2007.

Заняття 4. Етноконфесійні проблеми Афганістану в ХХ – на початку ХХІ ст.

Питання до семінарського заняття

1. Етнолінгвістична карта сучасного Афганістану.
2. Основи міжетнічних стосунків у Афганістані (геофізичні, історико-політичні, соціально-економічні).
3. Етноконфесійні проблеми Афганістану після приходу до влади НДПА (1978 – 1992).
4. Національні проблеми Афганістану в період правління моджахедів і талібів (1992 – 2001) та в постталібівський період.

Методичні рекомендації

Етноконфесійні відносини в Афганістані завжди відзначалися напруженістю, а в період 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. набули форми гострого конфлікту і протиборства. Таке протистояння має географічні та історичні передумови, його коріння сягає в період формування Афганської держави. Завданнями даного семінарського заняття є: дослідити етнічну та культурну гетерогенність афганського суспільства, проаналізувати етнополітику в найбільш напружені періоди розвитку держави (3 і 4 питання), визначити вплив зовнішніх факторів на міжетнічні та міжконфесійні відносини, змоделювати сценарії розвитку ситуації в Афганістані на початку ХХІ ст.

1. Почати розгляд проблем семінарського заняття варто з аналізу етнолінгвістичної карти Афганістану, звернувши увагу на етнічну строкатість населення, мовний принцип класифікації народів, а також невідповідність лінгвістичних, етнічних і антропологічних кордонів народів Афганістану. Використати характеристику етносів країни за мовними групами:

- іранські народи (пуштуни, таджики, памирці, хазарейці, чараймаки, белуджі, перси, курди, бахтіари, ормури, або парачі);
- тюркські народи (узбеки, туркмени, уйгури, кизилбаші та афшари, киргизи, казахи);
- дардські народи (нуристанці, пашаї, або лагманці, тірахи, або тіраї, кохістанці);
- індоарійські народи (пенджабці, гуджари, джати, цигани та ін.);
- дравідійські народи (брагуї);

– семітські народи (араби) та ін.

Охарактеризувати народи за чисельністю, часткою в загальному населенні країни, етногенезом, історією розселення на території Афганістану, сучасною географією розселення, родом занять, віросповіданням, особливостями матеріальної культури.

Зробити *висновки* про зміну демографічної ситуації в країні у результаті війн і міграцій; зменшення чисельності, темпів приросту населення, окремих етносів, зміну чисельного співвідношення між ними та географією їхнього розселення; перетворення афганської еміграції на стійкий етно-демографічний фактор, який супроводжував розвиток країни.

2. Однією з ключових проблем заняття має стати аналіз підґрунтя міжетнічних стосунків в Афганістані (геофізичних, суспільно-політичних, соціально-економічних факторів).

Вказуючи на залежність міжетнічних стосунків в Афганістані від *геофізичних факторів*, слід розкрити наступні аспекти. Характер ландшафтів, клімат, розселення народів, що впливають на географію та систему виробництва. Географічне (геополітичне) положення країни, що визначило кордони Афганської держави, яка розділила етнічні спільноти. Ослаблення (хоча і надзвичайно повільне в умовах Афганістану) ролі геофізичних факторів із розвитком технічного прогресу, підвищенням економічного рівня суспільства, перетворенням місця існування, соціальних катаклізмів (громадянської війни). Визначити основні результати дії геофізичних факторів у Афганістані: взаємодія на обмеженій території більше 20 різних у етнолінгвістичному і культурному плані народів, що стоять на різних щаблях соціально-економічного розвитку; натуральноорієнтована економіка, анклавна географія розселення більшості народів країни, слабкість інтеграційних процесів, статичність населення, низький рівень урбанізації; положення Афганістану як буферної держави, встановлення в ХІХ ст. політичних кордонів країни, що розділили етнічні спільноти.

Історико-політичні основи міжетнічних стосунків в Афганістані. Ключовою є проблема виникнення і розвитку національного питання в контексті історичної і політичної еволюції афганського суспільства. Визначити основні результати дії історико-політичних факторів у Афганістані: домінуюче становище пуштунів, починаючи з держави Дуррані; пуштунський склад правлячих прошарків, принцип етнічної сегрегації, політика внутрішнього колоніалізму по відношенню до етнічних меншин, дискримінація у всіх сферах життя; схильність афганських правителів до унітарної моделі державного устрою, неприйняття федералізму в будь-якій формі.

Під цим кутом розглянути жорстокі репресивні кампанії відносно етнічних і релігійних меншин аж до 50-х рр. ХХ ст.; завоювання Південного Туркестану, Хазараджату, Кафірістану; антипуштунські рухи і повстання; повстання Бачаї Саккао. Зробити акцент на оформленні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. ідеології афганського націоналізму, її переродження в пуштунський шовінізм і перетворення на офіційну державну політику (30-ті – 40-ві рр. ХХ ст.). Визначити, у чому сутність проблеми Пуштуністану.

Соціально-економічними основами міжетнічних стосунків в Афганістані стали зіткнення інтересів народів країни у сфері економіки, боротьба за пріоритетний доступ до економічних ресурсів. З'ясувати основні результати дії соціально-економічних факторів у Афганістані: економічна нерівність народів країни; дискримінаційне щодо непуштунів і немусульман податкове і земельне

законодавство; перерозподіл земельної власності на користь пуштунів; перехід мас непуштунського землеробського населення на положення орендарів і батраків; загальна економічна відсталість районів мешкання національних меншин; силове витіснення непуштунів із стратегічних сфер економіки (торгівля каракулем тощо). У цьому ракурсі проаналізувати політику по переселенню пуштунів у північні райони країни; пропуштунський характер центрального економічного планування з 60-х рр. ХХ ст. (головні економічні проекти – в пуштунських областях (Джалалабад, Хост) або там, де пуштунський прошарок з'явився в результаті цілеспрямованої державної політики (Афганський Туркестан). Зробити відповідні *висновки* про вплив вищезазначених факторів на загострення етноконфесійних протиріч на переломних етапах історії Афганістану.

3. Питання «Етноконфесійні проблеми Афганістану після приходу до влади Народно-демократичної партії (НДПА) (1978 – 1992)» є складним і надзвичайно дискусійним у історіографії. Розпочати відповідь на нього студенти мають з аналізу стану національних проблем афганського суспільства напередодні Квітневої революції 1978 р.; ситуації всередині НДПА (боротьба фракцій «Хальк» і «Парчам», їх національний склад, сутність розбіжностей).

Визначити етапи національної політики НДПА після приходу до влади, дати їм коротку характеристику.

1-й етап – квітень 1978 – кінець 1979 рр. – домінування фракції «Хальк», що мала переважно пуштунський склад. Національне питання зняте з порядку денного як першочергове завдання. Переслідування халькістами своїх політичних супротивників, репресії проти представників національних еліт. Озброєний опір новому режиму в районах мешкання етнічних меншин, тенденція до їх відособлення. Складне становище в зоні пуштунських племен, погіршення стосунків із Пакистаном, біженці, їх національний склад.

2-й етап – перша половина 1980-х рр. Прихід до влади фракції «Парчам». Спроби виправити допущені помилки. Перемога адекватної оцінки стану національного питання в країні. Лібералізація культурно-мовної політики щодо національних меншин. Зміни в нормах представництва непуштунських народів в органах державної влади, громадських організацій, місцевої адміністрації. Слабкість реальних соціально-економічних і політичних реформ у галузі міжетнічних відносин у країні.

3-й етап – з середини 1980-х – до початку 1990-х рр. Національна політика НДПА в руслі курсу на розширення соціальної опори революційної влади і національне примирення. Перші кроки до демократизації суспільного життя. Гострота національних проблем у дебатах обраного на багатопартійній основі парламенту. Поява (вихід із підпілля) легальної опозиції, що заявляла про необхідність федералізації Афганістану (РОТА). Остаточна відмова НДПА від радикалістських установок у вирішенні національних проблем. Спроба прямого діалогу з етнічними і племінними спільнотами через традиційні адміністративні інститути – джирги. Слабкість результатів нової політики. Нове міжнародне становище. Падіння НДПА.

Студенти мають зробити *висновки* про те, що етнічна політика НДПА вплинула на загострення ситуації в афганському суспільстві, активізацію опозиційних сил, ідеологічним підґрунтям яких виступав антипуштунізм. Загострення етноконфесійних протиріч спровокувало затяжну громадянську війну 80 – 90-х рр. ХХ ст.

4. Предметом наступної дискусії може стати питання «Національні проблеми Афганістану в період правління моджахедів і талібів (1992 – 2001) та в

постталібівський період». Слід зробити акцент на організації за етнічною та релігійною ознаками партій, організацій і військових угруповань, що заявили про свої претензії на владу після падіння режиму НДПА: Ісламська партія Афганістану (претензії Г. Хекмат'яра на роль всепуштунського лідера), Ісламське суспільство Афганістану (Б. Раббані, Ахмад-шах-Масуд, підтримка інтересів таджицького клану, захоплення влади в Кабулі), Партія афганської єдності Вахдат (підтримка шіїтського Ірану, контроль над Хазараджатом і деякими районами Кабула), узбецькі загони генерала А. Дустума (підтримка Ташкента, створення практично незалежного утворення на півночі Афганістану з центром у Мазарі-Шариф). Студенти повинні визначити наслідки двадцятирічної громадянської війни в Афганістані: розкол країни на етнічні анклави, неконтрольовані кабульською владою, що проводили політику, спрямовану на досягнення незалежності; перетворення за час війни етнічних меншин, раніше усунених від військової служби (привілею пуштунів), у боєздатні сили, здатні відстоювати свої інтереси зі зброєю в руках; ідеологічне і матеріальне сприяння національним меншинам північного Афганістану з боку самостійних середньоазійських держав, які виникли на руїнах СРСР, де до влади прийшли їхні етнічні одноплемінники; демографічний фактор – пуштуни (з урахуванням еміграції) припинили складати абсолютну більшість по відношенню до решти народів країни; боротьба за владу після падіння НДПА набула рис затяжного міжетнічного і міжрелігійного конфлікту. Ці фактори дали можливість маловідомій політичній силі – руху «Талібан» у вересні 1996 р. захопити Кабул і встановити контроль над значною частиною Афганістану.

З'ясувати сутність пуштунського націоналізму і радикального ісламізму талібів.

Доцільним є використання компаративного методу, проведення історичної аналогії: наступ талібів 1996 р. на Кабул і події 1929 р. – скинення ополченнями пуштунських племен на чолі з Надір-ханом узурпаторського таджицького режиму Бачаї Саккао та відновлення пуштунської влади в країні, що ілюструє вихід теми етнічного конфлікту в Афганістані на передній план.

Студенти мають подискутувати з приводу характеру конфлікту та позиції міжнародного співтовариства з питань урегулювання в Афганістані на зламі ХХ – ХХІ ст.: чи має конфлікт суто етноконфесійне забарвлення і не піддається вирішенню випробуваними засобами дипломатії (пасивна позиція світової спільноти), чи в основі протистояння лежить боротьба за політичну та економічну владу в країні при чітко вираженому зовнішньому факторові, тоді конфлікт потребує активного втручання міжнародних організацій і вирішення дипломатичними засобами?

За підсумками дискусії студенти повинні зробити *висновки* про довгострокові сценарії розвитку ситуації в Афганістані. Найбільш вірогідними видаються дві реалії. *Перша реалія*: релігійний і етнічний фактори продовжуватимуть відігравати провідну роль у еволюції афганського суспільства. Вони залишаться привабливим інструментом, за допомогою якого різні політичні сили країни вирішуватимуть завдання боротьби за владу.

Друга реалія: точка зору на афганський конфлікт як політичний пояснює вірогідність виникнення альянсів вчорашніх «етнічних» супротивників, з одного боку, розколів усередині етнічних рухів, з іншого, тактичних союзів, дроблення в найрізноманітніших і парадоксальних варіантах, які можуть призвести до швидкої і радикальної зміни ситуації в Афганістані.

Афганське суспільство пройшло за останні два десятиріччя значний шлях. Нинішній Афганістан – якісно інша країна, де навряд чи можливе абсолютне копіювання політичних сценаріїв початку ХХ ст., 1920-х, 1950-х і навіть 1970-х рр. Ні радикальний іслам, ні крайні форми етнічного націоналізму не є вже достатніми інструментами для підтримки хоча б якогось довговічного і життєздатного суспільного консенсусу, здатного створити у населення країни відчуття єдності інтересів, цілей і завдань. Шлях релігійного і національного радикалізму – неминуче зростання загрози внутрішній стабільності в афганському суспільстві і напруженості в стосунках із сусідніми країнами, неясні перспективи міжнародного визнання. Процес урегулювання повинен ґрунтуватися на аналізі, перш за все, політичного змісту конфлікту. Зусилля міжнародного співтовариства мають бути націлені на пошук балансу групових інтересів і компромісу персональних амбіцій керівників протилежних сил. Це може стати дієвим кроком на шляху встановлення миру в Афганістані і зміцнення стабільності на Середньому Сході та в Центральноазійському регіоні.

Джерела

1. Абдурахман-хан, емир Афганістана. Автобіографія Абдурахман-хана, емира Афганістана: Пер. М. Грулева. – СПб., 1902.
2. Бурхануддин-хан-и-Кушкеки, Каттаган и Бадахшан. Данные по географии страны, естественноисторическим условиям, населению, экономике и путях сообщения: Пер. с перс. П.П. Введенского. – Ташкент, 1926.

Література

1. Абаева Т.Г. Очерки истории Бадахшана. – Ташкент, 1964.
2. Алексеенков П. Аграрный вопрос в афганском Туркестане. – М., 1933.
3. Афганістан. Война и проблемы мира. – М., 1998.
4. Ахрамович Р.Т. Афганістан в 1961 – 1966 гг. – М., 1967.
5. Багдасаров С.Б. Население Ирана, особенности его культуры, быта, нравов. – М., 1977.
6. Бартольд В.В. Историко-географический обзор Ирана. – СПб., 1903.
7. Босин Ю.В. Национальный состав Афганістана к 70-80-м гг. // Афганістан: проблемы войны и мира. – М., 1996.
8. Босин Ю.В. Проблема афганских беженцев // Восток и современность. – 1990. – № 2.
9. Босин Ю.В. Этнический фактор во внутриафганском конфликте (исторический анализ). – Восток. – 1999. – № 5.
10. Брук С.И. Население мира. – М., 1986.
11. Булатов Ю.А. Хальк и Парчам: основные этапы борьбы за завоевание политической власти в Афганістане. – М., 1997.
12. Гамильтон А. Афганістан. – СПб., 1908.
13. Ганковский Ю.В. Империя Дуррани. Очерки административной и военной системы. – М., 1958.
14. Ганковский Ю.В. Народы Пакистана. Этапы этнической истории. – М., 1964.
15. Грюнберг А.А. Нуристан. Этнографические и лингвистические заметки. Страны и народы Востока. Вып.10. – М., 1971.
16. Губар М.Г. Афганістан на пути истории. – М., 1987.
17. История Афганістана с древнейших времен и до наших дней / Отв. ред. Ю.В. Ганковский. – М., 1982.
18. История вооруженных сил Афганістана 1747 – 1978 гг. – М., 1985.
19. История таджикского народа. В 2-х т. – М., 1964.
20. Йеттмар К. Религии Гиндукуша. – М., 1986.
21. Конституции государств Ближнего и Среднего Востока. – М., 1956.
22. Конституция Афганістана. – Кабул, 1964.
23. Коргун В.Г. Афганістан в 20-30-е гг. ХХ в. Страницы политической истории. – М., 1979.
24. Коргун В.Г. Интеллигенция в политической жизни Афганістана. – М., 1983.

25. Лалетин Ю.П. Этноты в Афганистане: напряженность взаимоотношений // Этноты и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 353-378.
26. Лебедев К.А. Афганский народ – пуштуны. – М., 1997.
27. Логашева Б.Р. Этнокультурная ситуация в Афганистане. Расы и народы. Вып. 16. – М., 1986.
28. Массон В.М., Ромодин В.А. История Афганистана В 2-х т. – М., 1964.
29. Назаров Х. Народные и просветительско-антифеодалные движения в Афганистане. – Душанбе, 1976.
30. Народы мира. Историко-этнографический справочник. – М., 1988.
31. Народы Передней Азии. – М., 1957.
32. Народы Средней Азии и Казахстана. В 2-х ч. – М., 1962, 1963.
33. Ошанин Л.В. Антропологический состав населения Средней Азии и этногенез ее народов В 3-х ч. – Ереван, 1959.
34. Рейснер И.М. Независимый Афганистан. – М., 1928.
35. Рейснер И.М. Развитие феодализма и образование государства у афганцев. – М., 1954.
36. Риштия С.К. Афганистан в XIX веке. – М., 1958.
37. Робертсон Дж.С. Кафиры Гиндукуша (извлечение): Пер. с англ. А. Половцева, А. Снесарева. – Ташкент, 1906.
38. Сикоев Р.Р. Талибы: религиозно-политический портрет. 2-е изд. – М., 2004.
39. Снесарев А.Е. Афганистан. – М., 1921.
40. Современный Афганистан. – М., 1960.
41. Спольников В.Н. Афганистан. Исламская оппозиция. Истоки и цели. – М., 1990.
42. Страны и народы. Зарубежная Азия. Юго-западная Азия. – М., 1979.
43. Темирханов Л. Хазарейцы. Очерки новой истории. – М., 1972.
44. Файз Мухаммад. Книга упоминаний о мятеже. – М., 1988.
45. Фундаментализм / Под ред. З.И. Левина. – М., 2003.
46. Эдельман Д.И. Дардские языки. – М., 1965.

Заняття 5. Етноконфесійні проблеми Ірану в ХХ – на початку ХХІ ст.

Питання до семінарського заняття

1. Етнолінгвістична карта сучасного Ірану.
2. Особливості міжетнічних і міжконфесійних відносин в Ірані у першій чверті ХХ ст.
3. Етноконфесійна ситуація в епоху Пехлеві (1925 – 1978).
4. Етноконфесійні проблеми в Ісламській Республіці Іран (1979 р. – до нашого часу).

Методичні рекомендації

Перед розглядом проблематики семінарського заняття доцільно пригадати, що в Ірані, який відколовся з початку XVI ст. від переважно суннітського мусульманського світу, шіїзм виступав як особлива форма раннього релігійного націоналізму. Його консолідуючий вплив на широкі маси населення пояснювався особливою роллю шіїтського духівництва, яке виступало в опозиції до шахської влади та ініціювало народні рухи. Проте релігія істотно гальмувала формування національної свідомості окремих етносів, підмінюючи його усвідомленням причетності до етнічно неоднорідної мусульманської громади – умми, що позначилося на міжетнічних і релігійних відносинах у Ірані ХХ – початку ХХІ ст. Студенти повинні розглянути в процесі семінарського заняття, чому етнокультурна строкатість, специфіка шіїзму, національна політика іранського керівництва стали

джерелами конфліктності в країні. Використовуючи компаративний метод, відповісти на питання: чому в Ірані, на відміну від Афганістану, етноконфесійні проблеми не набули виключної гостроти; які фактори сприяли відносній стабільності міжетнічних і міжконфесійних стосунків в іранському суспільстві? Також слід виділити основні проблеми на цьому полі та поміркувати над перспективами їх вирішення.

1. Розпочати розгляд етноконфесійних проблем Ірану студенти мають з аналізу етнолінгвістичної карти країни. Визначити історико-географічні фактори формування сучасного складу населення Ірану: територія Іранського нагір'я як зона зіткнення стародавніх передньоазійського, еллінського, єгипетського, степового євразійського та індійського культурних ареалів; роль міграцій, кочового нашестя і завоювань в етногенезі іраномовних та інших народів, які населяють сучасний Іран; включення Ірану до складу Арабського халіфату та його значення у зміні етноконфесійної картини населення країни; наслідки тюрко-монгольських нашесть; багатовічна імперська традиція, її сучасні прояви у сфері державної політики та повсякденній свідомості населення.

Зробити акцент на затвердженні кордонів сучасного Ірану в епоху Каджарів (1794 – 1925), розділенні деяких етнічних спільнот (азербайджанці, курди, туркмени, араби) державними кордонами.

Приділити увагу класифікації народів, які населяють сучасний Іран, за лінгвістичною ознакою:

– іранські народи (перси, курди, лури, гілянці, мазендаранці, бахтіяри, белуджі, талиші та ін.);

– тюркські народи (азербайджанці, кашкайці, туркмени, афшари, тюркські племена Фарсу та ін.);

– семітські народи (араби, ассирійці, євреї) тощо.

Дати характеристику народів за чисельністю, часткою в загальному населенні країни, етногенезом, короткою історією розселення на території Ірану, сучасною географією розселення, родом занять, мовою, віросповіданням, особливостям матеріальної культури.

У *висновках* відзначити відносну стійкість загальної етноконфесійної картини населення Ірану з 30-х рр. XIX ст. до сьогодення, а також надзвичайно високий темп приросту населення та урбанізації Ірану після Другої світової війни.

2. Визначаючи особливості міжетнічних і міжконфесійних відносин в Ірані у першій чверті XX ст., студенти повинні більш детально зупинитися на аналізі міжнаціональних стосунків в іранській революції 1905 – 1911 рр. (Тебризьке повстання, участь бахтіарських загонів у політичній боротьбі та ін.). З'ясувати, як вплинула окупація території Ірану військами Османської імперії, Великої Британії, Росії в роки Першої світової війни на національні і регіональні рухи в країні (Іранський Азербайджан, Гілян, Хорасан). Коротко охарактеризувати національні і сепаратистські рухи після Першої світової війни, проаналізувати відцентрові тенденції в Іранському Азербайджані, Гіляні, Арабістані, Хузистані та фактори, що їх підсилювали. Довести, що боротьба з етнічним і регіональним сепаратизмом була однією з умов затвердження режиму Реза-хана.

3. У відповіді на питання «Етноконфесійна ситуація в епоху Пехлеві (1925 – 1978 рр.)» слід визначити етапи та специфіку національної політики шахської влади на кожному з них.

Розглядаючи I-й етап (20 – 30-ті рр. XX ст.), студенти мають проаналізувати державну доктрину Реза-шаха, офіційне трактування понять «іранізація»,

«пехлевизм», що вплинуло на ігнорування поліетнічного складу населення країни та невирішеність національного питання. З'ясувати, у чому проявлялася централізаторська спрямованість економічної політики Реза-шаха. Чому відродження імперської традиції і посилення світського начала в державній ідеології та політиці загострило конфлікт центральної влади та шийтського духівництва?

Визначаючи специфіку II-го етапу етнополітики в Ірані (друга половина 40-х – 50-ті рр. XX ст.), звернути увагу на послаблення центральної влади і нове піднесення сепаратистських і національних рухів (Іранський Азербайджан, Курдистан, Хорасан, Арабістан), а також вплив на них зовнішніх факторів (політика США, Великої Британії, Німеччини, СРСР) у період «холодної війни». Відповісти на питання, чому після державного перевороту 1953 р. відбулося повернення до доктрини «пехлевизму».

III-й етап національної політики у часі збігся з періодом реформ Мохаммеда Реза Пехлеві – «білою революцією» (1963 – 1978). Дати характеристику моделей «великої цивілізації», «єдиної іранської нації» як спроб ослаблення релігійного та етнічного витоків самоідентифікації іранських підданих. Пояснити сутність відносин шаха та шийтського духівництва: «опора на іслам, а не на духівництво». Чому світські реформаторські ініціативи, зведення національного питання до подальшої «іранізації» суспільства призвели до загострення суспільно-політичних протиріч, кризи шахського режиму та ісламської революції 1978 – 1979 рр.?

4. Розкриваючи зміст четвертого питання, звернути увагу на такі аспекти: основні принципи національної політики Р.М. Хомейні та його наступників; поєднання понять шийтської общини та «іранської нації»; шийїзм як основа загальнонаціональної консолідації; відносна толерантність режиму до етнокультурної різноманітності країни.

Проаналізувати масову імміграцію з Афганістану та Іраку (курди) як демографічний і економічний фактор розвитку іранського суспільства; політику керівництва Ісламської Республіки Іран (ІРІ) щодо іранських і зарубіжних курдів; ідеї «єдиного Азербайджану», незалежних Курдистану та Арабістану як потенційний каталізатор сепаратистських настроїв в Ірані.

Визначити відмінності національної та релігійної політики ортодоксальних і реформістських правлячих кіл Ірану наприкінці XX – на початку XXI ст.

Підводячи підсумок семінарського заняття, студенти мають дійти *висновків*.

У XX ст. етноконфесійні проблеми неодноразово створювали загрозу територіальній цілісності та самому існуванню Ірану як суверенної держави. Як правило, загроза ця виходила більшою мірою від конфліктів між центральною владою і національними або регіональними сепаратистськими прагненнями, ніж від міжетнічних суперечностей і зіткнень, які спостерігаються в багатьох поліетнічних соціумах.

Посилення відцентрових тенденцій збігалось з соціально-політичними кризами і втратою Іраном своїх позицій регіональної держави, частіше в першій половині XX ст. (1910-ті, перша половина 1920-х, 1940-ві – 1950-ті рр.).

Відносна консолідація суспільства ставала результатом радикальної централізаторської політики державної влади і в епоху Пехлеві (1920-ті – 1930-ті рр., 1960-ті – 1970-ті рр.) і після ісламської революції (1980-ті – 1990-ті рр.), а також одним із наслідків соціально-економічної стабілізації і зміцнення регіональних позицій Ірану.

У сфері ідеології проблема взаємин між центральною владою і національними меншостями «знімалася» імперськими або квазіімперськими доктринами «єдиної іранської нації». В епоху Пехлеві витоком іранської автентичності оголошувався вічний «іранський дух» (з ослабленням релігійного елементу). В ІРІ провідною ознакою нації вважається існування шіїтської общини, тоді як доісламські символи девальвуються. Ні в тому, ні в іншому випадку примат державної єдності як тотожний єдності національній сумніву не піддається, і слово «іранець» означає «підданий» (громадянин) Ірану, а не представник одного з народів країни.

Збереженню в ХХ – на початку ХХІ ст. відносної стабільності в міжетнічних і міжобщинних стосунках сприяли такі постійні чинники, як високий авторитет перської мови та літератури і приналежність переважної більшості населення країни (близько 90 %) до шіїтської громади. З економічних чинників, які пом'якшували гостроту етноконфесійних проблем, головними є сировинні (перш за все, нафтогазові) ресурси країни (у сусідньому Іраку нафта, навпаки, стала «яблуком розбрату» між арабами і курдами).

В останні два десятиріччя Ірану вдалося подолати виняткову за складністю проблему масової імміграції населення з сусіднього Афганістану і Іраку. По співвідношенню кількості осіб, які знайшли в країні притулок, до її населення Іран міцно утримує перше місце в світі. Величезний притік біженців загострює проблему безробіття, але в той же час підвищує авторитет Ірану як домінуючої регіональної держави.

Джерела

1. Генис В.Л. Красная Персия. Большевики в Гиляне. 1920 – 1921. Документальная хроника. – М., 2000.
2. Конституции государств Ближнего и Среднего Востока. – М., 1956.
3. Мохаммед Реза Пехлеви. Мое служение родине. – М., 1961.
4. Основной закон (30 декабря 1906 г.) // Конституции буржуазных стран. В 3-х т. Т. 3. – М., 1936. – С. 35-42.
5. Хомейни Р.М. Религиозное и политическое завещание. – М., 1999.

Література

1. Агаев С.Л. Иран между прошлым и будущим. События, люди, идеи. – М., 1987.
2. Агаев С.Л. Иран между прошлым и настоящим (Пути и формы революционного процесса). – М., 1986.
3. Алиев А.А. Иран и Ирак: История и современность. – М., 2002.
4. Алиев С.М. К национальному вопросу в современном Иране // Краткие сообщения Института народов Азии АН СССР. – № 77. – М., 1960.
5. Алиев С. Нефть и общественно-политическое развитие Ирана в ХХ веке. – М., 1985.
6. Бабушкин Ю.Д. Ирано-иракская война. Положение в Персидском заливе. – М., 1987.
7. Бартольд В.В. Работы по исторической географии и истории Ирана. – М., 2003.
8. Гусейнов Г.Б. Место и роль ислама в социально-политической жизни современного Ирана. – Баку, 1986.
9. Дорошенко Е.А. Зороастрийцы в Иране. – М., 1982.
10. Дорошенко Е.А. Шиитское духовенство в современном Иране. – М., 1985.
11. Жигалина О. Курдский вопрос в ИРИ: решение в диалоге сторон // Азия и Африка сегодня. – 2006. – № 10. – С. 27-31.
12. Жигалина О.И. Национальное движение курдов в Иране. – М., 1988.
13. Жигалина О.И. Этносоциальные процессы в Иране в XIX – XX вв. – М., 1966.
14. Иванов И.С. Племена Фарса. – М., 1961.
15. Иванова М.Н. Национально-освободительное движение в Иране в 1918 – 1922 гг. – М., 1961.
16. Иран: эволюция исламского правления. – М., 1998.
17. Исламская республика Иран в 90-е годы: (Экономика, политика, культура). – М., 1998.

18. История Ирана / Под. ред. М.С. Иванова. – М., 1977.
19. История Ирана с древнейших времен до конца XVIII в. / Сост. Н.В. Пигулевская, А.Ю. Якубовский и др. – Л., 1958.
20. Клешторина В.В. Иран 60 – 80-х годов. От культурного плюрализма к исламизации духовных ценностей: Идеология. Политика. Литература. – М., 1990.
21. Конфликты на Востоке: этнические и конфессиональные / Под ред. А. Воскресенского. – М., 2008.
22. Логашева Б.Р. Туркмены Ирана. – М., 1976.
23. Ниязатов Ш.А. Ирано-иракский конфликт. – М., 1989.
24. Пикулин М.Г. Белуджи. – М., 1959.
25. Савин А. Свет блистательного Хорасана // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 8. – С. 73-78.
26. Слинкин М.М. Ирано-иракская война 1980 – 1988 гг. Борьба на море / Таврический нац. ун-т. – Симферополь, 2001.
27. Современный Иран. Справочник. – М., 1993.
28. Современный Курдистан. Проблемы национального движения. – М., 1995.
29. Трубецкой В.В. Бахтиары. – М., 1966.
30. Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокрыцкий, М.А. Сапронова. – М., 2005.

Заняття 6. Етноконфесійні конфлікти в Південній і Південно-Східній Азії у другій половині XX – на початку XXI ст.

Питання до семінарського заняття

1. Індомусульманський конфлікт в Індії. Кашмірська проблема.
2. Етноконфесійні конфлікти в Пакистані.
3. Таміло-сінгальський конфлікт у Шрі-Ланці.
4. Особливості відносин між титульною нацією і некорінними національними меншинами в Лаосі та Камбоджі.
5. Релігійна ситуація у В'єтнамі.
6. Розвиток сепаратистського руху в Індонезії.

Методичні рекомендації

Регіон Південної та Південно-Східної Азії є досить строкатим в етнічному, конфесійному, лінгвістичному, кастовому плані. Цей фактор провокує конфліктогенність, яка здебільшого пов'язана з боротьбою економічних, політичних і духовно-культурних інтересів етнічних і релігійних спільнот і є своєрідною формою протесту в умовах відсутності громадянського суспільства і демократії. Основна причина такого явища криється в особливостях суспільно-політичного розвитку країни в колоніальний період і на етапі розбудови власної державності після розпаду британської, французької, голландської колоніальних систем. Метою даного семінарського заняття є з'ясування витоків і причин національно-релігійних протиріч, особливостей їх протікання, наслідків і можливих варіантів вирішення у другій половині XX – на початку XXI ст.

1. Міжконфесійні протиріччя в Індії становлять важливу і болючу проблему внутрішньої політики держави, до того ж пов'язану із зовнішньополітичною – загостренням відносин із Пакистаном, яка вийшла на рівень державної та регіональної безпеки. Студенти повинні аргументовано довести це, відповідаючи на питання семінарського заняття.

Перш за все, треба пригадати специфіку індуїстського та ісламського цивілізаційно-культурного фундаменту, з'ясувати історичні витoki індо-мусульманських протиріч до і після розподілу Британської колоніальної Індії на дві держави. Звернути увагу на такі аспекти, як експансія ісламу в Індію, створення Делійського султанату (1206 – 1525 рр.), перші зіткнення з індійськими князівствами, політика султана Туглака щодо корінних етнополітичних структур; Індія під владою «загальнонаціональних» мусульманських правителів у період імперії Великих Моголів (1526 – 1757 рр.), зростання індуїстсько-мусульманських протиріч, посилення опору могольському правлінню з боку індійських князів, зокрема раджпутів.

Індо-мусульманський конфлікт отримав нову фазу в період британського колоніального правління (друга половина XVIII – перша половина XX ст.). Студенти мають пов'язати його з національно-визвольним рухом, виникненням Індійського Національного Конгресу (ІНК) і Мусульманської Ліги.

Особливу увагу в контексті індо-мусульманських відносин слід звернути на *Кашмірську проблему* та її вплив на ситуацію в Південній Азії і сучасні міжнародні відносини. Проаналізувати витoki проблеми, ситуацію, що склалася після поділу колоніальної Індії в 1947 р. на два домініони – Індійський Союз і Пакистан, та виникнення суперечки навколо статусу князівства Джамму і Кашмір. Виділити причини, хід і наслідки індо-пакистанських (кашмірських) війн 1947 – 1948, 1965, 1971 рр. Проаналізувати політику владних структур Республіки Індія і Пакистану щодо «кашмірського питання». Дати визначення поняття «комуналізм», порівняти природу та спрямованість індуїстського та мусульманського комуналізму.

Відповісти на наступні запитання. Як вплинуло утворення в 1971 р. Ісламської Республіки Бангладеш на індо-мусульманські протиріччя в Індії? Чим було викликане загострення ситуації навколо Кашміру в середині 1980-х рр.? Чому активна фаза конфлікту не припиняється до сьогоднішнього часу? Розповісти про диверсійно-терористичні операції та зіткнення індійських та пакистанських військ на лінії контролю на початку XXI ст.

З'ясувати позиції Індії та Пакистану, можливість міжнародного посередництва та перспективи вирішення Кашмірського питання на сучасному етапі (у формі дискусії). Визначити особливості етноконфесійного розвитку Індії на нинішньому етапі.

2. На прикладі Пакистану досить помітна тенденція наростання конфліктності в суспільстві в силових (збройних) формах вираження, пов'язана з тероризмом – внутрішньою і міжнародною небезпекою, обумовленою зростанням злочинності, беззаконня і насильства, що треба довести під час висвітлення другого питання.

Студенти повинні виокремити соціально-економічні і політичні причини виникнення конфліктів на релігійному та етнічному ґрунті. Визначити сутність нагальних у перші десятиліття існування Пакистану протиріч між політичними представниками різних етносів, наслідки приходу до влади військового диктатора М. Зія-уль-Хака та ініційованої владою кампанії ісламізації.

Охарактеризувати міжконфесійні конфлікти в Пакистані 80 – 90-х рр. XX ст.: причини виникнення, відмінності радикальних груп суннітів школи деобанді, суннітів школи барелві, шиїтів і пуристів (ваххабітів), наслідки конфронтації.

Звернути увагу на загострення відносин між представниками етнічних спільнот, насамперед сіндхами, мухаджирами, пенджабцями і пуштунами у

пакистанському місті Карачі, політику з боку владних структур, масовий терор і насилля на зламі ХХ – ХХІ ст.

Дійти висновку, що основними каталізаторами етноконфесійних конфліктів є протиріччя всередині правлячої еліти, її неспроможність подолати затяжну соціально-економічну і політичну кризу в країні.

3. Ключовим аспектом питання є формування історичних передумов таміло-сінгальського конфлікту у Шрі-Ланці (до 1972 р. – Цейлон). Пригадати особливості розвитку та етапи колонізації Шрі-Ланки: з початку ХVІ ст. – колонія Португалії, з середини ХVІІ ст. – Голландії, з початку ХІХ ст. – Великої Британії. Як вплинули ці фактори на формування цивілізаційно-культурного фундаменту та становлення ідеології національно-визвольного руху на острові у другій половині ХІХ ст.? Зупинитися на таких аспектах питання, як предтечі буддійського культурного відродження і просвітництва; індуїстське відродження та його особливості (діяльність Арумуча Наварала (1822 – 1879 рр.); відокремленість національно-визвольного руху на острові, невдачі тенденції до подолання ворожнечі між основними етнічними групами. Чому в 1921 р. відбувся розкол Цейлонського національного конгресу (ЦНК) – першої політичної організації, що об'єднала сінгальських, тамільських і мусульманських підприємців, і вихід із нього тамільської громадської організації Таміл махаджала сабха, що почала боротьбу за збільшення тамільського представництва в Законодавчій Раді? Визначити наслідки розколу (закріплення традиції побудови політичних партій Шрі-Ланки за етно-релігійним принципом).

Особливої уваги заслуговує проблема загострення таміло-сінгальського конфлікту після отримання Цейлоном незалежності в 1948 р. Виокремити причини загострення конфронтації: ріст сінгальського націоналізму, дискримінація етнічних тамілів, небажання уряду задовольнити їхні вимоги, створення в 1972 р. Тамільського об'єднаного фронту визволення (ТОФВ), виникнення низки тамільських терористичних груп, зокрема «Тигри визволення Таміл Ілама» (ТВТІ) (1976). Обґрунтувати основну мету ТВТІ – створення незалежної тамільської держави з етнічних груп о. Шрі-Ланка та південного штату Республіки Індія – Тамілнад. Дефініціювати поняття «сепаратизм», «ірредентизм», «титульна нація», «нетитульна нація» у контексті даного питання.

Чому відбулася ескалація таміло-сінгальських протиріч у 80-х рр. ХХ ст.? Виділити етапи громадянської війни на о. Шрі-Ланка – збройного конфлікту між центральним урядом Шрі-Ланки та тамільським терористичним угрупованням «Тигри визволення Таміл Ілама». Обґрунтувати причини введення індійських сил із підтримки миру на острів у 1987 р. і з'ясувати їх результати (активізація терористичної діяльності ТВТІ, загибель від рук терористів низки провідних індійських і шрі-ланкійських діячів тощо).

Охарактеризувати миротворчу діяльність світової спільноти в Південній Азії, її ефективність на зламі ХХ – ХХІ ст. Яку загрозу несе в собі етнічний сепаратизм на сучасному етапі? Як впливають таміло-сінгальські відносини на стабільність у регіоні?

4. При відповіді на четверте питання студентам слід, перш за все, розкрити специфіку формування китайської, тямської, малайської, в'єтської (в'єтнамської) общин на Індокитайському півострові.

Приділити увагу основним складовим формування кхмерської (титульної) етнічної спільноти: етнопсихологічні та культурно-релігійні складові самоідентифікації кхмерів; феномен «Ангкорського духу»; проблема несумісності

етнокультур і психотипів; «синофілія» та «в'єтофобія» кхмерів. Якими були соціально-економічні «ніші» некорінних національних меншин у Камбоджі?

Проаналізувати політику кхмерської держави щодо нетитульних етнічних меншин у доколоніальний період і в умовах різних політичних режимів після досягнення незалежності (з 1953 р.). Провести дискусію з проблеми «Етнічна політика режиму «червоних кхмерів» Пол Пота (1975 – 1979).

Визначити специфіку національної політики Китаю і В'єтнаму та її вплив на лаоську національно-культурну єдність; інтерпретацію «синофілії» і «в'єтофобії» у лаоській «формулі». Розкрити питання: міська культура в Лаосі та роль некорінних нацменшин у її формуванні; соціально-економічні функції хуацяо (китайська еміграція) та в'єткіеу (в'єтнамська еміграція) в Лаосі.

У підсумку зробити висновки про вплив соціалістичних реформ ринкового типу в сусідніх КНР та В'єтнамі у 80 – 90-х рр. ХХ ст. на активізацію позицій хуацяо та в'єткіеу, формування нової соціальної структури та етнополітики в сучасних Камбоджі та Лаосі.

5. Почати відповідь на п'яте питання слід із визначення особливостей поліконфесіоналізму та становлення основних релігій у В'єтнамі: буддизму, католицизму, протестантизму і «нових» (синкретичних) релігій.

Виокремити основні етапи, а також проблеми і досягнення у врегулюванні релігійних питань після об'єднання країни в 1976 р.: розколи в буддистській і католицькій общинах та їх організаційне оформлення; роль політично-релігійних сект Каодай і Хоахао в умовах нового політичного устрою («містичний Південь» і «раціоналістична Північ»); буддизм і проблема зміцнення національно-державної єдності в Соціалістичній Республіці В'єтнам (соціальна активність плюс політична лояльність в'єтнамського буддиста – офіційна мета релігійної політики Ханоя). Звернути увагу на зміцнення позицій в'єтнамських католиків (між патріотизмом і «братством у Христі»), політичні аспекти діалогу Ханоя з Ватиканом.

Відповісти на питання: як вплинув перехід СРВ у 90-х рр. ХХ ст. до радикальних соціально-економічних реформ («дой мой») на релігійну політику влади? У чому виявилися успіхи та труднощі влади СРВ у діалозі з буддистами, католиками, протестантами, каодаїстами і сектою Хоахао періоду «дой мой»?

Проаналізувати аспект проблеми: конфесійна «складова» в діяльності нелегальної в'єтнамської опозиції. Зробити висновки про особливості релігійної ситуації у В'єтнамі на сучасному етапі.

6. Етноконфесійні конфлікти в Індонезії беруть витоки у надзвичайній расово-етнічній, культурно-релігійній, мовній строкатості населення островів, труднощах формування цивілізаційного фундаменту (індуїстсько-буддистський, з напластуванням ісламу, автохтонних релігійних вірувань), колоніальній політиці голландської, англійської, португальської адміністрацій XVI – першої половини ХХ ст., що проводилася під гаслом «розділяй і володарюй». На зламі ХХ – ХХІ ст., у процесі переходу від авторитарного режиму «нового порядку» до більш демократичної політичної системи етнічний сепаратизм, ісламський фундаменталізм виступають як форми соціально-економічного і політичного протесту етнічних груп, релігійних громад проти несправедливого розподілення національного прибутку владними структурами. Ці фактори створюють живильне середовище для нових міжетнічних і релігійних протиріч у цьому регіоні, що необхідно довести при висвітленні шостого питання.

Більш детально слід розкрити такі аспекти проблеми, як розвиток сепаратистського руху в Індонезії (протистояння між індонезійським урядом і лідерами сепаратистського ісламістського руху «Вільний Ачех», перспективи створення суспільства на принципах «ісламського соціалізму», надання урядом в 2002 р. права розширеної автономії провінції Ачех; конфлікт центральної влади і населеної папуасами провінції Іріан Джайя в західній частині о. Нова Гвінея; «проблема Східного Тімору», що вирішилася виникненням незалежної держави у східній частині острова в 2002 р. тощо). Проаналізувати причини радикалізації ісламістських угруповань, виникнення мусульmano-християнських зіткнень на о. Сулавесі. Показати зростання політичної ролі індонезійської армії в ухваленні рішень і розробці питань внутрішньої політики у другій половині 60-х – 90-х рр. ХХ ст., вплив цього фактору на збройні, силові форми перебігу конфліктів.

У підсумку семінарського заняття провести дискусію з проблем урегулювання конфліктів в регіоні Південно-Східної Азії, адекватності реагування на них владних структур і необхідності залучення міжнародних організацій із використанням миротворчих сил.

Література

1. Алам Музаффар. Индо-исламское взаимодействие в Северной Индии в средние века // Восток. – 1995. – № 4.
2. Антонов А. Шри-Ланка. Трагедия острова // Азия и Африка сегодня. – 1990. – № 5.
3. Байков В. Шри-Ланка. В гостях у «тигров» // Азия и Африка сегодня. – 1994. – № 5.
4. Баранов С.А. Опыт борьбы центрального правительства с проявлениями сепаратизма в независимой Индии. – М., 2000.
5. Баранов С.А. Сепаратизм в Индии. – М., 2003.
6. Белокреницкий В.Я., Москаленко В.Н., Шаумян Т.Л. Кашмир: забрежит ли свет в конце туннеля? // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 3.
7. Белокреницкий В.Я. Пакистан. Особенности и проблемы урбанизации. – М., 1982.
8. Белокреницкий В.Я. Пакистанский исламорадикализм – эволюция и связь с региональным терроризмом // Исламизм и экстремизм на Ближнем Востоке. – М., 2001.
9. Белокреницкий В.Я. Этнические, религиозные и сектантские конфликты в Пакистане // Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 407-433.
10. Белокреницкий В.Я. Южная Азия в мировой политике. – М., 2003.
11. Белокреницкий В.Я., Москаленко В.Н. Кашмирский очаг исламского экстремизма // Азия и Африка сегодня. – 2002. – № 1.
12. Белокреницкий В.Я., Москаленко В.Н., Шаумян Т.Л. Южная Азия в современном политическом мире. Взгляд из Москвы. – Нью-Йорк, 2001.
13. Бельский А.Г. Идеология и политика современного индусского коммунизма. – М., 1984.
14. Бельский А.Г. Мусульманский коммунизм в Индии: возникновение, идеология и политика. – М., 1988.
15. Виноградов Ю. Конфликт в Шри-Ланке // Международная жизнь. – 1988. – № 3.
16. Ганковский Ю. Пакистан. Суннито-шиитское противостояние // Азия и Африка сегодня. – 1999. – № 1.
17. Горохов С. Индия: время межконфессиональных проблем // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 10.
18. Ерепешева Л. Раздел Британской Индии: новый взгляд на драматические события полувековой давности // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 2.
19. Зарубежные страны. 1998 – 2003 гг. История. Экономика. Политика. Международные отношения / Сост. Я.М. Бердичевский. – Запорожье, 2003. – С.336-350.
20. Индокитай на рубеже веков. (Политика, идеология). – М., 2001.
21. Индокитай: 90-е годы. (Политика, экономика). – М., 1999.

22. Исаев М. П. Внешняя политика стран Индокитая. – М., 1989.
23. Ключев Б.И. Религия и конфликт в Индии. – М., 2002.
24. Корнев В.И. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. – М., 1983.
25. Косиков И.Г., Егорушин О.В. Современная этническая ситуация в Лаосе // Этнографическое обозрение. – 1992. – № 1.
26. Крысин М.Ю. История необъявленной войны в Кашмире (1947 – 1948) / Пензенский гос. ун-т архитектуры и строительства. – Пенза, 2004.
27. Лунев С.И. Ведущие позиции Индии в системе международных отношений в Южной Азии и ее противоборство с Пакистаном // Роль ключевых стран в международных отношениях в 1990-е годы. – М., 1995.
28. Москаленко В.Н. Политическая роль пакистанской армии // Армия и власть на Ближнем Востоке. – М., 2002.
29. Москаленко В.Н. Проблемы современного Пакистана. – М., 1970.
30. Народы Юго-Восточной Азии. – М., 1966.
31. Оберет Р. Политика этнического предпочтения в Шри-Ланке // Общественные науки за рубежом. Востоковедение, африканистика. – 1989. – № 1.
32. Пакистанское общество. Экономическое развитие и социальная структура / Под ред. Ю.В. Ганковского. – М., 1987.
33. Плешов О.Б. Ислам, исламизм и номинальная демократия в Пакистане. – М., 2002.
34. Республика Шри-Ланка: история и современность. – М., 1977.
35. Урляпов В. Ф. Индонезия и международные отношения в Азиатско-Тихоокеанском регионе. – М., 1996.
36. Шаумян Т.Л. Кто и почему воюет в Кашмире? – М., 1999.
37. Шилин А. А. Стратегический баланс в Южной Азии. – М., 2004.
38. Эволюция шри-ланкийского буддизма и социальные влияния // Общественные науки за рубежом. – 1990. – № 5.
39. Энциклопедия Пакистана / Под ред. Ю.В. Ганковского. – М., 1998.
40. Этнические процессы в странах Юго-Восточной Азии. – М., 1974.
41. Юго-Восточная Азия: культура и идеология. – М., 2001.
42. Южная Азия: конфликты и геополитика / Под ред. В.Я. Белокреницкого. – М., 1999.

Заняття 7. Етноконфесійні конфлікти у Тропічній і Південній Африці: виникнення, типологія, шляхи вирішення

Питання до семінарського заняття

1. «Рік Африки» і складання основних вузлів протиріч у Тропічній і Південній Африці: причини і конфліктопровокуючі фактори, типологія конфліктів. Спроби вирішення конфліктів.
2. Режим апартеїду в ПАР у другій половині ХХ ст.: витоки, ескалація, форми і методи боротьби кольорового населення проти расової дискримінації та сегрегації. Деапартеїдизація у 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст.
3. Роль ООН у врегулюванні конфліктів на Африканському континенті.

Методичні рекомендації

На Африканському континенті проживає близько 500 етнічних груп, кожна з яких має свою мову. У процесі створення колоніальних імперій європейці проігнорували поліетнічність Чорного континенту. Але з отриманням суверенітету колишніми колоніями з'ясувалося, що в межах нових незалежних держав проживають

різні народності, між якими в силу різних причин склалися напружені взаємовідносини. Крім того, деякі народи виявилися розділеними державними кордонами, що призвело до виникнення територіальних суперечок, сепаратизму, ірредентизму та етноконфесійних конфліктів. Метрополіям не вдалося закріпити в Африці інститути парламентської демократії, замість них виникли однопартійні диктатури, звичним явищем стали військові перевороти. У Чорній Африці до нашого часу відбуваються запеклі і криваві конфлікти, замішані на етноконфесійних протиріччях і проявах расизму. У найбільш кривавому конфлікті сьогодення – між племенами хуту і тутсі (Руанда і Бурунді) загинуло близько 2 млн. осіб, а всього у 50 африканських конфліктах за 50 років після отримання незалежності загинуло понад 5 млн. осіб. Для максимально ефективного запобігання конфліктам у Тропічній і Південній Африці, а при необхідності і швидкого врегулювання, необхідно розбиратися в їхніх причинах, типології та можливих наслідках.

1. Розкриваючи перше питання семінарського заняття, студенти мають звернути увагу на те, що 1960 р. – «рік Африки», позначений звільненням з-під колоніальної залежності 17 африканських держав, вплинув і на складання основних вузлів протиріч у даному регіоні. Слід проаналізувати причини і *конфліктопровокуючі фактори* в Тропічній і Південній Африці, зокрема фактори воєнно-силового (боротьба за лідерство і становлення нових центрів сили, вплив зовнішнього фактору в період «холодної війни» і після краху біполярної моделі світу), соціально-економічного (боротьба за матеріальні ресурси, проблеми бідності і відставання у розвитку) і соціально-психологічного характеру (вплив *трайбалізму* на виникнення негативних стереотипів і образу ворога, роль засобів масової інформації тощо). Доцільно з'ясувати *шляхи поширення конфлікту*: а) захоплення повстанцями прикордонних регіонів; б) спроби уряду однієї держави вжити заходів для ліквідації баз заколотників на території сусідньої держави; в) конфлікти як результат спроб послабити регіонального суперника; г) міграції біженців як напрямок інтернаціоналізації конфліктів; д) торгівля стрілковою зброєю в районах потенційного зіткнення; е) демонстраційних ефект повстанських рухів на настрої у сусідніх державах.

Далі слід розглянути проблему *типологізації конфліктів* з урахуванням трьох параметрів: рівня (міжнародний, регіональний, субрегіональний, локальний); характеру учасників (міждержавний, внутрішній, внутрішній інтернаціоналізований); причин (політичний, соціально-економічний, соціально-психологічний).

Перейти до ситуаційного аналізу конфліктів на півдні Африки. Звернути увагу на такі питання. Політика ПАР по створенню «санітарного кордону» навколо своїх кордонів (т. зв. «сузір'я держав»): відповідь незалежної Африки та Організації Африканської Єдності (ОАЄ), стратегія і тактика боротьби проти колоніалізму і расизму на півдні Африки. Проблема Південної Родезії: одностороннє проголошення незалежності білою меншістю, початок збройної боротьби африканського народу, її міжнародна підтримка; спроби внутрішньородезійського переговорного процесу та причини його зриву; втручання міжнародної спільноти, утворення Зімбабве.

Розкрити роль зовнішнього чинника у провокуванні конфліктних ситуацій у регіоні, а також пошук шляхів їх розв'язання. Приділити увагу таким аспектам. Суперництво СРСР, Китаю та США за вплив на національно-визвольний рух у країнах Тропічної та Південної Африки. «Революція гвоздик» у Португалії та надання незалежності її колоніям у 1975 р. Схожість і відмінність внутрішньо- і

зовнішньополітичних причин виникнення громадянських війн у Анголі і Мозамбіку. Угода Нкоматі. Намібійська проблема та її прив'язка до врегулювання ангольської кризи. Причини продовження громадянської війни (2002 р.) і спроба встановлення миру в Анголі.

2. Друге питання семінарського заняття присвячене проблемі расової дискримінації в Південно-Африканському Союзі (з 1961 р. – Південно-Африканській Республіці), дотичній до проблеми міжетнічних конфліктів і етнополітики. Проаналізувати витоки (політика бурів, *расова дискримінація* та *сегрегація* як підґрунтя існування ПАС з 1910 р.) та причини трансформації такої політики в режим *апартеїду* (*апартхейду*) Національною партією, що став офіційним політичним курсом держави. Особливу увагу звернути на термінологію з даної теми. Зосередитися на проблемі ескалації апартеїду у 50-х – 60-х рр. ХХ ст. («Закон про реєстрацію населення», «Закон про розселення по расових групах», «Закон про працю», «Закон про утворення банту» тощо) та формах і методах боротьби з ним (політика Африканського національного конгресу (АНК) на чолі з Нельсоном Манделою, створення бойової організації «Умконтото е сізве» («Спис нації»), масові протести кольорового африканського населення ПАР). Розкрити роль зовнішнього чинника у боротьбі з режимом апартеїду: міжнародна ізоляція ПАР, підтримка дій АНК і комуністів країнами соціалізму, африканськими та деякими іншими державами, роль ООН, ОАЄ та групи «прифронтових держав».

Політика поступової деапартеїдизації у 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. була пов'язана із змінами у світовій політиці даного періоду. При розкритті цього аспекту проблеми звернути увагу на наступні питання. Домовленості Горбачова – Рейгана щодо ПАР у Рейк'явіку в 1986 р. Зовнішній політичний та економічний тиск на режим білої меншості. Початок і хід переговорного процесу. Частковий демонтаж режиму апартеїду (реформи уряду Пітера Бота та президента Фредеріка де Клерка; спроба створення перехідних структур влади і підготовки нової нерасової Конституції; «Протокол про взаєморозуміння», підписаний Ф. де Клерком і Н. Манделою). Перші вільні демократичні вибори, перемога АНК на парламентських виборах 1994 р. Економічний і політичний розвиток країни за президентства Н. Мандели (1994 – 1999 рр.). Політичний курс та економічні реформи президентів ПАР Т. Мбекі (1999 – 2008 рр.), К. Мотланте (2008 – 2009 рр.), Д. Зума (з 2009 р.) на закріплення перемоги негроїдної більшості за свої права.

3. Аналізуючи роль ООН у вирішенні проблеми нестабільності на Африканському континенті, необхідно підкреслити появу якісно нових напрямків, зокрема таких, як превентивне розміщення військ і примушення до миру. На основі досвіду місій ООН в Анголі, Ліберії, Мозамбіку, Намібії, Сомалі, ЦАР з'ясувати можливості, якими володіє організація при врегулюванні етноконфесійних конфліктів. Звернути увагу на спроби співробітництва ООН з регіональними африканськими та панарабськими організаціями, зокрема Організацією Африканської Єдності (ОАЄ) (її замінив Африканський Союз), Економічним співтовариством країн Західної Африки (ЕКОВАС) та Лігою Арабських Держав (ЛАД). Зробити акцент на необхідності передачі функцій миротворства, включаючи збройне втручання, субрегіональним організаціям континенту, створенні міжафриканських миротворчих сил. Як приклад, можна навести збройний конфлікт у колишньому Бельгійському Конго (1960 – 1964 рр.) і залучення до нього сил ООН (причини та наслідки провалу військової операції, хвороблива реакція ОАЄ та африканських держав; їхня спроба усунути ООН від вирішення конфліктних ситуацій на континенті). Оцінити роль

Африканської групи в ООН, її вплив на прийняття рішень про врегулювання конфліктів.

90-ті рр. XX – початок XXI ст. стали новим етапом у діяльності ООН на Африканському континенті. Студенти повинні розкрити участь ООН у миротворчих операціях (Західна Сахара, Ліберія, Сьєрра-Леоне, Чад, Ефіопія, Еритрея, Сомалі, Судан, Конго, Мозамбік, Руанда, Бурунді, Намібія). У чому причини їхньої невисокої ефективності? Чому міжнародна спільнота прагне перекласти відповідальність за підтримку миру та безпеки на африканські регіональні організації і новостворені центри сили?

Після розпаду СРСР і закінчення «холодної війни», самоусунення Російської Федерації від миротворства в Африці США, по суті, залишаються єдиною державою, що активно і відкрито втручається у внутрішні справи держав Африканського континенту. Доцільно провести дискусію про правомірність і наслідки такого втручання на прикладі останніх подій, а також про поєднання процесу миротворства з глобальними тенденціями подолання конфронтації.

Джерела

1. Декларация Генеральной Ассамблеи ООН о предоставлении независимости колониальным странам и народам (14 декабря 1960 г.) // Хрестоматия по новейшей истории. В 2-х ч. Ч. II. 1945 – 1974 / Под ред. Н.Н. Яковлева. Изд. 2-е, доп. – М., 1976. – С. 198-199.
2. Документы panaфриканского движения // Расы и народы. Вып. 7. – М., 1977.
3. История Африки в документах. 1870 – 2000. В 3-х т. / Под. ред. А.Б. Давидсона. – М., 2005.
4. Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации. Утверждена резолюцией Генеральной Ассамблеи 2106 (XX) от 21 декабря 1965 года // Интернет: <http://www.ethnoconflict.ru/documents/004-racediscriminationUN.htm>
5. Хартия Организации африканского единства (Аддис-Абеба, 26 мая 1963 г.) (извлечение) // Хрестоматия по новейшей истории. В 2-х ч. Ч. II. 1945 – 1974... – С. 222-224.

Література

1. Апартеид. Правда о расизме в Южной Африке: Пер. с англ. – М., 1975.
2. Африканский Юго-Запад: опыт миротворчества. – М., 2000.
3. Африка: особенности политической культуры. – М., 1999.
4. Африка: региональные аспекты глобальных проблем. – М., 1994.
5. Балезин А.С. Тропическая и Южная Африка в новое и новейшее время. Люди, проблемы, события: Курс лекций. – М., 2007.
6. Балибар Э., Валлерстайн И. Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности. – М., 2003.
7. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология XXI века. – М., 2003.
8. Васильев А. Большая африканская война // Азия и Африка сегодня. – 2001. – № 1-2.
9. Васильев А.М. Африка – падчерица глобализации. – М., 2003.
10. Глобальные и стратегические исследования. Вып. 1. – М., 2002.
11. Даш Дореш Себастьян Б.Л. Ангола. – М., 1999.
12. Дейч Т. Как погасить огонь в «горячих точках» Африки? // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 12. – С. 20-26.
13. Емельянов А.Л. Конфликты на Африканском континенте и пути их урегулирования // Этнос и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / Под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. – М., 2005. – С. 32-54.
14. Иноземцев В. «Не-развивающийся» мир // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 10. – С. 2-9; № 11. – С. 2-8. (о причинах кризиса афро-азиатского мира на современном этапе).
15. История Тропической и Южной Африки. 1918 – 1988 / Под ред. А.Б. Давидсона, И.И. Филатова. – М., 1989.
16. Касаткин Д. X форум африканистов (май 2005 г.) // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 9. – С. 2-47 (Африка и глобализация, проблемы африканской экономики, конфликтогенность).
17. Ключевая проблема XXI столетия: последствия распада империй / Под ред. А.Б. Давидсона. – М., 2006.

18. Кризис в районе Великих озер: Руанда, Бурунди, Заир / Сост. П.В. Кукушкин, Д.В. Поликанов. – М., 1997.
19. Куклина И.Н. ООН и проблемы южноафриканского региона. – М., 1990.
20. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / Под ред. П. Бергера и С. Хантингтона: Пер. с англ. – М., 2004.
21. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира»: Пер. с англ. – М., 1972.
22. Нажесткин О.И. Сверхдержавы и события в Анголе. 1960 – 1970-е гг. // Новая и новейшая история. – 2005. – № 4. – С. 30-41.
23. Поликанов Д.В. Конфликты в Африке и деятельность международных организаций по их урегулированию. – М., 1998.
24. Саватеев А. Мифы глобализации и национально-культурные реальности Африки // Азия и Африка сегодня. – 2005. – № 12. – С. 31-36.
25. Слипченко С.А. На африканском юге. Роль «прифронтовых» государств в антиимпериалистической борьбе. – М., 1986.
26. Соколова Р.Б. Эволюция этнического конфликта в Бурунди. – М., 1998.
27. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций: Пер. с англ. – М., 2003.
28. Шаревская Б.И. Старые и новые религии Тропической и Южной Африки. – М., 1964.
29. Шубин Г.В. ЮАР: создание нерасового государства. – М., 1998.
30. Щербаков Н.Г. Панафриканские конгрессы и становление антиколониальной идеологии // Расы и народы. – 1985. – № 12. – С. 90-108.
31. Эволюция восточных обществ: Синтез традиционного и современного. – М., 1979.

Заняття 8. Проблеми і перспективи врегулювання етноконфесійних конфліктів

Питання до семінарського заняття

1. Прогнозування етноконфесійних конфліктів.
2. Конструктивні технології врегулювання і вирішення конфліктів. Посередництво, переговорний процес.
3. Роль ООН у процесах врегулювання і запобігання конфліктам.

Методичні рекомендації

Етнополітичні та етноконфесійні конфлікти залишаються суттєвими дестабілізуючими факторами в сучасних міжнародних відносинах. Вони мають переважно внутрішній характер, з ускладненнями піддаються врегулюванню і навіть при певній деескалації вимагають постійної міжнародної уваги – латентна фаза легко може перейти у нову збройну кризу. Незважаючи на наявність спільних рис, кожний конфлікт є глибоко індивідуальним, що обумовлено особливостями культури та психології його учасників. І нарешті, він наносить досить глибокі рани, часто супроводжується етнічними та конфесійними чистками, створює проблему біженців, сприяє збереженню в етнічних та релігійних групах на цілі десятиліття травмованої історичної пам'яті. Виходячи з цього, слід виважено підійти до розгляду проблематики семінарського заняття, пов'язаної з процесами управління, попередження, врегулювання і вирішення етноконфесійних конфліктів. У ході семінарського заняття також доцільно з'ясувати небезпеку переростання некерованих конфліктів у затяжну форму і формування глибоко укорінених конфліктів, а також зосередитися на можливих варіантах розв'язання конфліктів.

1. Особливу роль у процесі врегулювання етноконфесійних конфліктів має їх прогнозування з метою попередження.

Студенти повинні звернути увагу на методи дослідження, діагностики та запобігання конфліктам; моделювання етнополітичних, релігійних ситуацій і процесів та оцінку їх негативних наслідків для реалізації національних інтересів і забезпечення національної безпеки держав; методичний апарат оцінювання ризику переростання конфліктогенної ситуації у збройний конфлікт. Розібратися в термінах «ситуація етнічної напруженості» як переддень етнічного конфлікту, «рівень етнічної ризику» як показник ймовірності етнічного конфлікту тощо.

Пов'язати попередження конфліктів із необхідністю організації мережі етноконфліктологічного моніторингу, розповсюдження ідеї толерантності і зниження рівня міжетнічної та міжконфесійної напруженості. Поміркувати над необхідністю виваженої політики державних структур з національного питання. Чи може своєчасне надання права національно-культурної автономії етнічним меншинам, використання всіх можливостей для досягнення міжетнічної (міжконфесійної) згоди, чи навіть розумна асиміляція та інтеграція етносів запобігти етнополітичним конфліктам?

2. У сучасній конфліктології використовуються кілька основних термінів для позначення різних рівнів урегулювання конфлікту (деескалації, недопущення переростання конфлікту в кризові стадії). Студенти мають володіти теоретичною базою процесу врегулювання конфліктів, зокрема понятійними категоріями: «*управління конфліктами*», «*врегулювання конфлікту*», «*припинення конфлікту*», «*третья сторона у врегулюванні конфлікту*», «*посередництво*», «*надання добрих послуг*», «*арбітраж*».

Проаналізувати конструктивні технології врегулювання і вирішення конфліктів, зокрема *посередництво* та *переговорний процес*. З'ясовуючи сутність і результативність посередницьких послуг, слід звернути увагу на такі питання: різноманітність видів посередництва (за допомогою окремих осіб, держави, групи держав, міжнародних організацій); роль «третьої сторони» у врегулюванні конфлікту; офіційне посередництво, його роль у сучасному світі, форми (посередництво держав, міжнародних і регіональних організацій), можливості і обмеження; неофіційне посередництво (форми, можливості і обмеження). Розкрити проблему взаємодії офіційного та неофіційного видів посередництва. Визначити типові помилки посередництва та способи їх подолання.

Далі слід зосередитися на переговорах як способі пошуку політичного завершення конфлікту, звернувши увагу на його теоретичні і практичні аспекти. Функції переговорів. Етапи ведення переговорів: підготовка до переговорів, проведення попередніх узгоджень, фази переговорного процесу. Основні підходи до переговорного процесу: «позиційний торг» і «переговори на основі інтересів сторін». Багатосторонні переговори: форми та особливості проведення. Специфіка переговорів на вищому рівні. Тактика завершення переговорного процесу. Підготовка завершальних документів переговорів. Критерії оцінки результатів переговорів: ухвалення об'єктивної та суб'єктивної норми їхньої оцінки. «Форс-мажор» і відповідальність сторін. Підведення підсумків переговорного процесу.

3. Проблема вирішення регіональних конфліктів і криз (здебільшого пов'язаних з етноконфесійними протиріччями) визнається пріоритетним завданням ООН з часу її утворення. Згідно зі статутом ООН, Рада Безпеки виступає як основний інструмент підтримки миру на планеті. Наскільки вмотивованою є легітимність рішення «п'ятірки» постійних членів Ради Безпеки (США, Великої Британії, Франції, Російської Федерації, КНР) про втручання миротворчих сил ООН у зону конфлікту, що перебуває під юрисдикцією національної держави? Студенти на основі вивченого

матеріалу, аналізу останніх подій у світі, наведення відповідних прикладів повинні подискутувати з цього приводу.

Розкрити механізм здійснення миротворчих операцій ООН, міжнародно-правовий статус «блакитних касок» і принципи їх формування. Більш детально зупинитися на діяльності ООН на Африканському континенті наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.; участі у миротворчих операціях (Ангола, Намібія, Західна Сахара, Мозамбік, Сомалі, Ліберія, Руанда, Руанда – Уганда, Чад – Лівія, Сьєрра – Леоне, Чад). Звернути увагу на миротворчі місії та операції ООН в інших «вогнищах» міжнародних конфліктів. Окремо проаналізувати близькосхідну політику ООН на межі ХХ – ХХІ ст.: «близькосхідний блок» резолюцій ООН та їх значення для врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту. Яка роль і мотивація діяльності міжнародного «квартету» посередників у цьому процесі? Наскільки ефективним, з урахуванням сьогоденних реалій, є миротворчий процес за участі структур ООН? Оцінити на цьому фоні альтернативність стратегії і практики «кризового реагування» НАТО з межах програми «Партнерство в ім'я миру».

Наприкінці семінарського заняття зробити висновки про роль ООН у процесах урегулювання і запобігання конфліктам на Сході. Подискутувати навколо актуальності сентенції Н. Макіавеллі на сьогоднішній день: «У вас будуть надійні союзники, якщо у вас надійні війська».

Джерела

1. Заявление «четверки» международных посредников по урегулированию ближневосточного конфликта от 20 сентября 2006 г. // Интернет: Официальный сайт ООН: <http://www.un.org/russian/news/focus.asp?focusID=5>
2. Организация Объединенных Наций: сборник документов/ Под ред. В.В.Вахрушева. – М., 1981.
3. Палестинская проблема: документы ООН, международных организаций и конференций / Сост. Р. Давыдов. – М., 1984.
4. Текст резолюции Совета Безопасности ООН 1397 // Интернет: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2002/>
5. Текст резолюции Совета Безопасности ООН 1559 <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2004/index.html>
6. Текст резолюции Совета Безопасности ООН 1701 <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2006/res1701.htm>

Литература

1. Авксентьев В.А. Этнические конфликты: история и типология // Социс. – 1996. – № 12.
2. Айманбетова А.С. Региональные организации коллективной безопасности. – М., 2004.
3. Аналитические записки – Израиль и арабо-израильский конфликт. Институт изучения Израиля и Ближнего Востока / Сост. А.О. Филоник. – М., 2004.
4. Арешидзе Л.Г. Международные отношения в Восточной Азии: угрозы и надежды. – М., 2007.
5. Ахизер А. Культурные основы этнических конфликтов // Общественные науки и современность (ОНС). – 1994. – № 4.
6. Батюк В.И. Миротворческая деятельность ООН и великие державы // США: экономика, политика, идеология. – 1996. – № 12.
7. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство. – М., 2004.
8. Бодански Й. Талибы, международный терроризм и человек, объявивший войну Америке. – М., 2002.
9. Большая игра. Ближневосточный передел // Евразия сегодня. – 2003, июнь.
10. Бородкин Ф.М. Внимание, конфликт! – Новосибирск, 1989.
11. Бреннингмейер О. Предотвращение этнического конфликта // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3.
12. Временные силы ООН в Ливане – справочная информация // Интернет: Официальный сайт ООН: <http://www.un.org/russian/peace/pko/unifil/index.html>

13. Гоптарева И.Б. О возможных механизмах разрешения конфликта // Полис. – 1998. – № 6.
14. Грант Н. Конфликты XX века. – М., 1995.
15. Гусаров В.И. Ближневосточное урегулирование: проблемы и перспективы. – Восток. – 1998. – № 2.
16. Заемский В.Ф. ООН и миротворчество: курс лекций. – М., 2008.
17. Каррас Ч. Искусство ведения переговоров. – М., 1997.
18. Ковачик П. Предупреждение и разрешение конфликтов. – М., 1994.
19. Корнелиус Х. Выиграть может каждый: как разрешать конфликты. – М., 1992.
20. Коэн Л., Гудман П. Искусство торговаться, Или все о переговорах. – М., 1995.
21. Крисберг Л. Миросозидание, миросохранение и разрешение конфликтов // Социс. – 1990. – № 11.
22. Крицкий Е.В. Восприятие конфликта как индикатор межэтнической напряженности // Социс. – 1996. – № 9.
23. Куклина И.Н. ООН и проблемы южноафриканского региона. – М., 1990.
24. Курс ведения переговоров с установкой на сотрудничество. – Рига-СПБ., 1995.
25. Ландбасо Ангуло А. Терроризм и этнополитические конфликты. Книга 2. Терроризм сегодня. – М., 2004.
26. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: подходы, технологии, решения. – М., 1997.
27. Международные отношения: теории, конфликты, организации / Под ред. проф. П.А. Цыганкова. – М., 2004.
28. Митрошенков О.А. Эффективные переговоры. – М., 2000.
29. Михайлов В.А. Принцип «воронки», или Механизм развертывания межэтнического конфликта // Социс. – 1993. – № 5.
30. Морозов Г.И. ООН: опыт миротворчества // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 7.
31. Новосельцев В.И. Системная конфликтология. – Воронеж, 2001.
32. Нравственные ограничения войны: проблемы и примеры / Под общ. ред. Б. Коппитерса, Н. Фоушина, Р. Апресяна. – М., 2002.
33. Нэх В.Ф. Политический конфликт, технология инициирования, регулирования, разрешения // Вестник Московского университета. Серия 12. – 1995. – № 4.
34. Овчинников В.С. Политические конфликты в международных отношениях и пути их разрешения. – М., 1990.
35. Основные сведения об Организации Объединенных Наций. – М., 1991.
36. Полианов Д.В. Антонио Кимуаби Жуниор. Деятельность ООН по мирному урегулированию в Анголе. – Восток. – 2001. – № 4.
37. Сикевич З.В. Этносоциология: национальные отношения и межнациональный конфликты. – СПб., 1994.
38. Скворцов В.В. Способы разрешения конфликтов. – М., 1986.
39. Современный терроризм: состояние и перспективы. – М., 2000.
40. Соловьев Э.Г. Трансформация террористических организаций в условиях глобализации. – М., 2006.
41. Терроризм в современном мире: истоки, сущность, направления и угрозы. – М., 2003.
42. Финдлей Т. Предотвращение, разрешение вооруженных конфликтов и контроль над ними // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 1.
43. Фишер Р. Подготовка к переговорам. – М., 1996.
44. Хохлышева О.О. Международное миротворчество и коллективная безопасность: схемы, карты, графики, таблицы. – М. – Н. Новгород, 2003.
45. Чумиков А.Н. Управление конфликтами. – М., 1995.

VII. ТЕМИ НА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

№ модуля	Види індивідуальної роботи	Тематика індивідуальних завдань
Модуль 1	співбесіда, рефератів	написання
	співбесіда, рефератів	написання

Модуль 2	співбесіда, рефератів	написання	<p>5. <i>Індо-мусульманський конфлікт в Індії. Каширська проблема. Етноконфесійні конфлікти в Пакистані у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.</i></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Становище індуїстської та мусульманської конфесій у незалежній Індії. Історичні витоки напружених відносин між ними. 2. Проблеми індійсько-пакистанських відносин навколо Кашміру та можливі шляхи вирішення цієї проблеми. 3. Міжсектантські та міжетнічні протиріччя в сучасному Пакистані.
			<p>6. <i>Релігійна ситуація у В'єтнамі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.</i></p> <p>Питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості поліконфесіоналізму в Соціалістичній Республіці В'єтнам. Буддизм, католицизм, протестантизм і «нові» (синкретичні) релігії. 2. Проблеми і досягнення у врегулюванні релігійних питань після об'єднання країни в 1976 р. Розколи в буддистській і католицькій общинах. Політично-релігійні секти Каодай і Хоахао в умовах нового політичного устрою: «містичний Південь» і «раціоналістична Північ». 3. Буддизм і проблема зміцнення національно-державної єдності в СРВ. 4. Успіхи та труднощі влади сучасного В'єтнаму в діалозі з буддистами, католиками, протестантами, каодаїстами та ін.

VIII. ТЕМАТИКА ІНДЗ ЗІ СПЕЦКУРСУ «ЕТНОКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ НА СХОДІ (XX – ПОЧАТОК XXI СТ.)»

1. Дайте визначення феномену етнічного простору. Які етноси є розділеними? Яким чином реалізується конкуренція між етнічним і політичним просторами?
2. Охарактеризуйте основні етнічні статуси. Яким чином неформальний статус етнічної групи пов'язаний з рівнем збереження її традиційної культури?
3. Які чинники впливають на формування системи міжетнічних комунікацій в державі? Охарактеризуйте основні форми міжетнічних комунікацій.
4. Дайте визначення етнічного конфлікту. Які стадії в своєму розвитку проходить етнічний конфлікт?
5. Охарактеризуйте основні типи етнічних конфліктів.
6. Охарактеризуйте методи послаблення етнополітичного конфлікту.
7. Дайте визначення феномену етнополітичної стабільності. Які завдання стоять перед національною політикою? Що відноситься до інструментів національної політики?
8. Охарактеризуйте правові джерела націоналізму. Які соціально-політичні сили є генератором націоналістичних ідей? Яку роль націоналізм грає в сучасному суспільстві?
9. Що таке етнополітична система? Яку роль в процесі складання етнополітичних систем грає історичний чинник? Чим відрізняються етнополітичні системи унітарних і федеральних держав?
10. Які чинники сприяють інтеграції (дезінтеграції) общини?
11. Які етнополітичні еліти називаються консолідованими?
12. Охарактеризуйте заходи, спрямовані на гальмування і послаблення етнічних конфліктів.
13. Охарактеризуйте основні особливості розвитку етноконфліктних ситуацій в окремих регіонах планети.
14. Яким чином етнічні конфлікти створюють загрозу міжнародного тероризму і політичного екстремізму?
15. Охарактеризуйте механізми дії етнічних конфліктів на стабільність міжнародних організацій і інтеграційних об'єднань. Охарактеризуйте погрози безпеці держави в прикордонному просторі, що створюються етнічними конфліктами.
16. Характерні особливості сучасних конфліктів, причини посилення в них ролі етноконфесійного фактору.
17. Основні проблеми у врегулюванні «близькосхідного питання» на сучасному етапі.
18. Причини виникнення, типологія та шляхи вирішення конфліктів на півдні Африки.
19. Проблеми мусульмано-коптських відносин у сучасному Єгипті.
20. Національна політика в Туреччині. Місце курдів у сучасній соціально-політичній системі Туреччини.
21. Національна та релігійна проблеми в умовах громадянської війни в Афганістані. Вплив зовнішнього фактору на розвиток міжнаціональних і міжконфесійних відносин в Афганістані.
22. Політика республіканських урядів Іраку щодо курдів. Курдське повстання 1991 р. Успіхи та проблеми «Вільного Курдистану».

23. Араби-шиїти Іраку: їхнє соціально-економічне становище та місце у суспільно-політичному житті країни в новітній час. Політика іракської влади відносно шиїтів у 90-х рр. ХХ ст.
24. Причини, особливості та наслідки ірано-іракської війни 1980 – 1988 рр.
25. Особливості соціально-політичного становища берберів у країнах Магрибу. Причини радикалізації берберського руху в Алжирі в 90-х рр. ХХ ст.
26. Зробити короткий аналіз етнополітичного або конфесійного конфлікту на Сході (за вибором), виділивши причини, різновид, стадії розвитку конфлікту, змодельовавши способи його врегулювання.
27. Політика «національної автономії» та її основні етапи в історії КНР. Проблеми національного представництва в органах влади.
28. Загострення національного питання в пореформеному Китаї та методи його партійно-державного врегулювання.
29. Практика національної політики на Тайвані та феномен «демонстраційного ефекту».
30. Становище індуїстської та мусульманської конфесій у незалежній Індії. Історичні витоки напружених відносин між ними.
31. Проблеми індійсько-пакистанських відносин навколо Кашміру та можливі шляхи вирішення цієї проблеми.
32. Міжсектантські та міжетнічні протиріччя в Пакистані.
33. Сінгало-буддійська та таміло-індуїстська конфесії в Шрі-Ланка: історичні особливості їх формування. Загострення конфлікту в другій половині 50-х рр. ХХ ст. та розвиток на сучасному етапі.
34. Соціально-економічне становище некорінних національних меншостей у Лаосі та Камбоджі: історія та сучасність.
35. Особливості релігійної ситуації у сучасному В'єтнамі (буддизм, католицизм, протестантизм та «нові релігії»). Проблеми та досягнення у врегулювання релігійних питань після об'єднання країни в 1976 р.
36. Визначення причин, моделювання сценаріїв розвитку та можливих шляхів вирішення етноконфесійних конфліктів у Південній і Південно-Східній Азії у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (за вибором студента).
37. Миротворчі операції ООН з урегулювання етноконфесійних конфліктів наприкінці 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. і механізми їх здійснення.

ІХ. КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

№ модуля	Види контрольних заходів					
	тести	контрольні роботи	колоквіуми	співбесіди	написання та захист рефератів; створення і захист презентацій	
Модуль 1	+			+	+	
Модуль 2	+			+	+	

Критерії оцінювання навчальної діяльності студентів

Оцінювання знань та умінь з курсу проводиться в наступній послідовності:

- 1) підсумкові оцінки за кожен із модулів;
- 2) підсумкова оцінка з курсу;
- 3) екзаменаційна оцінка (якщо потрібно).

Підсумкова оцінка за кожен з модулів складається з наступних компонентів:

- оцінка за семінарські заняття;
- оцінка за самостійну роботу;
- оцінка за індивідуальну роботу (за реферат або презентацію, за виконання завдань);
- оцінка за модульне тестування.

Підраховується за наступною схемою:

$$M = \frac{C + CP + IP + MT}{4}$$

де: M – підсумкова оцінка за модуль;
 C – оцінка за семінарські заняття;
 CP – оцінка за самостійну роботу;
 IP – оцінка за індивідуальну роботу;
 MT – оцінка за підсумкове модульне тестування;
 4 – кількість складових модулю.

Підсумкова оцінка з курсу підраховується за наступною схемою:

$$ПО = \frac{1M + 2M + 3M + 4M}{4}$$

де: $ПО$ – підсумкова оцінка з курсу;
 $1 M$ – підсумкова оцінка за перший модуль;
 $2 M$ – підсумкова оцінка за другий модуль;
 $3 M$ – підсумкова оцінка за третій модуль;
 $4 M$ – підсумкова оцінка за четвертий модуль
 4 – кількість модулів.

У разі незгоди студента з підсумковою оцінкою з курсу, він має право на складання іспиту у формі тестування. Екзаменаційні тести включають до себе матеріал усього курсу. Остаточна екзаменаційна оцінка не повинна перевищувати підсумкову оцінку з курсу більше, ніж на 1 бал (за п'ятибальною шкалою).

ОЦІНКА 5, 90-100 БАЛІВ (А) виставляється за глибоке засвоєння програмного матеріалу, засвоєння рекомендованої літератури, вчасне виконання завдань, чітке володіння понятійним апаратом, методами та методиками проведення історичних досліджень, припускаються деякі незначні випадкові погрішності при засвоєнні курсу, які суттєво не впливають на повноту та змістовність знань студента.

ОЦІНКА 4, 82-89 БАЛІВ (В) виставляється за повне засвоєння програмного матеріалу та вміння орієнтуватися в ньому, усвідомлене застосування знань для розв'язання практичних завдань, при цьому наявні незначні помилки (тобто методичний підхід є вірним, але припущені неточності в його застосуванні) або не зовсім повні висновки чи відповіді з отриманих результатів роботи.

ОЦІНКА 4, 74-81 БАЛІВ (С) виставляється за неповне висвітлення змісту теоретичних питань та за недостатнє вміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних завдань. Відповіді неповні у принциповому відношенні. Оцінка ставиться, якщо завдання в основному виконане та його мета досягнута, а студент у відповідях продемонстрував розуміння основних положень матеріалу навчальної дисципліни.

ОЦІНКА 3, 64-73 БАЛІВ (Д) виставляється за часткове висвітлення змісту теоретичних питань і часткове вміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних завдань, студент не вміє логічно мислити. Оцінка ставиться за умови, якщо завдання частково виконане, а студент у відповідях продемонстрував розуміння основних положень матеріалу навчальної дисципліни.

ОЦІНКА 3, 60-63 БАЛІВ (Е) виставляється за часткове висвітлення змісту теоретичних питань та часткове вміння застосовувати теоретичні знання на практиці, студент не вміє логічно мислити, матеріал може тільки відтворювати, при відповідях допущені неточності або серйозні погрішності.

ОЦІНКА 2, 35-59 БАЛІВ (FХ) виставляється за неопанування значної частини програмного матеріалу, невміння виконувати практичні завдання, відсутність логічного мислення, невчасне виконання або невиконання завдань, передбачених програмою.

ОЦІНКА 1, 0-34 БАЛІВ (F) виставляється за неопанування програмного матеріалу, невміння виконувати практичні завдання, відсутність логічного мислення, невиконання завдань, передбачених програмою.

Оцінювання за 100-бальною системою навчальної роботи студентів

№ з/п	Види роботи	Максимальна кількість балів
1.	Семінарські заняття (Модуль 1)	35 балів
2.	Семінарські заняття (Модуль 2)	35 балів
3.	Індивідуальна робота (ІНДЗ, презентація)	10 балів
4.	Підсумковий модульний контроль	20 балів

Х. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

